



Op deze uitgave is de CC-BY-NC-licentie van toepassing.

Het is toegestaan om deze uitgave te kopiëren, distribueren, vertonen en op te voeren, en om afgeleid materiaal te maken dat op dit werk gebaseerd is zolang dit geen commerciële doeleinden heeft en uitsluitend als de auteur vermeld wordt als maker: Esther Bosker-Staller / Theologische Universiteit Apeldoorn

# Een leven lang liefhebben

---

*Een studie naar Hauerwas' visie op huwelijk, gezin en seksualiteit*

Naam: Esther Bosker-Staller

Opleiding: Master Theologie

Theologische Universiteit Apeldoorn

Scriptiebegeleiding: Dr. D.J. Steensma

*Houd het huwelijk in ere, in alle omstandigheden, en houd het echtelijk bed zuiver, want overspeligen en echtbrekers zal God veroordelen.*

- Hebreëen 13,6 (NBV)

# Inhoudsopgave

<b>SAMENVATTING .....</b>	<b>4</b>
<b>1 INLEIDING.....</b>	<b>5</b>
1.1 INTRODUCTIE .....	5
1.2 PROBLEEMSTELLING .....	5
1.3 DOELSTELLING .....	6
1.4 ONDERZOEKSVRAGEN .....	6
1.5 METHODE EN LITERATUUR .....	7
1.6 LEESWIJZER .....	7
1.7 PERSOONLIJKE NOOT .....	7
<b>2 WIE EN WAAROM HAUERWAS? .....</b>	<b>8</b>
2.1 ETHIEK EN THEOLOGIE VOOR HAUERWAS .....	8
2.1.1 <i>iscipelschap en Gods vreedzame Koninkrijk</i> .....	10
2.1.2 <i>Verhaal en gemeenschap: de kerk</i> .....	12
2.1.3 <i>Vrijheid en geschenk</i> .....	14
2.2 ZIJN VOORGANGERS .....	16
2.2.1 <i>arth</i> .....	16
2.2.2 <i>Yoder</i> .....	16
2.2.3 <i>Wittgenstein</i> .....	17
2.3 HOE GAAT HAUERWAS OM MET DE SCHRIFT? .....	17
2.4 ZIJN LEVEN .....	18
2.4.1 <i>jeugd</i> .....	18
2.4.2 <i>huwelijk</i> .....	19
2.4.3 <i>seksualiteit</i> .....	20
2.4.4 <i>tweede huwelijk</i> .....	20
2.5 SAMENGEVAT .....	21
<b>3 HUWELIJK.....</b>	<b>22</b>
3.1 HUIDIGE VISIES .....	22
3.1.1 <i>de samenleving</i> .....	22
3.1.2 <i>de kerk</i> .....	25
3.2 HAUERWAS' ALTERNATIEF .....	26
3.2.1 <i>Als reactie op de samenleving</i> .....	26
3.2.2 <i>Als reactie op de kerk</i> .....	27
3.2.3 <i>Gerelateerde thema's uit Hauerwas' theologie</i> .....	33
3.3 EVALUATIE .....	34
3.4 SAMENVATTING EN CONCLUSIE .....	36
<b>4 GEZIN .....</b>	<b>38</b>
4.1 HUIDIGE VISIES .....	38
4.1.1 <i>de samenleving</i> .....	38
4.1.2 <i>de kerk</i> .....	45
4.2 HAUERWAS' ALTERNATIEF .....	45
4.2.1 <i>Als reactie op de samenleving</i> .....	46
4.2.2 <i>Als reactie op de kerk</i> .....	48
4.2.3 <i>Gerelateerde thema's uit Hauerwas theologie</i> .....	52
4.3 EVALUATIE .....	55
4.4 SAMENVATTING EN CONCLUSIE .....	57
<b>5 SEKSUALITEIT .....</b>	<b>59</b>
5.1 HUIDIGE VISIES .....	59
5.1.1 <i>de samenleving</i> .....	59
5.1.2 <i>de kerk</i> .....	62
5.2 HAUERWAS' ALTERNATIEF .....	64
5.2.1 <i>Als reactie op de samenleving</i> .....	64

5.2.2 <i>Als reactie op de kerk</i> .....	65
5.2.3 <i>Gerelateerde thema's uit Hauernvas' theologie</i> .....	69
5.3 EVALUATIE .....	69
5.4 SAMENVATTING EN CONCLUSIE .....	70
<b>6 EVALUATIE .....</b>	<b>72</b>
6.1 HUWELIJK.....	72
6.2 GEZIN .....	72
6.3 SEKSUALITEIT.....	73
6.4 CONCLUSIE .....	75
<b>7 CONCLUSIE .....</b>	<b>76</b>
<b>SAMENVATTING .....</b>	<b>78</b>
<b>8 LITERATUUR.....</b>	<b>79</b>

## Samenvatting

Dit onderzoek evalueert de ideeën van Stanley Hauerwas over huwelijk, seksualiteit en gezin. In de praktijk blijken in een westerse samenleving als Nederland echtscheidingen, seks voor het huwelijk en verwaarlozing van kinderen door de ouders niet ongewoon. Hoewel we in een in zonde gevallen wereld leven, zou van christenen ander gedrag verwacht mogen worden. Over het algemeen wordt verondersteld dat het christelijk is om seksuele gemeenschap te bewaren voor het huwelijk, niet te scheiden en kinderen goed te verzorgen en op te voeden. Toch blijken in de praktijk veel christenen niet in staat om dit waar te maken. Hauerwas, bekend om zijn kritische noties over de kerk en de maatschappij, zou de visie op huwelijk, gezin en seksualiteit zo kunnen beïnvloeden dat het meedoen aan de maatschappelijke tendensen (om het huwelijk als voorwaardelijk te beschouwen en het opvoeden van kinderen als een bijkomstigheid), onder christenen minder vanzelfsprekend wordt. Onderzocht is hoe Hauerwas het huwelijk, gezin en seksualiteit beschrijft en welke fronten hij daarbij bekritiseert. Hoewel hij opereert in een Amerikaans milieu, zouden zijn ideeën hieromtrent ook in Nederland de overtuiging dat huwelijk en gezin belangrijk zijn enerzijds kunnen relativeren en anderzijds kunnen bekrachtigen. Hij ziet huwelijk, gezinsvorming en seksuele trouw niet als een doel in zichzelf, maar als een praktijk die overeenkomt met de roeping om trouw te zijn aan Gods Koninkrijk. Het huwelijk en gezinsvorming blijken praktijken die een karakter vragen van moed, geduld, verwachting en overgave.

# 1 Inleiding

## 1.1 Introductie

Echtscheiding komt ook voor onder christenen. Er zijn er ook die samenwonen. Er zijn er ook die eerst kinderen krijgen en dan gaan trouwen. Er zijn er ook die bewust geen kinderen krijgen, ook al zijn ze getrouwd. Trouwen en dan open staan voor kinderen krijgen is (in christelijk Nederland) geen vanzelfsprekend meer. Verschillende organisaties, projecten en ondersteunende organen zijn opgericht om de waarde van seksuele trouw, huwelijk en geloofsopvoeding bij christenen onder de aandacht te brengen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan *Geloof in het gezin*, een project van de christelijke gereformeerde kerken om ouders te ondersteunen in de opvoeding, en *Hart voor het gezin* ([hartvoorhetgezin.nl](http://hartvoorhetgezin.nl)), een initiatief van stichting *Heartcry* om mannen en vrouwen toe te rusten op het gebied van relaties en gezin.

## 1.2 Probleemstelling

Wanneer echtscheiding onder christenen voorkomt, is dat vaak moeilijk bespreekbaar. Het wordt vaak gezien als een probleem van het te scheiden stel. Soms wordt aangeraden om een relatietherapeut in te schakelen. Dit laat zien dat er meer wordt verwacht van de psychologie dan van de theologie. De verantwoordelijkheid om trouw te zijn lijkt een individuele aangelegenheid. Maar zou huwelijkse trouw ook een verantwoordelijkheid van de hele kerkelijke gemeenschap kunnen zijn?

Onder christelijke jongeren lijkt het niet ongewoon om voor het huwelijk het een en ander uit te proberen op seksueel gebied. Ook dit is een onderwerp dat vaak als lastig bespreekbaar wordt ervaren. De films die voorhouden dat liefde vooral seksueel beleefd moet worden, lijken meer invloed te hebben dan de aanbeveling – want dat is het vaak – van de kerk om je rein te bewaren voor het huwelijk.

Ook leeft de vraag: Waarom zou je als christen niet samenwonen als je elkaar liefde en trouw belooft? Dat is toch hetzelfde als voor God getrouwd zijn? De christelijke buurman doet het ook.

Naast bovengenoemde voorbeelden, zijn er nog veel andere situaties te bedenken waaruit blijkt dat er onduidelijkheid bestaat over hoe er vanuit christelijk perspectief tegen huwelijk, seksualiteit en gezin moet worden aangekeken. Christenen weten vaak wel dat huwelijkstrouw van oudsher de norm is, maar christenen zijn doorgaans niet in staat uit te leggen waarom huwelijkstrouw anders is dan samenwonen en doen wat goed voelt.

### 1.3 Doelstelling

Hauerwas is in kerkelijk Nederland geen bekende theoloog. In Amerika heeft hij de titel voor beste theoloog gekregen van de *Times*. Dit onderzoek wil in kaart brengen of en zo ja hoe de kijk van Stanley Hauerwas op huwelijk en gezin eraan kan bijdragen dat christenen (in Nederland) de betekenis van het huwelijk, seksuele trouw en het gezin weten te plaatsen in het kader van het christelijk geloof. Het zou de kerk kunnen helpen als wordt begrepen welke culturele invloeden er mogelijk toe hebben geleid dat het aantal echtscheidingen is toegenomen.<sup>1</sup> Dit geeft de kerk ook handvatten om weerstand te bieden aan een cultuur die seksuele vrijheid definieert als vrij seksueel verkeer en het krijgen van kinderen beschouwt als een 'keuze'. Dit onderzoek brengt in kaart of en hoe Hauerwas' visie een bijdrage zou kunnen leveren aan de roeping van christenen om het huwelijk in ere te houden.

### 1.4 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag luidt: Kunnen Hauerwas' ideeën over huwelijk, gezin en seksualiteit bijdragen aan de bezinning van de kerk over huwelijk, gezin en seksualiteit tegen de achtergrond van de ervaren druk op christelijke gezinnen in een sterk individualistische cultuur? Zo ja, hoe?

Deelvragen hierbij zijn:

1. Wie is Hauerwas? Dit hoofdstuk wil een eerste indruk geven van Hauerwas' gedachtegoed en leven.
2. Wat zegt Hauerwas over het huwelijk? Dit hoofdstuk is een verzameling van Hauerwas' uitspraken over het huwelijk.
3. Wat zegt Hauerwas over het gezin? Dit hoofdstuk onderzoekt Hauerwas' opvattingen over het gezin tegen de achtergrond van de veranderende maatschappelijke opvattingen over wat een gezin is. Er wordt verondersteld dat de maatschappelijke veranderingen hieromtrent in Amerika niet veel verschillen van de maatschappelijke veranderingen van de afgelopen eeuw in Nederland.
4. Wat zegt Hauerwas over seksualiteit? Dit hoofdstuk wil voornamelijk een antwoord geven op de vraag waarom seksueel gedrag geen private aangelegenheid is, zoals onder andere in het openbaar onderwijs wordt voorgehouden. Waarom doen christenen niet mee – of zouden ze niet mee moeten doen – aan het 'ideaal' van seksuele vrijheid?

Het slothoofdstuk wil de gevonden informatie samenbrengen tot een conclusie op de hoofdvraag of en hoe de denkpatronen van Hauerwas een stimulans kunnen zijn voor de christelijke gemeente om het huwelijk in ere te houden. Daarbij wordt rekening gehouden met

---

<sup>1</sup> *Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden* [CBS]. Geraadpleegd op 19 februari 2020 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37425ned/table?fromstatweb>

het feit dat huwelijk, gezin en seksualiteit thema's zijn die nauw aan elkaar verwant zijn en dat hoe men denkt over het ene onderwerp onvermijdelijk samenhangt met hoe men denkt over het andere.

### 1.5 Methode en literatuur

Voornamelijk is onderzocht wat Hauerwas zelf over de genoemde onderwerpen heeft geschreven. Daarbij zijn als uitgangspunt de artikelen gebruikt die nadrukkelijk gaan over huwelijk, seksualiteit en gezinsvorming. De belangrijkste daarvan zijn *Sex in Public: How Adventurous Christians Are Doing It* (1978) en *Why Both Married and Single Christians Welcome Children* (2001).<sup>2</sup> Daarnaast zijn zijn belangrijkste, eerdere, werken bestudeerd, waaronder *The Peaceable Kingdom* (1983) en *Community of Character* (1981). Getracht is ook rekening te houden met recentere uitingen van zijn denken zoals verwoord in de diepgravende interviews van Brian Brock met Hauerwas *Beginnings: Interrogating Hauerwas* (2017). Qua secundaire literatuur is vanwege de beperkte omvang van het onderzoek als belangrijkste het proefschrift van Samuel Wells gelezen, waarover Hauerwas schrijft dat Wells hem beter begrijpt dan dat hij zichzelf begrijpt.<sup>3</sup>

### 1.6 Leeswijzer

Om de lezer een beeld te geven van degene met wie hij in deze scriptie kennismakt, beschrijft hoofdstuk 2 wie Hauerwas is en hoe hij denkt. De daaropvolgende drie hoofdstukken hebben de volgende opbouw: eerst wordt beschreven wat Hauerwas opmerkt in de Amerikaanse cultuur, vervolgens wordt ingegaan op hetgeen hij waarneemt in de Amerikaanse kerk. Daarna wordt besproken welk alternatief Hauerwas voorstelt ten opzichte van de gangbare gedachtegangen in de samenleving en in de kerk. Elk hoofdstuk is voorzien van een evaluatie en daaropvolgend de conclusie. Het onderzoek wordt afgesloten met de slotconclusie.

### 1.7 Persoonlijke noot

De schrijfster van deze scriptie wil hier kort opmerken hoe haar geschiedenis het schrijven van deze scriptie beïnvloedt. Haar ouders zijn gescheiden. Inmiddels is ze zelf getrouwd en heeft ze een dochter. Het als kind missen van een veilige thuisbasis, is mede aanleiding om het in de scriptie op te nemen voor een standvastig huwelijk. De ervaring van het moederschap beïnvloedt uiteraard de kijk op het krijgen van kinderen.

<sup>2</sup> Uit de Hauerwas Reader.

<sup>3</sup> Wells, *Transforming*, x-xi.



## 2 Wie en waarom Hauerwas?

Waarom is in deze scriptie ervoor gekozen om Hauerwas' denken als uitgangspunt te gebruiken? Uit de beschrijving van zijn denken zal blijken dat zijn verhaal kritisch is tegen het liberale westerse denken en het kapitalisme. Zijn theologie kan handvatten bieden om na te denken over ethische thema's in de kerk. Voor de kerk is niet de context van de samenleving bepalend voor de identiteit, maar de vraag hoe men in Jezus' voetspoor kan wandelen. Dit wandelen in Jezus' voetspoor gebeurt in een bepaalde context, tegen de achtergrond van een bepaalde tijd en cultuur. Hoewel Hauerwas zich richt op en beweegt in de Amerikaanse context, zijn er verrassend veel noties in zijn denken die ook op de Nederlandse situatie van toepassing zijn. Hieronder vindt u een korte schets van zijn belangrijkste gedachten in relatie tot de thema's huwelijk en gezin. De verbanden zullen in de navolgende hoofdstukken sterker zichtbaar worden. Dit hoofdstuk is bedoeld als een inleiding op zijn theologie voor zover relevant voor de in deze scriptie te behandelen thematiek.

De levensbeschrijving van Hauerwas volgt op de korte uiteenzetting van zijn gedachtegoed. Zijn levensbeschrijving in deze scriptie is grotendeels gebaseerd op zijn memoir *Hannah's Child*, waarin hij tot uitdrukking brengt hoe hij door anderen is gevormd tot wie hij nu is. Zijn huwelijks- en gezinsleven krijgen bijzondere aandacht, aangezien zijn theologie en zijn persoonlijk leven op het eerste oog met elkaar in strijd lijken te zijn. Dit vraagt dan om enige uitleg voor wie voor het eerst met deze theoloog kennismakt.

### 2.1 Ethiek en theologie voor Hauerwas

Hoe met het huwelijk en het gezin moet worden omgegaan en welke betekenis het huwelijk, het gezin en seksualiteit hebben, zijn ethische vragen. Ethiek is voor Hauerwas uitleggen wie we zijn en wat de wereld is. Hauerwas is niet zo'n systematische schrijver als je zou verwachten van iemand die gespecialiseerd is in de systematische theologie. Zijn denken is eerder organisch te noemen. Al zijn ideeën hangen met elkaar samen en het ene idee kan nauwelijks besproken worden zonder andere erbij ter sprake te brengen. Bovendien schrijft hij ad hoc en dat doet hij niet zomaar. Hauerwas gelooft niet in systematische theologie waarbij alle kennis in een systeem komt. Dat is in strijd met het praktische en pastorale karakter van theologie.<sup>4</sup> Hauerwas ziet theologie als een voortdurende bezigheid, als voortdurend reflecteren. Ethiek is theologie, stelt Hauerwas.<sup>5</sup> Dus ook dat is nooit afgerond.<sup>6</sup> Dat

---

<sup>4</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, xx.

<sup>5</sup> Hauerwas vindt het verkeerd om te vragen naar het verband tussen ethiek en theologie. Christelijke overtuigingen zijn bedoeld om levens te vormen. Daarom brengt hij in zijn boek *The Peaceable Kingdom*, die

Hauerwas' theologie niet helemaal uitgekristalliseerd is, zelfs niet als hij al op leeftijd is, blijkt ook uit het feit dat hij zijn eigen uitspraken soms later bekritiseert.<sup>7</sup> Hauerwas wil dat theologie een gemeenschappelijke bezigheid van de kerk is.<sup>8</sup> Hij stelt dat Wells heeft laten zien dat het daarom nodig is dat zijn werk nooit afgerond is. Hij ziet het proefschrift van Wells als een tastbaar bewijs van de overtuiging dat theologie een bezigheid is van de hele gemeenschap die de kerk heet.<sup>9</sup>

Hauerwas pleit ervoor om in de theologie te laten zien hoe de dingen samenhangen. Ethiek is overdenken wat het uitmaakt voor ons leven dat we christen zijn. Elke christen heeft te maken met de vraag wat het christelijk geloof betekent in het leven van alledag. Om die reden is Hauerwas' theologie niet slechts relevant voor Amerika, maar worden zijn gedachten ook opgepakt in Europa, onder andere in het proefschrift van Samuel Wells. Hauerwas merkt op dat in West-Europa, met name in het Angelsaksische taalgebied, de kerk al in een minderheidspositie verkeert. Hauerwas ziet dat zijn theologie juist daar vrucht afwerpt.<sup>10</sup>

Vandaag de dag is 'ethiek' een aparte discipline. Maar Hauerwas ziet ethische reflectie niet als de taak die pas komt nadat andere vraagstukken in de theologie zijn opgehelderd. Ethiek is, in Hauerwas' woorden, laten zien hoe christelijke overtuigingen de wereld en het zelf interpreteren. Theologische claims zijn ethische claims, stelt hij.<sup>11</sup> De pastorale bewogenheid van een bijbelschrijver of kerkvader was vaak de aanleiding voor ethische reflectie. Dit gebeurde dus ad hoc, als reactie op de nood van een specifieke, christelijke gemeenschap. Ethiek was geen separete bezigheid.<sup>12</sup> Deze visie van Hauerwas op ethiek houdt verband met de onderwerpen huwelijk, gezin en seksualiteit. Hauerwas zal geen definities geven, noch regels voorschrijven, maar door middel van verhalen en beschrijvingen uitleggen welke betekenis huwelijk, gezin en seksualiteit hebben, omdat hij de onderwerpen plaatst binnen de culturele situatie van vandaag en ethische reflectie voor hem hetzelfde is als leren verstaan hoe de wereld in elkaar zit.

---

bedoeld is als een christelijke ethiek, ook thema's ter sprake die meestal worden besproken binnen de filosofische of systematische theologie. Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, xvii.

<sup>6</sup> Brock, *Beginnings*, 44.

<sup>7</sup> Zie bijvoorbeeld, Hauerwas, *Beginnings*, 72.

<sup>8</sup> Met degenen die ons voor zijn gegaan en degenen die na ons zullen zijn.

<sup>9</sup> Wells, *Transforming*, x.

<sup>10</sup> Wells, *Transforming*, xi.

<sup>11</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 55.

<sup>12</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 53. Hauerwas zegt dat het niet duidelijk is wat 'christelijke ethiek' precies is. De Schrift onderscheidt geen geloof en gedrag. Ethiek werd niet als een aparte taak beschouwd. Op een zelfde wijze lijkt Hauerwas zelf ethiek te bedrijven; ad hoc en toegepast op een specifiek vraagstuk in een concrete situatie.

Hieronder bespreek ik enkele belangrijke thema's uit Hauerwas' theologie om de lezer een beeld te geven van zijn denken. Dit kan helpen om zijn benadering van de thema's huwelijk, gezin en seksualiteit beter te plaatsen. In relatie tot de thema's huwelijk, gezin en seksualiteit is vooral van belang hoe hij aankijkt tegen de kerk, het volgen van Jezus, het belang van vrede, het belang van het hebben van een verhaal, en hoe het leven moet worden beschouwd als geschenk. Kenmerkend als een tegengeluid tegen het Amerikaans liberalisme, is ook zijn verstaan van het begrip vrijheid en de invulling daarvan.

### 2.1.1 Discipelschap en Gods vreedzame Koninkrijk

*The Peaceable Kingdom* is een van Hauerwas' belangrijkste werken. Daarom wordt in deze scriptie hieruit geput om de kernnoties van zijn theologie helder te verwoorden. De titel van dit werk maakt direct duidelijk wat voor Hauerwas zo belangrijk is: Gods Koninkrijk. Het Koninkrijk is bij Hauerwas enerzijds datgene waar we nog naar verlangen; we verwachten dat God dit Koninkrijk zal brengen. Anderzijds is met Jezus' kruisiging en opstanding dit Koninkrijk al aangebroken en in deze eeuw binnengedrongen. Hauerwas noemt het heel bewust een vreedzaam Koninkrijk, omdat hij van mening is dat het kenmerk van het christelijke leven de vrede is.<sup>13</sup> Geweldloosheid als levenspraktijk is nodig om God te begrijpen.<sup>14</sup> Later komt Hauerwas iets terug op het gebruik van de term geweldloosheid. Het kan teveel de indruk wekken dat vrede hetzelfde is als geweldloosheid, maar dat is niet hetzelfde.<sup>15</sup> Geweldloosheid wordt door Hauerwas niet duidelijk gedefinieerd. Wel zegt hij dat geweldloosheid geen tactiek is om Gods Koninkrijk te realiseren. Het is de manier waarop we trouw zijn aan Gods Koninkrijk. Hier wordt al iets zichtbaar van de betekenis van het Koninkrijk voor de visie op het huwelijk en gezin: de vrede staat voorop. De vrede is datgene wat het christelijke leven stempelt en vormt. Die vrede wordt ook zichtbaar in de houding van christenen tegenover het huwelijk, het gezin en seksualiteit.

Het Koninkrijk van God heeft voor Hauerwas sterk te maken met Jezus' leven. Jezus is de initiator van Gods Koninkrijk. We<sup>16</sup> leren in Jezus zien wat het Koninkrijk inhoudt, als we Hem navolgen. Jezus gaf zich over aan de machten van de wereld, wat leidde tot de kruisdood. Dat is volgens Hauerwas precies wat het Koninkrijk inhoudt: lijden ondergaan in navolging

---

<sup>13</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, xvi.

<sup>14</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, xvii. "[N]onviolence... is at the very heart of our understanding of God."

<sup>15</sup> Brock, *Beginnings*, 96.

<sup>16</sup> Hauerwas schrijft bijna voortdurend in de wij-vorm, waar hij doorgaans christenen mee bedoelt. In deze scriptie is Hauerwas' spreken in de wij-vorm vaak overgenomen.

van Christus, trouw aan Gods roeping om een vreedzaam volk te zijn. De vrede van God in ons leven is enkel mogelijk als we alle controle uit handen weten te geven.<sup>17</sup> De term ‘Gods Koninkrijk’ is voor Hauerwas – zo wekt hij de indruk - ook een synoniem voor ‘Gods vrede’. In God kunnen rusten betekent dat we kunnen vertrouwen dat ons leven in de handen van God ligt. Op die manier kunnen we onze drang naar controle over de geschiedenis loslaten en ons leven tot eer van God laten zijn. Gods vrede is meer dan een vrede tussen mensen. Het is ook een vrede tussen mens en wereld.<sup>18</sup>

Jezus’ leven laat volgens Hauerwas zien hoe het leven is bedoeld. Degenen die Hem volgen, vertrouwen erop dat het Koninkrijk in Hem werkelijkheid is geworden. De gehoorzaamheid aan de wet die Jezus verkondigde, zoals verwoord in de zaligsprekingen, is geen onbereikbaar ideaal. Maar met Zijn leven is de tijd aangebroken om te leven vanuit vergeving. Zijn discipelen mogen delen in Zijn roeping om onteigend te worden. Jezus roept zijn discipelen om alles achter te laten en geen zekerheid te stellen op bezit. Zijn volgeling worden betekent dat alles je ontnomen wordt waarvan je dacht dat het je macht gaf. Er is geen mogelijkheid om te claimen dat je leven belangrijk is, wil Gods vrede werkelijkheid worden in je leven.<sup>19</sup>

Wie inwoner van het Koninkrijk is, wijdt zich aan het beschermen van en zorgen voor Gods schepping. Het leven wordt niet als heilig beschouwd, maar wel als Gods eigendom. Het evangelie is de reden dat we als christenen verantwoordelijk zijn voor het leven van de naaste en voor het leven van de vijand. Toewijding aan het leven is een eschatologische toewijding, omdat ze staat in het kader van het vertrouwen dat God Zijn plan met de wereld en ons leven zal volbrengen, dat God Zijn Koninkrijk zal vestigen. Het leven is in dat kader geen doel in zichzelf; er is veel waarvoor je zou kunnen sterven.<sup>20</sup> Deze toewijding aan zorg voor het leven is duidelijk verbonden met bekommernis om echtgen(o)t(e) en kinderen als naasten (of vijanden<sup>21</sup>). De geweldloosheid die Hauerwas voorstaat, houdt in dat we nooit en te nimmer naar geweld grijpen als machtsmiddel om de ander onder druk te zetten om zich naar onze manier van leven te voegen. Dat geldt evengoed in de situatie van oorlog. Daarmee is Hauerwas met recht een pacifist. Hij vindt dat een christen het kruis op zich moet nemen.

---

<sup>17</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 86.

<sup>18</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 87.

<sup>19</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 85-86.

<sup>20</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 88.

<sup>21</sup> Wanneer er binnen het huwelijk of het gezin ernstige ruzie ontstaat, worden mogelijke de gezinsleden als vijanden beschouwd. Bovendien laat Hauerwas’ theologie zien dat de ander een bedreiging (c.q. vijand) kan zijn voor de (illusie van) persoonlijke vrijheid. Zo ook binnen het huwelijk en het gezin.

De kruisiging van Jezus is niet slechts een symbool van het Koninkrijk maar is Gods Koninkrijk dat gekomen is, stelt Hauerwas. Het kruis is volgens Hauerwas niet het teken dat het beter is te geven dan te ontvangen, maar het kruis van Jezus was Zijn volledige onteigening van alles, inclusief het 'ik'. Om in dat Koninkrijk deelgenoot te zijn, wordt ons ook gevraagd om alles voor niets te achten, inclusief ons 'ik'.<sup>22</sup> Met andere woorden: het evangelie gehoorzamen betekent het compleet uit handen geven van alles, het loslaten van (de illusie van) het hebben van controle over de loop van het eigen leven en dus het loslaten van geweld als machtsmiddel.

Hauerwas' kijk op het Koninkrijk houdt in dat twee tijden elkaar overlappen.<sup>23</sup> Het Koninkrijk is present, maar we verwachten het ook nog. Dat betekent dat we kunnen leven overeenkomstig de norm van het Koninkrijk, terwijl we tegelijkertijd de eigenlijke vervulling van het Koninkrijk verwachten en begrijpen dat het hier niet volmaakt zal zijn. Het betekent dat we ons leven uit handen geven aan de Koning, terwijl we erop vertrouwen dat Hij Die een goed werk begonnen is, dat ook voleinden zal. We vertrouwen erop dat Hij ons karakter zo vormt, dat het past in Zijn verhaal, middels onze gehoorzaamheid aan Hem. Daar maakt onze omgang met het huwelijk, het gezin en seksualiteit onderdeel van uit.

### 2.1.2 Verhaal en gemeenschap: de kerk

Een ander belangrijk thema in Hauerwas' theologie, nauw verbonden met discipelschap en het Koninkrijk, is de kerk. De kerk is de voorsmaak van het Koninkrijk, want de kerk is geroepen om te leven naar de norm van het Koninkrijk om zo het Koninkrijk zichtbaar te maken. De christelijke bezinning op het huwelijk, het gezin en seksualiteit is van belang voor de kerk en niet voor ieder willekeurig persoon. Voor Hauerwas heeft de levensstijl van de christelijke gemeenschap en het vertellen en leven van haar verhaal alles met elkaar te maken. Zo maakt ook de kerk, terwijl zij volgens Hauerwas een sociale ethiek<sup>24</sup> is, deel uit van een verhaal.<sup>25</sup> Het is volgens Hauerwas belangrijk dat we leren ons verhaal te plaatsen in Gods verhaal, waar we, of we dit nu zien of niet, toch wel deel van uitmaken. God wil Zijn Koninkrijk uitbreiden middels onze gehoorzaamheid aan Hem. We verstaan alleen wie we zelf zijn als we onszelf verstaan in relatie tot de God Die ons geschapen heeft. Dan zien we namelijk dat ons leven een geschenk is. Het enige wat we in dankbaarheid kunnen doen, is ons leven aanvaarden als

---

<sup>22</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 87.

<sup>23</sup> Hauerwas, 'Should War Be', 420.

<sup>24</sup> Dat de kerk een sociale ethiek is, is te verstaan tegen de achtergrond van de invloed van Yoder op Hauerwas. Het houdt in dat de kerk niet alleen een bepaalde moraal preekt, maar ook belichaamt. Vgl. Paul, Herman, 'Stanley Hauerwas: Against Secularization in the Church' *Zeitschrift für Dialektische Theologie* 2 (2013), 16.

<sup>25</sup> Hauerwas, *The Peaceable Kingdom*, 97.

geschenk.<sup>26</sup> Dit zou je de voornaamste roeping van de kerk kunnen noemen; leven vanuit het gegeven dat God Schepper is en dat al het geschapene, inclusief wijzelf, geschonken is.

Wanneer op deze manier wordt erkend dat narrativiteit, uitleggen wie we zijn en wat de wereld is door het vertellen van een verhaal, essentieel is voor theologisch denken, zien we dat wij mensen contingente en historische wezens zijn en ook dat Gods heil de vorm aanneemt van het verhaal. Dit betekent voor Hauerwas ook dat de gemeenschap voorafgaat aan het individu. Het leven van het individu wordt getransformeerd door het deelhebben aan de gemeenschap, door het burgerschap van Gods Koninkrijk. Sterker nog, er komt niemand als individu ter wereld, maar ieder, geboren of ongeborn, is deel van een groter geheel dat we 'gemeenschap' zouden kunnen noemen. Eigenlijk wordt ieder mens al in een verhaal geboren en daarnaast is ieder leven een verhaal apart, met een begin en een eind.

De voornaamste manier om als christen jezelf en de wereld te begrijpen, naast het jezelf verstaan als geschenk, is als zondaar en als gevallen in zonde. Zonde wordt door Hauerwas niet uitgelegd als het begaan van misdaden, maar als het leven in de leugen dat de wereld niet Gods goede schepping is, de leugen dat we zelf wat van ons leven en onze wereld moeten maken. De leugen dat we zelf onze eigen god zijn. De onwil om onderdeel te zijn van Gods verhaal en Gods koninkrijk, is wat zonde wordt genoemd.<sup>27</sup> Men zou kunnen zeggen: God vergeten, zonder God leven, dat is het grootste probleem; doen alsof God niet bestaat.

Zonde impliceert naar Hauerwas' idee dat we geen contingente wezens willen zijn.<sup>28</sup> Willen we de wereld zien zoals deze werkelijk is, dan moeten we als kijkers zelf eerst veranderen. We moeten leren zien dat we onderdeel uitmaken van Gods verhaal, van Gods geschiedenis. Dit houdt in dat we bereid zijn om het leven te leven dat mogelijk is gemaakt door Jezus' sterven aan het kruis. Door in te gaan op de uitnodiging om deel te worden van Gods Koninkrijk, wordt ons karakter gevormd naar het Koninkrijk.<sup>29</sup> Karaktervorming en onderdeel zijn van een gemeenschap lijken hier twee kanten van dezelfde medaille: het deel worden en deel zijn van een gemeenschap die Gods roeping wil beantwoorden, werkt karaktervormend.

De kerk en Gods Koninkrijk zijn niet met elkaar te vereenzelvigen. Gods Koninkrijk is wijder dan we denken en de kerk kan de grenzen van dat Koninkrijk niet bepalen. Daarom, zegt Hauerwas, kunnen we mensen buiten de kerk vinden die vrediger leven dan wijzelf. Onze

---

<sup>26</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 27.

<sup>27</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 30-31.

<sup>28</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 32.

<sup>29</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 33.

taak, zegt Hauerwas, is erkennen dat God macht heeft Zijn Koninkrijk present te stellen op verrassende manieren.<sup>30</sup>

Behalve het leven is ook de kerk een geschenk. Een wonder,<sup>31</sup> noemt Hauerwas het. Dat wonder is net zo concreet als het kruis van Christus. De kerk waar Hauerwas het over heeft is dus geen ideaal, maar een concrete kerk waar wordt gepreekt, avondmaal wordt gevierd en de doop wordt bediend.<sup>32</sup> De kerk heeft om haar eigen geloof te verstaan nodig dat ze in gesprek blijft met Israël en zich verdedigt tegenover ketters. Het verhaal van Jezus vertellen is niet genoeg; het moet ook worden belichaamd in de sacramenten.<sup>33</sup> De doop is voor Hauerwas een initiatierite waardoor we onderdeel worden van Gods verhaal over Jezus' kruis en opstanding. Het avondmaal houdt ook in dat we deel worden van Christus' Koninkrijk. Doop en avondmaal zijn de tekenen van Gods Koninkrijk. En tegelijkertijd zijn ze een gebed. Hauerwas zegt: *"prayer is the way we let God loose in the world."*<sup>34</sup> Door de sacramenten stellen we ons open voor God, Die ons roept tot manieren van leven die we voor onmogelijk hadden gehouden. Naast de sacramenten en het gebed, is de prediking en het getuigenis wezenlijk voor de kerk. Deze zijn niet slechts op onszelf gericht, maar ook op de wereld.<sup>35</sup> Hoewel de prediking als zodanig de gemeente als adres heeft, is het bestaan van de kerk een getuigenis ten overstaan van de wereld. En de wereld, zoals Hauerwas die verstaat, is mogelijk ook in de kerk. Wereld en kerk kunnen niet zonder elkaar. Het is de taak van de kerk om de wereld als wereld te verstaan en zelf kerk te zijn, getuigend van het Koninkrijk van God.<sup>36</sup>

### 2.1.3 Vrijheid en geschenk

Zoals hierboven is gebleken, is het woord 'geschenk' van grote waarde voor Hauerwas. Zowel het leven zelf als het bestaan van de kerk zijn een geschenk. Men kan zich bijna afvragen wat in zijn theologie niet als geschenk zou kunnen worden opgevat.<sup>37</sup> Het lijkt een synoniem voor de in reformatorische kring meer gebruikelijke term 'genade'.

---

<sup>30</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 101.

<sup>31</sup> Hauerwas, 'Servant Community', 382.

<sup>32</sup> Hauerwas, 'Servant Community', 371. Bij het concreet zijn van de kerk horen ook de parkeerplaatsen.

<sup>33</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 107; Hauerwas gebruikt het woord *enacted*; 'Servant Community' 382-383. Het Koninkrijk wordt ook belichaamd in de levens van Jezus' volgelingen; maar de kerk is daar wel heel wezenlijk voor; geen heil buiten de kerk.

<sup>34</sup> Hauerwas, *The Peaceable Kingdom*, 108; Hauerwas heeft dit citaat van Enda McDonagh, *Doing the Truth: The Quest for Moral Theology* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1979), 40-57.

<sup>35</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 108.

<sup>36</sup> Hauerwas, 'Servant Community', 377.

<sup>37</sup> Verder in deze scriptie zal blijken dat ook het huwelijk en kinderen als geschenk worden gezien.

In een van zijn meest toonaangevende en vroegste werken zegt Hauerwas dat ons leven voor een groot deel wordt bepaald door onze afkomst en onze omgeving. Als individu is onze identiteit voor een groot deel bepaald bij onze geboorte. Toch hebben we de illusie dat we vrij zijn in hoe we ons leven vormgeven. Dat probleem kenden onze voorouders niet, want de loop van hun leven werd grotendeels voorgeschreven door de sociale verbanden, door de gemeenschap waarvan ze deel uitmaakten. We kunnen nu niet alleen – denken we - kiezen hoe we ons leven inrichten, zegt Hauerwas, maar zelfs wat we geloven. Het idee dat we kunnen kiezen wat we geloven, stelt ons meteen voor de vraag of datgene wat we geloven wel waar is.<sup>38</sup>

Hier blijkt al dat Hauerwas ver wil blijven van individualisme en liberalisme, en van het idee dat we vrij zijn om te kiezen wat we maar willen zolang we niemand schaden. Het is onmogelijk een moreel<sup>39</sup> besluit te nemen, zonder het leven van een ander hierin te raken.<sup>40</sup> Ons bestaan heeft doorgaans te maken met het besluit van onze ouders om kinderen te krijgen. Een besluit waar wij zelf geen zeggenschap over hadden. Wij hebben ons bestaan, ons leven, niet gekozen.

Het idee dat we macht hebben ons eigen leven te maken,<sup>41</sup> te denken dat waar we nu staan onze prestatie is, noemt Hauerwas zonde. Dit leidt onvermijdelijk tot geweld. Een ander mens, een ander leven, is dan namelijk een bedreiging voor de ingebeelde controle over het eigen leven, omdat een ander ons leven beïnvloedt, zonder dat we daar controle over hebben. De angst voor het verlies van onze denkbeeldige controle kan enkel worden overwonnen door overgave aan God: het vertrouwen dat ons karakter wordt gevormd door Hem.<sup>42</sup>

Leven zonder controle hebben – het belangrijkste thema in *The Peaceable Kingdom* en veel van de rest van Hauerwas' werk<sup>43</sup> – getuigt van eschatologische verwachting. God wil onze trouw gebruiken om Zijn Koninkrijk realiteit te maken in de wereld. Zonder controle leven betekent niet dat er geen plannen worden gemaakt, maar dat men niet de illusie heeft om almachtig te zijn. Ons doel is niet effectiviteit, stelt Hauerwas, maar trouw aan Gods Koninkrijk. Degenen die denken grip op hun leven te hebben, worden vaak zelf het allermeest beheerst, voornamelijk de rijken.<sup>44</sup>

---

<sup>38</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 7.

<sup>39</sup> Een besluit waarvoor men verantwoording draagt. Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 9.

<sup>40</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 9.

<sup>41</sup> Westerlingen hebben ook vaak de idee dat het leven maakbaar is op het gebied van huwelijk, gezin en seksualiteit.

<sup>42</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 46-47.

<sup>43</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 137.

<sup>44</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 105.



Hauerwas vindt dat het goede leven juist leert te leven van de verrassing. Het leven zelf is een wonder.<sup>45</sup> Hoe tegen leven wordt aangekeken is veelzeggend voor het verstaan van het krijgen van kinderen, zoals in hoofdstuk 4 zal blijken.

## 2.2 Zijn voorgangers

Voor de in deze scriptie genoemde thema's huwelijk, gezin en seksualiteit, zijn vooral de denkers Yoder, Barth en Wittgenstein als Hauerwas' leermeesters relevant. Het zou te veel zijn om alle denkers die hem beïnvloed hebben hier te bespreken en het zou ook buiten de reikwijdte van deze scriptie vallen om dat te doen.<sup>46</sup>

### 2.2.1 Barth

Een van de aspecten van Barths theologie die verrassend veel overeenkomt met Hauerwas' theologie is de eenheid van dogmatiek en ethiek. Ethiek is, zoals gezegd, voor Hauerwas uitleggen hoe de wereld in elkaar zit en uitleggen wie we zijn. Hauerwas wil net als Barth niet veel weten van natuurlijke theologie. Natuurlijke theologie maakt het contingente, specifieke verhaal van het christelijke geloof ongeloofwaardig.<sup>47</sup> Net als Barth, wil hij het christelijk geloof niet te veel in de vingers krijgen.

Wat Hauerwas ook van Barth heeft geleerd is dat het getuige-zijn van het individu onderdeel uitmaakt van het getuige-zijn van de kerk en dat dit een zichtbaar getuigenis is. Het christelijk individu maakt altijd onderdeel uit van de kerk.<sup>48</sup>

### 2.2.2 Yoder

John Howard Yoder, bekend van zijn boek *The Politics of Jesus* (1968), is de man die Hauerwas ertoe zette om pacifist te worden. Hoewel Yoder later werd aangewezen als dader van seksueel wangedrag, blijft zijn gedachtegoed onverminderd van invloed op Hauerwas' verstaan van het politieke karakter van het Koninkrijk. Het Koninkrijk als politiek verstaan betekent het christendom niet als persoonlijke aangelegenheid zien, maar de kerk, die wordt bepaald door de regels van Jezus en niet door de seculiere samenleving, de hoofdrol laten spelen.<sup>49</sup> Zij wordt geregeerd (in die zin is zij 'politiek') door God en laat daarmee zien dat niet de wereldse machthebbers het laatste woord hebben. In dit verband speelt Hauerwas' nadruk op

---

<sup>45</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 106.

<sup>46</sup> Andere denkers die Hauerwas hebben beïnvloed zijn o.a. Alasdair MacIntyre en Aristoteles. Van hen leert hij onder andere nadenken over deugden.

<sup>47</sup> Hauerwas, *With the Grain*, 31,

<sup>48</sup> Hauerwas, *With the Grain*, 199.

<sup>49</sup> Paul, 'Alternatieve Gemeenschap', 19-25.

geweldloosheid een grote rol. Geweldloosheid maakt de machten van de wereld angstig,<sup>50</sup> omdat daardoor hun kwaad en onmacht aan het licht wordt gebracht.

### 2.2.3 Wittgenstein

Wittgenstein staat bekend om zijn spel van de talen. Het taalveld bepaalt wat je bedoelt met het woord dat je gebruikt. Het losse woord 'bank' bijvoorbeeld kan naar verschillende dingen refereren, afhankelijk van het onderwerp van het gesprek, hetzij geld, hetzij meubilair. Hauerwas benadrukt dat christelijk spraakgebruik, woorden als 'zonde' (of bijvoorbeeld specifiek gerelateerd aan de thematiek van deze scriptie; 'overspel'), niet kunnen worden vervangen. Christelijk taalgebruik onderscheidt de kerk van de wereld en dat is goed. Het christelijk taalgebruik vervangen door seculier taalgebruik, zou de taal van het christelijk geloof van haar kracht ontdoen.<sup>51</sup>

## 2.3 Hoe gaat Hauerwas om met de Schrift?

Elke theoloog heeft zich te verhouden tot de Bijbel. De Bijbel is een gezaghebbend boek voor christenen. Hauerwas zegt dat de Schrift niet zichzelf interpreteert. We leren wat de Schrift betekent als we het door moeten geven. Dat kan namelijk alleen als we op de juiste wijze weten te herinneren, dat wil zeggen: als we weten onze zonden te benoemen en weten vergeven te zijn. We leren wat de Schrift betekent door te kijken naar degenen wiens leven erdoor gevormd is.<sup>52</sup> Onder het volgende kopje, in de korte levensbeschrijving, blijkt enigszins hoe Hauerwas in zijn levenskeuzes zelf gevormd was door de Schrift.

Hauerwas is van mening dat een individu de Bijbel niet kan lezen. De praktijken die christenen hebben gevormd, stellen ze niet langer in staat om de Bijbel te lezen. Het gezag van een gemeenschap is nodig die je vertelt hoe de Bijbel moet worden gelezen. Dat iedereen voor zichzelf de Bijbel leest, keurt Hauerwas af. Hij ziet het als een democratische manier van leven die niet past bij de opdracht in de Bijbel om je onder geestelijke autoriteit te stellen. De Bijbel is niet gegeven aan iedereen, maar aan Gods volk. We lezen de Bijbel niet blanco, maar zijn bij het lezen gevormd door eerdere interpretatie van de tekst van de Bijbel. Er zijn mensen nodig die de Bijbel uitleggen, wil het zo zijn dat mensen zich aan de autoriteit van de Bijbel onderwerpen.<sup>53</sup> Zelfs degenen die de Bijbel uitleggen, kunnen de intentie van de bijbelschrijver niet verstaan (het streven van de historisch-kritische methode) los van enige interpretatie. De

---

<sup>50</sup> Zie Hauerwas, 'Servant Community', 388.

<sup>51</sup> Hauerwas, *Working with Words*. Hier gaat het hele boek over.

<sup>52</sup> Hauerwas, *The Peaceable Kingdom*, 70.

<sup>53</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 15-17, 20.

Schrift verliest betekenis wanneer ze los komt te staan van de gemeenschap die door haar gevormd is.<sup>54</sup> Dit maakt een gemeenschap die de eucharistie viert nodig om de Schrift te verstaan.<sup>55</sup> Voor het oog lijkt dit een rooms-katholieke positie.

*Sola scriptura* beschouwt Hauerwas als een dwaling, omdat het de basis is voor fundamentalisme en voor de historisch-kritische methode. Het dogma houdt geen rekening met de autoriteit verlenende functie van de kerk en de vormende invloed van de Schrift op het bestaan van de kerk als zodanig. De gemeenschap van de kerk moet zich steeds tot de hele Schrift verhouden.<sup>56</sup> De vraag is niet wat de 'echte' betekenis van de tekst is, maar hoe de Schrift betekenis heeft voor de christelijke gemeenschap. Hauerwas verzet zich sterk tegen een piëtistische manier van lezen van de Schrift, waarbij de eigen zaligheid en zelfverbetering het enige doel is. Er is een gemeenschap nodig die je leert hoe je de Schrift leest.<sup>57</sup> Niemand kan de Schrift lezen zonder de kerk.<sup>58</sup> Zoeken naar een objectieve betekenis, zoals de fundamentalistische en de historisch-kritische methode voorstaan, is ontkennen dat de Schrift 'politieke' betekenis heeft, dat wil zeggen een betekenis die door de gemeenschap is gevormd. Ondertussen wordt dan echter toch de Schrift 'politiek' gebruikt, namelijk ingezet voor de vorming van een gemeenschap.<sup>59</sup>

Hauerwas geeft de voorkeur aan allegorie. Hij noemt allegorie een manier van lezen van de Bijbel die geen 'methode' genoemd kan worden. Het streven van het lezen van de Bijbel is niet zozeer het juist verstaan van de tekst, maar dat wij als mensen op de goede weg gaan. Het gaat erom dat ons leven wordt gevormd door de Schrift.<sup>60</sup>

## 2.4 Zijn leven

Hauerwas heeft een verzameling herinneringen geschreven: *Hannah's Child*. Hierin beschrijft hij ervaringen en ontmoetingen die zijn leven gevormd hebben tot wie hij is geworden. Hauerwas heeft naar aanleiding van deze memoir nog het een en ander toegelicht in een interview dat is opgeschreven in *Beginnings: Interrogating Hauerwas*.

### 2.4.1 Zijn jeugd

Hauerwas is in 1940 geboren in Texas. Hij groeide op als enig kind (hoewel hij later een geadopteerde broer had, maar daar is Hauerwas in zijn memoir kort over. Deze jongen was

---

<sup>54</sup> Siker, *Scripture*, 106.

<sup>55</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 21, 33.

<sup>56</sup> Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 107

<sup>57</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 9.

<sup>58</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 16-17.

<sup>59</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 18.

<sup>60</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 40-41.

met zijn vier andere broers door zijn moeder in de steek gelaten).<sup>61</sup> Hauerwas leerde van zijn vader hoe hij stenen moest metselen. Dit deed hij elke zomer samen met de zwarte medewerkers van zijn vader. Toen Hauerwas opgroeide was het erg ongebruikelijk dat zwarten en blanken samenwerkten, maar het maakte hem niet uit om met hen uit dezelfde fles te drinken om de dorst te lessen, wat in die tijd ‘not done’ was. Van zijn vader leerde Hauerwas om hard te werken. Met hem mee om stenen te metselen was voor Hauerwas een bevrijding van het voortdurende toezicht van zijn moeder. In een van de interviews uit het boek *Beginnings*, licht Hauerwas toe dat ‘werk’ gelijk stond aan ‘vader’ en ‘thuis’ was vrijwel een synoniem voor ‘moeder’.<sup>62</sup>

Het leven van Hauerwas werd door zijn moeder beschouwd als een antwoord op haar gebed. Zijn memoir draagt de titel *Hannah's Child*. Dat hij wist dat zijn moeder had gebeden om een kind voordat hij werd geboren, heeft zijn leven behoorlijk beïnvloed. Hij maakte mede daarom als jongeling de keus om zich toe te wijden aan de dienst aan God, in de hoop dat God ervoor zou zorgen dat hij bekeerd zou worden. Hauerwas had geen bijzondere bekeringservaring, hoewel dit in de gemeenschap waar hij groot werd wel werd gezien als van levensbelang.<sup>63</sup> Nu Hauerwas ouder geworden is, beschouwt hij zichzelf inderdaad als christen,<sup>64</sup> hoewel hij toen hij aan de studie theologie begon slechts de intentie had om te onderzoeken of het waar was wat christenen zeiden.

#### 2.4.2 Zijn huwelijk

Hauerwas trouwde toen hij nog jong was met Anne.<sup>65</sup> Anne bleek later ernstige psychische problemen te hebben waar ze nooit van verlost zou worden. Opvallend is dat Anne weinig onder de indruk was van Hauerwas' theologische gedachten. Sterker nog, het was tegen de wens van Anne dat hij doorzette in het vak van de theologie en ze had een afkeer van alles wat christelijk was.<sup>66</sup> Het huwelijk met Anne illustreert Hauerwas overtuiging hoe iemand in het reine moet komen met keuzes die hij in het verleden heeft gemaakt en hoe belangrijk het is dat iemand zijn belofte houdt, zeker de belofte van huwelijkse trouw. Hauerwas had niet de intentie om het huwelijk tot een einde te brengen. Hij heeft jarenlang de psychoses van zijn vrouw gedragen en geprobeerd zijn vrouw tegemoet te komen in haar wensen. Toch kreeg

---

<sup>61</sup> Brock, *Beginnings*, 27.

<sup>62</sup> Brock, *Beginnings*, 187.

<sup>63</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 3.

<sup>64</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 284.

<sup>65</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 15. Hauerwas schrijft dat hij gemeenschap had met Anne voor het huwelijk, maar dat lichamelijke aantrekkingskracht (*playing around*) toch een sterke rol speelde om tot het huwelijk te komen.

<sup>66</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 65-66.

Hauerwas van zijn vrouw de schuld van alles wat niet ging zoals ze wilde.<sup>67</sup> In zijn memoir is Stanley Hauerwas niet volledig helder over hoe het huwelijk tot een einde is gekomen. Het lijkt er op dat hij vaak erbij werd geroepen wanneer zijn vrouw tot gevaarlijke dingen in staat was en dat Hauerwas het opgaf om nog langer paraat te staan. Hij ervoer het alsof hij zelf het probleem was dat Anne verhinderde om gelukkig te zijn. Hij noemt de scheiding een moreel falen. Maar hij kon het niet opbrengen om terug in haar leven te stappen. Hij vertelt over de counselor waar hij na de scheiding naar toe bleef gaan. Hij beschrijft hoe hij lette op de spieren in Anne haar gezicht om te kunnen voorspellen of er weer een psychose aankwam. Hauerwas' leven draaide om de gezondheid van Anne en het veilig stellen van Adam, hun zoon. Mentaal kon Anne Stanley Hauerwas totaal onderuit halen. Als hij dan dezelfde dag een lezing moest geven en het verwijt kreeg niet feministisch genoeg te zijn, verdroot het hem dat het proberen in stand te houden van het huwelijk waar hij zich in bevond schijnbaar niet meetelde. In zijn memoir wilde Hauerwas niet de held uithangen, maar laten zien hoeveel Anne leed.<sup>68</sup>

Hauerwas ervoer het lijden in zijn huwelijk als iets wat hem in zijn theologisch denken erg heeft gevormd. Op een bepaalde manier had hij het nodig. Hij leerde door Anne haar psychoses dat hij geen grip had op het leven, maar hij wil geen direct verband leggen met zijn theologisch werk. Hij noemt zijn leven met Anne verdrietig, maar beslist niet tragisch.<sup>69</sup> Behalve de moeilijkheden met Anne, had hij een goed leven.<sup>70</sup>

### 2.4.3 Zijn seksualiteit

Het is wat ongebruikelijk om dit thema op te nemen in een korte levensbeschrijving, maar wat Hauerwas te zeggen heeft over seksualiteit zou ongeloofwaardig zijn als hij er in de praktijk anders mee om ging dan hij zei. Bovendien past het in zijn theologie om iemands gedrag op te merken. Hauerwas vertelt in zijn memoir dat hij binnen het huwelijk jarenlang celibatair heeft geleefd. Hij miste het om seks te hebben, maar nog meer miste hij het om aangeraakt te worden. Zijn vrouw stond erop dat hij in een andere kamer sliep.<sup>71</sup>

### 2.4.4 Zijn tweede huwelijk

Hauerwas is nu gelukkig getrouwd met Paula Gilbert. Zij heeft ook theologie gestudeerd en ze is predikante.<sup>72</sup> In zijn memoir wekt hij de indruk dat hij ontzettend graag met haar wilde

---

<sup>67</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 65, 76, 110, 147.

<sup>68</sup> Brock, *Beginnings*, 26-27.

<sup>69</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 156.

<sup>70</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 188.

<sup>71</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 152.

<sup>72</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 213.

trouwen, terwijl hij er theologisch gezien van overtuigd was dat single-zijn de *first way of life* is voor een christen. Bovendien waren er veel praktische bezwaren waren. Het laat zien dat gevoelens sterk betrokken zijn bij de keuze om tot een huwelijk te komen. Hoewel Hauerwas gevoelens van liefde geen goede basis voor een huwelijk vindt, was hij er toch van overtuigd dat hij met Paula moest trouwen. Het huwelijk van Hauerwas en Paulua wordt gekenmerkt door het samen naar de kerk gaan en door vriendschap met elkaar en met anderen.<sup>73</sup>

## 2.5 Samengevat

Er zouden nog vele thema's te bedenken zijn die beschreven zouden kunnen worden om iets van Hauerwas' theologie uit te leggen, maar dat voert voor nu te ver. Zijn levensbeschrijving laat zien dat het huwelijk voor Stanley Hauerwas geen vanzelfsprekendheid was. Het huwelijk met Anne was voor hem eerder een lijden dan een plezier, maar vanwege het feit dat hij de belofte had gedaan, wilde hij niet te snel opgeven. Vanuit zijn theologie wordt zichtbaar hoe zijn denken weerstand biedt aan liberalisme en individualisme: de gemeenschap gaat voorop en we hebben niet ons eigen leven in eigen hand. Deze twee uitgangspunten zullen doorwerken bij de bespreking van huwelijk, gezin en seksualiteit in de volgende hoofdstukken.

---

<sup>73</sup> Hauerwas, *Hannah's Child*, 210, 214, 222.

### 3 Huwelijk

In dit hoofdstuk zal aan de orde komen hoe Hauerwas denkt over het huwelijk: het is geen natuurlijk instituut, het dient geen persoonlijke vervulling, het is niet de ultieme vorm van liefde, noch de enige manier waarop iemand christen kan zijn in de wereld. Wat is het huwelijk dan wel? Hoewel Hauerwas deze vraag min of meer onbeantwoord laat, neemt hij het ervoor op om het trouwen te zien als iets heldhaftigs en avontuurlijks, als een geschenk van God aan de kerk. Het huwelijk vraagt toewijding, niet enkel van degenen die in het huwelijk treden, maar van de hele gemeente waarvan zij deel uitmaken. Bovendien is het een instelling die te maken heeft met kinderen krijgen.

Het hoofdstuk is als volgt opgedeeld: eerst wordt de kritiek van Hauerwas op de algemeen heersende visies in de samenleving en in de kerk beschreven, met vooraf een korte schildering van zijn visie op zijn samenleving en zijn kerk, voor zover dit in verband staat met de te behandelen onderwerpen. Daarna komt aan bod hoe Hauerwas denkt dat het huwelijk zou moeten worden gezien. Het is onontkoombaar om geen dwarsverbindingen te leggen met het thema gezin (hoofdstuk 4) of seksualiteit (hoofdstuk 5).

#### 3.1 Huidige visies

Hoewel op individueel niveau opvattingen veel kunnen verschillen, is er vaak een algemene tendens in de samenleving en in de kerk op te merken. Hoe tegen tendensen wordt aangekeken, kan ook weer per individu verschillen. In deze scriptie en in dit hoofdstuk worden de ontwikkelingen in kerk en samenleving vooral beschreven vanuit het oogpunt van Hauerwas, die zelf onderdeel uitmaakt van de Amerikaanse kerk en cultuur.

##### 3.1.1 In de samenleving

Hauerwas noemt de samenleving waarin hij zich bevindt liberaal en seculier. Een staat die zogenaamd neutraal staat ten opzichte van godsdienst, geeft zijn eigen problemen.<sup>74</sup> Dit blijkt hieronder.

##### *Liberalisme*

De discussies in de politiek en de regelgeving zijn misschien wel representatief voor de hele samenleving, als er sprake is van een democratie. In Amerika doen politici het voorkomen dat politieke besluiten neutraal zijn ten opzichte van het ontwikkelen van morele deugden. Dit

---

<sup>74</sup> Hauerwas, *Community*, 74.

noemt Hauerwas een misvatting. Politieke besluiten zijn er altijd op gericht om mensen naar een bepaald goed te bewegen. In de Amerikaanse samenleving heerst de overtuiging dat dit hoogste goed individuele vrijheid heet. De vrijheid om het geluk na te jagen leidt bij velen echter tot depressiviteit. (Dit is dus een probleem). Vrijheid als doel in zichzelf en als hoogste goed zorgt ervoor dat de samenleving legalistisch is geworden. De wet bepaalt dan wat de limiet van de vrijheid is.<sup>75</sup> Liberalisme maakt ethische vraagstukken tot een probleem van het individu.<sup>76</sup> Hauerwas merkt op dat in een dergelijke liberale samenleving het huwelijk vooral wordt gezien als een persoonlijk levensproject dat moet leiden tot persoonlijke vervulling en moet beantwoorden aan een romantisch ideaal. Hoe ziet een huwelijk eruit dat is gebaseerd op dit ideaal van persoonlijke groei?

### *Persoonlijke groei*

Er is door Nena en George O'Neill, de schrijvers van het boek *Open Marriage* (1972), geopperd om het open huwelijk in praktijk te brengen. Het open huwelijk houdt in dat een huwelijk niet impliceert dat men slechts met een persoon slaapt, maar dat er – ook al is iemand getrouwd – ruimte is om meerdere seksuele partners te hebben om zo tot persoonlijke groei te komen. Ze stellen dat vrijheid op seksueel gebied het fundament is voor persoonlijke ontwikkeling. Hauerwas vindt dat de ideeën van de O'Neills zoals verwoord in hun boek *Open Marriage*, een afspiegeling zijn van algemeen aanvaarde overtuigingen over seks en het huwelijk in de Amerikaanse cultuur. Het frappante is dat de O'Neills het wel opnemen voor de praktijk van het huwelijk, zonder seksuele gemeenschap tot het huwelijk te willen beperken. De betekenis van het huwelijk moet worden bepaald door de man en de vrouw die trouwen en moet worden gebaseerd op openheid naar de ander, zichzelf en de wereld, menen ze. Alleen een open contract stelt de echtelieden in staat om te groeien. Een open huwelijk noemen de O'Neills uitgebreide monogamie: het behouden van de vervullende, belonende aspecten van een intieme relatie en tegelijkertijd de beperkingen die tot nog toe bij het huwelijk hoorden, laten varen. De O'Neills ontkennen dat man en vrouw verschillende rollen vervullen binnen het huwelijk. Elk moet zijn eigen geluk nastreven en de tijd die samen door wordt gebracht heeft als doel om op de hoogte te raken van elkaars individuele bezigheden. De basis van een dergelijk huwelijk noemen ze vertrouwen, een open vertrouwen. Dat houdt in dat je erop vertrouwt dat je partner bereid is om je eerlijke en open communicatie te respecteren en waarderen. Vertrouwen houdt dan in dat je er zeker van kunt zijn dat je niet onder kritiek zult worden gesteld. Er worden geen beperkingen opgelegd die persoonlijke groei en vervulling in

---

<sup>75</sup> Hauerwas, *Community*, 75.

<sup>76</sup> Hauerwas, *Community*, 81.



de weg zouden kunnen staan. Overspel is dus niet uitgesloten, hoewel de O'Neills erbij waarschuwen dat men eerst ver genoeg ontwikkeld moet zijn om die stap te kunnen zetten. Overspelige relaties kunnen het open huwelijk ten goede komen, stellen ze. De huwelijkspartners moeten leren om het gevoel van jaloezie, dat volgens hen een aangeleerde respons is, te vernietigen. We mogen niet het idee hebben dat we elkaar bezitten. Jaloezie is slechts het gevolg van onzekerheid. Het hoort dus niet bij liefde, volgens Abraham Maslow<sup>77</sup>. Het is een uiting van angst om liefde te verliezen.<sup>78</sup>

Welke gevolgen heeft het open huwelijk voor de maatschappelijke orde?

### *Maatschappelijke ordening*

Hauerwas haalt in zijn boek *After Christendom?* (1991) Bertrand Russell aan en diens boek *Marriage and Morals* (1929) om uit te leggen hoe de kijk op het huwelijk samenhangt met de maatschappelijke orde. Liefde is volgens Russell spontaan, en het huwelijk maakt liefde tot een plicht. Het huwelijk zou dan enkel nog de betekenis hebben die verbonden is aan het krijgen en grootbrengen van kinderen. Levenslange monogamie als norm staat volgens Russell ontwikkeling en vooruitgang van de maatschappij in de weg. Russell begreep maar al te goed dat de sociale vormgeving van het huwelijk veranderen alles te maken had met het veranderen van de hele maatschappij. Russell was niet zozeer voor seks met wie en wanneer men maar wil; je moet er wel goed mee om gaan. Seksualiteit had volgens hem ook een psychologische betekenis en moest niet worden begrepen als louter fysieke daad. Hoewel Russell seksualiteit niet tot het huwelijk wilde beperken, zag hij het huwelijk toch als de best mogelijke relatie tussen twee mensen. Wanneer er binnen het huwelijk kinderen worden geboren, komt de liefde ten dienste te staan van de voortplanting van het menselijk ras. Russell vond seksuele relaties buiten het huwelijk wenselijk, en zag het gebruik van termen als 'overspel' als belemmerend voor de seksuele vrijheid. Russell was wel voor zelfbeheersing. Die zelfbeheersing had voor hem vooral betrekking op het beheersen van gevoelens van jaloezie.<sup>79</sup> Russells opvattingen komen veel overeen met de visie van de O'Neills, zij het dat hij het open huwelijk niet alleen wenselijk vindt voor het individu, maar ook voor de hele maatschappij. Persoonlijke vrijheid als hoogste ideaal is dus ook een maatschappelijk ideaal.

### *Een persoonlijke aangelegenheid*

Met wie je trouwt, moet je zelf weten, lijkt er in de maatschappij het motto te zijn. En als je zou scheiden, is dat ook je eigen keuze. De staat streeft er naar het gezin zoveel mogelijk een

---

<sup>77</sup> Zonder enige introductie haalt Hauerwas Maslow aan. Hij was een bekende klinisch psycholoog.

<sup>78</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 486-488.

<sup>79</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 118-126.

vrijwillige verbinding te doen zijn. Ieder individu kan zelf kiezen met wie hij of zij trouwt en wanneer en ook of hij of zij getrouwd wil blijven.<sup>80</sup> Kiezen met wie je trouwt wordt tegenwoordig ook niet meer beperkt tot het trouwen met iemand van het andere geslacht.

### *Homohuwelijk*

In Amerika is het homohuwelijk toegestaan. Dit kan Hauerwas niet accepteren. Maar hij zegt erbij dat het besluit van de hoge raad om het homohuwelijk te erkennen, iets is wat je moet accepteren.<sup>81</sup>

### *Samengevat*

In de Amerikaanse maatschappij zoekt men naar een combinatie van seksuele (keuze)vrijheid en levenslange (emotionele) verbondenheid. Seksueel gedrag en het huwelijk zijn twee verschillende zaken geworden. Hoe is dat in de (Amerikaanse) kerk?

#### 3.1.2 In de kerk

De kerk is voor Hauerwas dé 'politieke' eenheid waar christenen zich mee bezig zouden moeten houden en waar christenen 'politiek' betrokken zouden moeten zijn.<sup>82</sup> Het is een gemeenschap die gebouwd is op waarheid in plaats van op angst. Middels de kerk zijn christenen een positieve bijdrage voor de maatschappij waar ze onderdeel vanuit maken, omdat de kerk vaardigheden ontwikkelt om de mogelijkheden en beperkingen van de maatschappij te ontdekken. Christenen moeten de wereld niet beter of rechtvaardiger maken, maar erkennen dat de wereld wereld is en begrijpen waarom ze haar politiek bedrijft zoals ze dat doet.<sup>83</sup> Door het getuigenis van de kerk kan de wereld zien dat het mogelijk is te leven overeenkomstig de norm van Gods Koninkrijk.<sup>84</sup> Dit deel van het hoofdstuk gaat in op de vraag wat Hauerwas signaleert binnen de kerk ten aanzien van (de omgang met) het huwelijk.

### *Een natuurlijk instituut*

Veel christenen, zegt Hauerwas, veronderstellen dat het huwelijk de voornaamste manier is van het hebben van een seksueel leven en dat single-zijn een mindere manier van leven is, alsof je dan niet tot je bestemming komt.<sup>85</sup>

---

<sup>80</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 129.

<sup>81</sup> Brock, *Beginnings*, 188.

<sup>82</sup> De kerk is 'politiek' in de zin dat ze ervan overtuigd is dat God regeert en dat Hij alle macht heeft. Dit komt in de levenshouding van de gelovigen tot uitdrukking (als het goed is).

<sup>83</sup> Hauerwas, *Community*, 74.

<sup>84</sup> Hauerwas, *Community*, 70.

<sup>85</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 497.

### *Romantisch ideaal*

1 Korinthe 13 en Efeze 5,22-33 worden vaak gebruikt om de stelling te onderbouwen dat het huwelijk een gelukkig huwelijk moet zijn door de liefde. Het huwelijk wordt dan een beeld genoemd van Christus en de kerk.<sup>86</sup> Het romantisch ideaal is in de kerk niet minder sterk dan in de samenleving, zij het dat het romantisch ideaal dan binnen het huwelijk wordt gezocht en niet los daarvan staat.

### *Afgoderij: gezin op de eerste plek*

Hauerwas merkt op dat het christendom lijdt aan ‘familization’. Een term die hij gebruikt om te omschrijven dat het gezin als hét onderscheidende kenmerk van het christendom wordt gezien. Dit wordt uitgebreider besproken in het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 4) over het gezin.

Volgens Paus Leo XIII was het huwelijk heilig en mocht het niet geregeerd worden door aardse bestuurders, maar alleen door de goddelijke autoriteit van de kerk, die het leergezag heeft. Dit bevestigt naar Hauerwas’ inzicht de dominante plek die het huwelijk inneemt in de christelijke cultuur.<sup>87</sup>

## **3.2 Hauerwas’ alternatief**

### **3.2.1 Als reactie op de samenleving**

Hauerwas streeft er doorgaans niet naar om de maatschappij te veranderen, maar wil wel de kerk voorzien van een stevige christelijke moraal. Ten aanzien van het huwelijk is er weinig uit Hauerwas’ schrijven over het huwelijk wat als reactie op de maatschappelijke visie op het huwelijk kan gelden. Wel is duidelijk dat de veranderende maatschappelijke visie ten opzichte van het huwelijk de hele maatschappij verandert.

### *Geen romantisch ideaal*

Realisme en romantiek ziet Hauerwas als een bedreiging voor het huwelijk. Realisme heeft voor Hauerwas de betekenis van naar bed gaan met wie men wil en daarom wordt het besproken in het hoofdstuk over seksualiteit.

Om het huwelijk en het gezin op een christelijke manier te begrijpen, is het nodig dat christenen zich ontdoen van de romantische, individualistische denkbeelden die er zijn over het huwelijk. Dit is niet makkelijk, vindt Hauerwas.<sup>88</sup> De maatschappelijke invloeden rondom

---

<sup>86</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 497.

<sup>87</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 126.

<sup>88</sup> Hauerwas’ ‘Radical Hope’, 506.

deze thematiek gaan christenen niet voorbij. Hierover meer onder het kopje ‘als reactie op de kerk’.

### *Verskil van inzicht*

Dat christenen en niet-christenen verschillen in hun opvattingen over het huwelijk ziet Hauerwas als een gegeven. Dit verschil van inzicht heeft niet te maken met het interpersoonlijke dat het huwelijk kenmerkt, maar met het antwoord op de vraag welke plek het huwelijk inneemt binnen het grotere geheel van een christelijke of nationale gemeenschap. Christenen zien liefde (een wederzijds goed gevoel over elkaar) niet als voorwaarde voor het (voort)bestaan van een huwelijk.<sup>89</sup> Hierover meer onder paragraaf 3.2.2 ‘Als reactie op de kerk’.

### *Huwelijk als exclusieve relatie*

Hauerwas weerlegt de O’Neills door te stellen dat een open huwelijk elke vorm van intimiteit en vertrouwen ondermijnt. Romanticisme, terug willen naar intimiteit, stimuleert mensen zo te worden dat ze helemaal niet meer in staat zijn om intieme relaties aan te gaan. Intimiteit is afhankelijk van de bereidheid om jezelf te geven, om jezelf helemaal kwetsbaar op te stellen, jezelf over te geven in de handen van de ander, zelfs als het pijn kan doen. In tegenstelling tot Maslow, stelt Hauerwas dat jaloezie nodig is om de ander lief te hebben.<sup>90</sup>

### *Kinderen*

Het huwelijk hangt als instelling voor Hauerwas samen met het krijgen van kinderen. Dit maakt het homohuwelijk problematisch, ook al zouden homostellen naar zijn mening betere ouders kunnen zijn dan heterostellen.<sup>91</sup> Het huwelijk en kinderen hangen zo sterk samen dat IVF is uitgesloten. Het huwelijk is de instelling waarbinnen je kinderen krijgt, niet de medische wetenschap of het ziekenhuis. Desalniettemin is het huwelijk niet hetzelfde als het krijgen van kinderen, want dan was IVF ‘binnen het huwelijk’ voor de hand liggend. Wanneer God het belangrijkste in het leven is, is kinderen krijgen geen noodzaak.<sup>92</sup>

### **3.2.2 Als reactie op de kerk**

Zoals hierboven is gebleken, leeft in de Amerikaanse kerk het idee dat het huwelijk een natuurlijk instituut is, beladen met romantiek en het belangrijkste in het leven van een christen.

---

<sup>89</sup> Hauerwas, *After christendom?* 126.

<sup>90</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 488.

<sup>91</sup> Brock, *Beginnings*, 189.

<sup>92</sup> Vgl. Brock, *Beginnings*, 124, 190.

Hauerwas weerspreekt deze vooronderstellingen. Christenen zien – als het goed is – het huwelijk anders dan de wereld het huwelijk ziet.

### *Geen natuurlijk instituut*

Volgens Hauerwas is het huwelijk geen natuurlijk instituut: mensen trouwen om verschillende redenen. Er kunnen ook redenen zijn om niet te trouwen en single te blijven. Single-zijn als christen is net zo legitiem als trouwen. Hauerwas merkt op dat het Nieuwe Testament weinig heeft te melden over het huwelijk en seksualiteit. Paulus besteedt er weinig aandacht aan.<sup>93</sup>

Een andere reden waarom Hauerwas het huwelijk niet ziet als een natuurlijk instituut, is omdat het net zo goed natuurlijk zou kunnen zijn om seks te hebben met wie je maar wilt, zoals het liberalisme bepleit.<sup>94</sup> Een beroep doen op ‘het natuurlijk zijn’ van het huwelijk heeft voor de christen voor Hauerwas dus geen enkele grond. Of iets natuurlijk is of niet, is simpelweg niet af te leiden uit de natuur zoals wij die kennen. Dan wordt er onvoldoende rekening gehouden met de zondeval en met ons vertroebeld verstand.

### *Geen romantiek*

Een huwelijkspraktijk die is gebaseerd op romantische noties, is een ramp, stelt Hauerwas. Als christenen proberen om een huwelijk als romantisch ideaal te doen slagen, weten ze zeker dat ze daarin zullen falen. Christenen worden aangespoord om elkaar lief te hebben. We hebben elkaar niet lief, omdat we getrouwd zijn, maar omdat we christen zijn. De christelijke traditie zegt dat het huwelijk een gemeenschap vormt die de liefde ondersteunt door haar een kader van wederzijdse trouw te bieden. De liefde die in het huwelijk wordt gevraagd, krijgt een 'politieke' betekenis, omdat er (mogelijk) binnen het huwelijk kinderen worden geboren en grootgebracht. Mede hierdoor strekt het huwelijk verder dan zichzelf en dient ze de bredere gemeenschap. Het huwelijk is er niet omwille van zichzelf, maar omwille van de heiligheid van de kerk. Het gaat er om dat mensen zich houden aan de belofte van trouw. Zo wordt de inclusiviteit van de gemeenschap gewaarborgd.<sup>95</sup> Als instituut heeft het huwelijk ook een procreatief doel. De vraag is: Waar komen kinderen vandaan? Dat heeft niets met bepaalde bijbelteksten te maken: “het is een ontologische vraag die met de navel te maken heeft.” Hauerwas wenste dat de christelijke huwelijkspraktijken voldoende waren om toegewijde homorelaties te dragen, maar naar zijn mening zijn de christelijke huwelijkspraktijken door de

---

<sup>93</sup> Hauerwas, *Sex in Public*, 497.

<sup>94</sup> Hauerwas, *Sex in Public*, 483.

<sup>95</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 127; Mommsen, Peter. (2016, 19 mei) Why Community Is Dangerous: An Interview. Geraadpleegd van <https://www.plough.com/en/topics/community/church-community/why-community-is-dangerous>.

romantische idealen zo verschrikkelijk dat ze ons hebben verwoest.<sup>96</sup> Het lijkt erop dat hij hiermee bedoelt dat het huwelijk als romantisch ideaal zoveel nadruk heeft gekregen dat mensen met een andere seksuele gerichtheid en singles daarmee buiten de boot vallen.

### *Niet voor mezelf maar voor de ander*

De cultuur in Amerika geeft de indruk dat het huwelijk bedoeld is om jezelf gelukkig te maken. Dit vindt Hauerwas een misvatting. Christenen worden niet tot het huwelijk geroepen om daarin vervulling te vinden, maar om de kerk op te bouwen. De liefde die er in het huwelijk moet zijn, moet worden begrepen als een liefde die mogelijk is door het kruis van Christus. De liefde is mogelijk, omdat we eerst zelf geliefd zijn.<sup>97</sup> Liefde is niet de basis voor het huwelijk, maar het huwelijk is een van de plekken waar liefde wordt geleerd.<sup>98</sup> Binnen het kader van trouw, wordt geleerd wat het inhoudt om de ander te dienen. Christenen belijden traditioneel gezien dat het huwelijk helpt om een inclusieve gemeenschap in stand te houden door haar zo vorm te geven dat trouw een levenspatroon is. De liefde binnen het huwelijk krijgt binnen de context van de christelijke gemeente de betekenis van het welkom heten en opvoeden van kinderen, omdat trouw aan elkaar de basis is.<sup>99</sup>

### *Single zijn kan ook*

Het single-zijn is een uitdrukking van de overtuiging dat de kerk kan groeien door getuigenis en bekering. In de tijd tussen de tijden heeft de kerk mensen nodig die zich volledig aan de dienst van het Koninkrijk kunnen wijden. De single in de vroege kerk had als voornaamste offer niet het opgeven van seksualiteit, maar het opgeven van nageslacht. Het is de uitdrukking van de overtuiging dat de toekomst niet wordt gewaarborgd door familie, maar door de kerk. De kerk vraagt dat mensen bereid zijn alles te geven voor het Koninkrijk. Het opgeven van nageslacht is het meest radicaal.<sup>100</sup> Samuel Wells merkt op dat Hauerwas geen patriarchaal verstaan van het huwelijk voorstaat, omdat hij het leven als single beschouwt als de norm voor een eschatologische levenswijze.<sup>101</sup> Als de eschatologische betekenis van het leven als single uit het oog wordt verloren, worden er al gauw andere verklaringen bedacht voor het leven als single. Singles herinneren de kerk eraan dat we als kerk niet groeien door biologisch nageslacht, maar door getuigenis en door gastvrijheid aan de vreemdeling.<sup>102</sup>

---

<sup>96</sup> Brock, *Beginnings*, 189.

<sup>97</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 512-513.

<sup>98</sup> Hauerwas, *Sex in Public*, 488.

<sup>99</sup> Hauerwas, *After Christendom?*, 127.

<sup>100</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 498. Op die manier wordt tot uitdrukking gebracht dat de persoonlijke toekomst niet wordt gewaarborgd door familie, maar door de kerk, stelt Hauerwas.

<sup>101</sup> Wells, *Transforming*, 70.

<sup>102</sup> Hauerwas, *After Christendom?*, 128.

Wanneer christenen van mening zijn dat je vooral moet trouwen, is dat een bewijs dat ze niet langer geloven dat de kerk zich uit kan breiden door bekeerlingen. Trouwen en kinderen krijgen is niet nodig voor de kwantitatieve groei van de kerk. Het Koninkrijk kan de vreemdeling uitnodigen om mee te gaan. Zowel single-zijn als trouwen zijn voor een christen een roeping, geen plicht. Als iedereen moet trouwen, wordt het huwelijk een last. De kerk gelooft niet dat iedereen moet trouwen. Wel dat iedereen in de kerk een ouder is, omdat degenen die gedoopt worden de kinderen van de kerk zijn.<sup>103</sup>

### *De gemeenschap voorop*

Je zou in onze tijd en cultuur kunnen denken dat het huwelijk een zaak is van twee individuen. Maar wie de geschiedenis bekijkt, ziet dat het niet altijd zo is geweest.<sup>104</sup> Dat geeft aanleiding om vragen te stellen bij de hedendaagse aanname van het huwelijk als een persoonlijke aangelegenheid. Vanuit de kerkelijke traditie is er op een georganiseerd huwelijk geen bezwaar. We hoeven niet te denken dat georganiseerde huwelijken iets zijn waar we 'gelukkig' van af zijn. Feitelijk wordt er nog steeds gedaan aan georganiseerde huwelijken onder de illusie van vrije keus. Katholieken sturen hun zonen en dochters naar katholieke instituten in de hoop dat ze iemand trouwen met dezelfde religieuze achtergrond.<sup>105</sup> Je trouwt altijd met de verkeerde persoon, stelt Hauerwas. Maar dus ook altijd met de juiste persoon. Degene die we trouwen kennen we vaak niet beter dan we onszelf kennen. Maar dat is voor een huwelijk geen probleem. Als christen is het mogelijk te trouwen omdat er een gemeenschap om je heen staat die meer bepalend is dan het huwelijk. Dit wordt zichtbaar in het feit dat er een kerkelijke gemeenschap nodig is om getuige te zijn van de belofte van de huwelijkspartners. Wie weet wat hij belooft, vraagt Hauerwas, als hij belooft dat hij levenslang trouw zal zijn?<sup>106</sup>

Bij Hauerwas staat niet het individu voorop, maar de gemeenschap. Dit heeft te maken met de aard van het Koninkrijk van God. Bovendien staat een individu nooit op zichzelf, maar de identiteit van het individu wordt bepaald door diens relaties met anderen.

Vaak wordt er van een stel gevraagd dat ze lid zijn van de kerk, voordat ze in de kerk kunnen trouwen. Dit vindt Hauerwas terecht. Zo kan de kerk inschatten of de mensen die willen trouwen in staat zullen zijn een belofte te houden. Als christenen zich van elk dergelijk oordeel over elkaar willen onthouden, raak je elkaar kwijt. Christenen hebben de plicht van elkaar te

---

<sup>103</sup> Hauerwas, 'Abortion,' 613.

<sup>104</sup> Denk bijvoorbeeld aan polygamie of georganiseerde huwelijken. Op andere plekken in de wereld komen beide (nog) voor.

<sup>105</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 513.

<sup>106</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 513-514.

houden. Als iemand getrouwd is en een affaire heeft, moet er iemand naar hem of haar toe gaan en zeggen: “Wat je je echtgenoot aandoet is ontrouw. Ik roep je terug uit het leven van overspel”. In dit kader is Mattheüs 18 van belang.<sup>107</sup> Het is bovendien niet zonder betekenis dat de gemeenschap de term ‘overspel’ gebruikt.<sup>108</sup> Daarmee onderscheidt ze zich al van de wereld.

Trouwen zonder de mogelijkheid om te scheiden, kan een individu alleen niet, omdat er dan een derde partij ontbreekt waartegenover men zich moet verantwoorden en de belofte moet afleggen. Voor een huwelijksluiting is een gemeenschap nodig.<sup>109</sup> De kerk is een meer bepalende gemeenschap dan de gemeenschap van het huwelijk, omdat de belofte van het huwelijk alleen kan worden gedaan binnen de gemeenschap.<sup>110</sup> En er is een gemeenschap nodig om iemand aan zijn belofte te houden.

### *Een publieke aangelegenheid*

De kerk heeft de roeping om getuige te zijn van Gods Koninkrijk ten overstaan van de wereld. Het evangelie is naar Hauerwas’ overtuiging dan ook politiek van aard: het heeft direct betrekking op het samenleven van mensen. Met de manier waarop je leeft, draag je ook een overtuiging uit over wat een goede manier van samenleven is. De andere manier van leven van de kerkelijke gemeenschap is een getuigenis ten overstaan van de wereld. Het huwelijk en gezinsleven maken onderdeel uit van deze ‘politiek’. Christenen zijn betrokken bij de politiek van het Koninkrijk, dat wil zeggen dat ze betrokken zijn op en verbonden zijn met elkaar op een manier die past bij het Koninkrijk. De andere manier van samenleven van christenen brengt de oneerlijkheid en het geweld van de wereldse politiek aan het licht. De kracht van het Koninkrijk zit in de wil om dienstbaar te zijn in plaats van de wil om te overheersen. Desalniettemin heeft de kerk wel structuren van autoriteit nodig. Hoe die structuren van autoriteit functioneren en hoe overtuigingen richtinggevend zijn, is wat je ‘politiek’ kunt noemen. In de kerk heet dat de politiek van het Koninkrijk.<sup>111</sup>

### *Weleenheldhaftig instituut*

In plaats van een romantische zouden we een heroïsche kijk op het huwelijk moeten hebben, stelt Rosemary Haughton<sup>112</sup>. Ze bepleit dat dit ook zal leiden tot een beter huwelijk dan een huwelijk dat moet beantwoorden aan een romantisch ideaal. Als het huwelijk in stand zou

---

<sup>107</sup> Hauerwas, ‘Christianity’, 532.

<sup>108</sup> Brock, *Beginnings*, 132.

<sup>109</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 70.

<sup>110</sup> Hauerwas, ‘Radical Hope’, 514.

<sup>111</sup> Hauerwas, ‘Servant Community’, 377. Dit thema is te uitgebreid en complex om in deze scriptie hier verder uit te werken.

<sup>112</sup> Rosemary Haughton wordt zonder enige introductie door Hauerwas geciteerd. Zij was lekentheologe.



blijven, moeten de mensen in dat huwelijk kwaliteiten en eigenschappen ontwikkelen die passen bij het getrouwd zijn ‘in de Heere’. Het gaat dan met name om trouw. Oorspronkelijk betekent volgens Hauerwas het trouwen in de Heere simpelweg dat een christen met een christen moet trouwen. Het huwelijk dient een politiek doel: het is namelijk ook een belichaming van diepere overtuigingen over hoe een christelijke samenleving in elkaar zou moeten zitten. Het huwelijk als instituut is een bron en een teken van hoop: er is kans op nieuw leven.<sup>113</sup>

### *Een avontuur en karaktertraining*

Weinig mensen begrijpen wat ze doen, zegt Hauerwas, als ze gaan trouwen.<sup>114</sup> Dit was in ieder geval Hauerwas’ eigen ervaring.<sup>115</sup> ‘Trouwen is een keuze waarvan je van te voren niet weet hoe het uit zal pakken, en toch doe je de belofte. Het stelt je voor de taak om verantwoordelijkheid te nemen voor keuzes waarvan je niet wist wat het in zou houden.

Weinigen zijn getraind<sup>116</sup> om het huwelijk als een avontuur te zien. Het huwelijk laat niet zien hoe belangrijk seks is, maar hoe belangrijk trouw is. Het vraagt om een karakter dat afgezien van de omstandigheden geduld en zelfbeheersing heeft. Dat is heel wat anders dan ‘liefde’ die is gebaseerd op fysieke aantrekkingskracht, die zoekt naar een intense belevenis. Niet verliefdheid is de basis voor een huwelijk, maar een huwelijk leert ons wat trouw inhoudt. De praktijk van trouw is een belangrijker kenmerk voor het christelijk huwelijk dan een gevoel van liefde, stelt Hauerwas. Veel culturen kennen een huwelijk waarin liefde geen voorwaarde is. Een verband tussen liefde en het huwelijk is niet per se christelijk. De liefde die een christelijk huwelijk kenmerkt, is onderscheiden. Hauerwas ontkent dat deze liefde is te vereenzelvigen met zelfopoffering. Het gaat eerder om een relatie die wordt gekenmerkt door waarheid, hoop en een gemeenschappelijke toewijding. Ook al wisten we niet wat we deden toen we trouwden, als we getrouwd zijn – ook al zijn we veranderd – blijven we trouw.<sup>117</sup>

### *Een geschenk*

Hauerwas beschrijft het huwelijk als een geschenk van God aan de kerk waardoor we leren wachten in de tijd dat we kinderen hebben. In het huwelijk worden we bovendien aan elkaar gegeven, want we hoeven elkaar niet te vrezen als discipelen van Jezus Christus. Ons geheime

---

<sup>113</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 500-501.

<sup>114</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 501.

<sup>115</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 38.

<sup>116</sup> Dit is namelijk iets wat je moet leren; het huwelijk als avontuur zien is geen natuurlijk gegeven. Hoe dit wordt geleerd is niet een eenmalig kennis opdoen hierover, maar gevormd worden door de gemeenschap op dit punt. Het gaat om karaktervorming die samenhangt met hoe men dingen ziet. Bij het huwelijk zien als een avontuur, hoort een karakter van trouw, geduld en dienstbaarheid.

<sup>117</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 500-501.

verlangen naar de dood wordt verwisseld voor de kracht om leven te geven en te bevestigen.<sup>118</sup> Zo is het huwelijk als geschenk van God ook een levengevende instelling.

### 3.2.3 Gerelateerde thema's uit Hauerwas' theologie

#### *Roeping en kuisheid*

Niet iedereen wordt tot het huwelijk geroepen. Seksueel gedrag en roeping staan niet los van elkaar. Seksuele onthouding voor het huwelijk heeft volgens Hauerwas te maken met karaktervorming. Het heeft te maken met de vraag wat voor mensen in staat zijn de missie van de kerk te ondersteunen. Als we begrijpen tot welke taak God ons roept, weten we ook of we geroepen zijn om te trouwen of niet. De christelijke gemeenschap waar we deel van uitmaken roept ons tot specifieke taken en rollen. Kuisheid is een deugd die nodig is voor iedereen die deel uitmaakt van de christelijke gemeenschap. In dat opzicht is het zowel voor de getrouwde als voor de single belangrijk.<sup>119</sup>

#### *Vergeving en verzoening*

Hoewel Hauerwas de thema's van vergeving en verzoening niet direct in verband stelt met het thema huwelijk, is het voor te stellen dat een gemeenschap die gebouwd is op verzoening en vergeving ook het huwelijk deze invulling geeft. Hauerwas ziet een verbinding tussen vergeving, verzoening en het elkaar aanzeggen van de waarheid. Leven in de waarheid staat voor Hauerwas gelijk aan een leven zonder geweld.<sup>120</sup> Er zou zelfs een verbinding gelegd kunnen worden met Mattheüs 18,15-22 waar staat dat je het je broeder moet aanzeggen als deze tegen je gezondigd heeft. Als de ander niet wil luisteren, dan zeg je het de ander in de aanwezigheid van twee of drie getuigen. Het is belangrijker de waarheid aan te zeggen, wat kan leiden tot conflict, dan om te zwijgen.<sup>121</sup> Wanneer we de zonde niet aanwijzen, zeggen we daarmee eigenlijk dat het ons niet uitmaakt als de ander in zonde leeft, dat we ze overgeven aan hun eigen zonde. Het wijzen op de zonde staat in het kader van het bereid zijn tot vergeving.<sup>122</sup> Het aanwijzen van de zonde is onderdeel van het deel uitmaken van dezelfde geschiedenis van hetzelfde volk, een volk dat bestaat omdat ze vergeven is.<sup>123</sup> Vrede stichten is

---

<sup>118</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 131. Seks zonder toekomstperspectief, seks buiten het huwelijk, stelt Hauerwas op een lijn met verlangen naar de dood.

<sup>119</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 503.

<sup>120</sup> Hauerwas, 'Truthfulness', 316.

<sup>121</sup> Hauerwas, 'Peacemaking', 318-319.

<sup>122</sup> Hauerwas, 'Peacemaking', 322.

<sup>123</sup> Hauerwas, 'Peacemaking', 323.

de taak van de hele gemeenschap. Daarom lijkt het de taak van de hele gemeenschap om het huwelijk als instituut in ere te houden.

### *Geduld*

Een van de deugden die een belangrijke rol speelt in Hauerwas' theologie is geduld. Geduld wordt vooral zichtbaar als mensen lijden ondergaan.<sup>124</sup> Geduld en trouw hangen met elkaar samen.<sup>125</sup> Trouwen vraagt het geduld om samen te blijven tot de dood scheidt. Ook als de situatie in het huwelijk niet is zoals men zich had voorgesteld of had gehoopt.

Geduld is volgens Hauerwas een praktijk die verbonden is met de waardering van ons lichaam. Ons lichaam sterft. Om geduldig te zijn, moeten we beseffen dat we niet onszelf hebben geschapen. Liefde die met de dood geconfronteerd wordt, is geduldig.<sup>126</sup>

### **3.3 Evaluatie**

Hauerwas stelt met nadruk dat de ideeën in de samenleving en in de kerkelijke gemeenschap grote invloed hebben op de beleving en betekenis van een huwelijk. Het feit dat vroeger en in andere culturen met andere redenen een huwelijk werd gesloten,<sup>127</sup> lijkt dit te bevestigen. De vraag is alleen in hoeverre de christelijke gemeente zich kan onttrekken van de opvattingen die leven in de bredere maatschappij ten aanzien van het huwelijk. Hauerwas' theologie biedt wel handvatten voor een alternatieve visie op het huwelijk.

Wat opvalt is dat Hauerwas nergens teruggrijpt op Genesis om de instelling van het huwelijk te onderbouwen. Dat het huwelijk pas betekenis krijgt binnen een bredere gemeenschap, lijkt daarmee in strijd, aangezien het eerste 'huwelijk' de eerste vorm van gemeenschap was. Hoewel het enerzijds een manco kan zijn dat het scheppingsverhaal niet ter sprake komt, is Hauerwas anderzijds sterk in het bezien van het huwelijk in de huidige tijd. Het valt niet te ontkennen dat na de komst van Jezus Christus het huwelijk mogelijk een andere betekenis heeft gekregen, aangezien de belofte in Genesis 3 in vervulling is gegaan. Maar de constatering dat het niet goed was dat de mens alleen was, en de schepping van Eva gingen daaraan vooraf. Men kan zich afvragen of Hauerwas met zijn waardering voor het leven van de single niet te ver gaat als hij aanneemt dat het *the first way of life* is voor een christen. Uiteraard heb je geen huwelijkspartner nodig om christen te zijn, maar weinigen willen zich toewijden aan een celibataire levensstijl. In een samenleving waarin zoveel nadruk ligt op romantiek, kan de

---

<sup>124</sup> Zie Hauerwas, 'Practicing Patience', 348.

<sup>125</sup> Hauerwas, 'Practicing Patience', 349.

<sup>126</sup> Hauerwas, 'Practicing Patience', 365.

<sup>127</sup> Op een zelfde wijze is in de westerse cultuur echtscheiding meer een privéaangelegenheid geworden dan het vroeger was of in andere culturen is.

ongewilde single het idee hebben niet mee te kunnen doen. Hauerwas gaat te snel voorbij aan het onderscheid tussen bewust en ongewenst single zijn.

Hauerwas maakt zelden in zijn ethische argumentatie veel of intensief gebruik van exegese,<sup>128</sup> omdat hij veronderstelt dat elke manier van bijbellezen mede wordt bepaald door de gemeenschap waarvan men deel uitmaakt. Toch zou het nog wel interessant zijn te onderzoeken wat de bijbelteksten over het huwelijk in deze tijd voor zeggenschap hebben, wanneer romantische idealen hoogtij vieren. Het enige dat Hauerwas opmerkt is dat de Schrift niet uitzonderlijk veel over het huwelijk te melden heeft. Dat kan twee oorzaken hebben: óf het is voor de schrijvers van de Schrift niet interessant genoeg (wat Hauerwas lijkt te veronderstellen) óf de schrijvers van de Schrift achten de kennis en aannames over het huwelijk voor de lezers vanzelfsprekend en ze laten zich er daarom niet expliciet over uit. Daarbij is het nog maar de vraag of het inderdaad weinig ter sprake komt. Het feit dat al erg vroeg in de Schrift de praktijk van het huwelijk wordt beschreven, laat zien dat het voor de Schrift geen onbelangrijk thema is. Hauerwas maakt daarin verhoudingsgewijs te veel gebruik van het Nieuwe en te weinig gebruik van het Oude Testament. Het Oude Testament wordt immers door de schrijvers van het Nieuwe Testament verondersteld.

Hauerwas wil er niet van weten dat het huwelijk een natuurlijke instelling zou zijn. ‘De natuur’ mag dan een vaag criterium zijn, het huwelijk en de schepping hebben vanuit Genesis gezien wel met elkaar te maken. Wanneer Hauerwas de teksten uit Genesis onbenoemd laat, merkt hij ook niet op dat man en vrouw in het huwelijk als eenheid worden gezien. Dit is opmerkelijk, aangezien Hauerwas zich juist tegen het individualisme keert waarin het individu als kleinste eenheid wordt beschouwd. Het lijkt er daarmee op dat hij onbedoeld ook binnen het huwelijk het individu als kleinste eenheid beschouwt. Het is immers het individu dat trouw en geduldig moet zijn. Het huwelijk een geschenk aan de kerk noemen is te beperkt als het huwelijk al bij de schepping gegeven is.

Een ander thema dat onderbelicht blijft bij Hauerwas is de verhouding tussen man en vrouw; dat het huwelijk uit een man en een vrouw bestaat is iets wat Hauerwas weinig bespreekt. Wanneer Hauerwas stelt dat het huwelijk de context is voor nieuw leven, impliceert dat wel dat een huwelijk alleen mogelijk is tussen man en vrouw. Hauerwas’ intentie is niet om de medische wetenschap te betrekken bij het ontstaan van nieuw leven, maar hij ziet het als van God gegeven dat in de eenheid van man en vrouw, in het huwelijk, nieuw leven ontstaat.

Hauerwas keert zich tegen romantische noties van het huwelijk, maar gaat hij daarin niet te ver? De Bijbel kent toch ook een romantische liefde, namelijk het Hooglied. Dat niet elk

---

<sup>128</sup> Op andere plekken, bijvoorbeeld in preken, maakt hij wel eens meer gebruik van exegese.

huwelijk voldoet aan een romantisch ideaal is evident, maar dat liefde tussen man en vrouw een bijzonder soort liefde is, is daarmee niet uitgesloten.

Hauerwas plaatst huwelijkstrouw binnen de kerkelijke gemeenschap. Daarmee bedoelt hij het huwelijk niet te beperken tot haar procreatieve karakter. Niet elk huwelijk zal kinderen voortbrengen, maar als instituut is het huwelijk levengevend en levenbevestigend. Een huwelijk kan echter ook de gemeenschap dienen als er geen kinderen binnen het huwelijk geboren worden. In beide gevallen is volgens Hauerwas' theologie het huwelijk ondergeschikt ten opzichte van de loyaliteit aan de christelijke gemeenschap, omdat de gemeenschap de voorwaarde is voor het huwelijk. De gemeenteleden ondersteunen de getrouwen in hun trouwbeloften door hen er zo nodig op aan te spreken en ze zijn erbij wanneer het huwelijk wordt gesloten. Hoewel het principieel een mooie overtuiging is, zal het in de praktijk niet werken, omdat men zich tegenwoordig gemakkelijk van een kerkelijke gemeente losmaakt. Hierdoor is het bijna onmogelijk geworden mensen aan te spreken op hun (verkeerde) gedrag of ontrouw. Ze stappen dan makkelijk over naar een gemeente waar hun gedrag wel wordt toegestaan. In het geval van een scheiding komt zelden voor dat beiden lid blijven in de gemeente waar ze lid waren.

Sterk is wel dat Hauerwas benadrukt dat het huwelijk een beeld is van Christus en Zijn gemeente, waarbij niet het huwelijk, maar Christus en Zijn gemeente voorop worden gesteld. Bovendien stelt Hauerwas het huwelijk in het kader van het leven en andersom. Het huwelijk is, in tegenstelling tot seksuele losbandigheid, een levengevende en -bevestigende instelling. Hauerwas belijdt daarmee wel degelijk dat het onderdeel is van Gods goede schepping, ook al laat hij Genesis onbenoemd.

### **3.4 Samenvatting en conclusie**

Het huwelijk is een praktijk van trouw en trouw komt overeen met het karakter van God, waarnaar we gevormd moeten worden als gemeenschap die door God geroepen is. Het huwelijk is in de eerste plaats een geschenk van God aan de kerk, waarin wordt geleerd om trouw te zijn en geduld te hebben. Het huwelijk is in Hauerwas' ogen een avontuur, omdat de inhoud van de belofte bij het aangaan van het huwelijk niet volledig overzien kan worden, maar in vertrouwen op en in gehoorzaamheid (wat betreft de toewijding aan trouw aan een persoon) aan God wordt gedaan. Het huwelijk als praktijk kan niet op zichzelf worden begrepen, maar staat in relatie tot de praktijk van het leven van singles. Single-zijn is een roeping die getuigt van de eschatologische verwachting van het Koninkrijk van God. Singles die in trouw aan God geen seksuele omgang hebben, belijden daarmee dat hun zaligheid niet

afhangt van nageslacht. De christelijke gemeenschap speelt zowel voor de single als voor de getrouwde een belangrijke rol. De gemeenschap van gelovigen omringt zowel de single als de getrouwde om hen verantwoordelijk te houden voor hun gedrag en hen waar nodig te ondersteunen. Dit staat haaks op individualistische en romantische opvattingen over het huwelijk in kerk en maatschappij.

Verder verschilt Hauerwas' visie op het huwelijk van die van de omringende cultuur als het gaat om de opvatting dat het huwelijk een geschenk is en geen (samenlevings)contract. Het is niet slechts een geschenk aan een kerkelijk echtpaar, maar aan de hele kerkelijke gemeenschap. Voor het te trouwen of getrouwde stel is het een avontuur waarin het karakter dat overeenkomt met de roeping om Jezus te volgen belichaamd wordt. Het huwelijk is een concrete praktijk van trouw en geduld. Hauerwas' visie op het huwelijk werkt ontnuchterend en is eschatologisch getoonzet.

## 4 Gezin

Wat is het gezin? In deze scriptie wordt met het gezin bedoeld de eenheid van ouders en kinderen (het zogenaamde kerngezin). Hauerwas laat zien hoe de positie van het gezin in de Amerikaanse maatschappij is veranderd. Deze veranderingen hebben ervoor gezorgd dat niet langer helder is wat de betekenis is van het krijgen van en grootbrengen van kinderen. Dit brengt ook vragen met zich mee over wie er verantwoordelijk is voor kinderen: is dat de staat, zijn dat de ouders gezamenlijk, of is het vooral de moeder? Of zou het ook nog een verantwoordelijkheid van de kerk kunnen zijn om naar kinderen om te zien? Deze vragen zijn doorweven in de beschrijving die Hauerwas geeft van de huidige situatie van de Amerikaanse gezinnen, zoals hieronder zal blijken.

### 4.1 Huidige visies

Hoe Hauerwas aankijkt tegen het gezin is een praktische uitwerking van zijn meer algemene opvattingen over kerk en samenleving.<sup>129</sup> Hoewel Hauerwas ontkent dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is, ziet hij in het gezin wel een afspiegeling van de ontwikkelingen die in de hele samenleving spelen.

#### 4.1.1 In de samenleving

Hauerwas stelt dat het gezin in Amerika in grote moeilijkheid verkeert. De samenleving waar hij zich in bevindt beschouwt hij als angstig om kinderen te krijgen. De praktijk van abortus is daar een uitdrukking van; hij ziet het als een praktijk die ons gebrek aan vertrouwen dat we iets hebben om door te geven aan het licht stelt.

#### *De huidige situatie*

In Amerika vinden velen dat het gezin in een crisis verkeert. Sommige anderen menen dat er niet zozeer sprake is van een crisis, maar eerder van maatschappelijke verandering. De toename in het aantal echtscheidingen betekent echter niet dat het gezin er niet meer toe doet. Het grote aantal personen dat hertrouwt, laat eerder het tegenovergestelde zien, vindt Hauerwas. Het gezin blijkt een weerbarstig instituut. Het probleem volgens Hauerwas is dat we niet goed begrijpen wat een gezin is, wat het zou moeten zijn en waarom we het zien als onze meest basale morele instelling. Dat we bijna allemaal uit een gezin komen en niet begrijpen wat deze verbondenheid aan het gezin betekent, is problematisch. Hij ziet het als een gebrek aan taalkundige vaardigheden dat we niet in staat zijn onze ervaring van het gezin

---

<sup>129</sup> Hauerwas, *Community*, 5.

te beschrijven. In de hedendaagse ethiek is het gezin een anomalie; een merkwaardige praktijk van vroeger. Emotionele verbinding met en toewijding aan bloedverwanten is eigenlijk irrationeel. In de huidige ethische literatuur wordt nergens uitgewerkt waarom we verantwoordelijkheden hebben ten aanzien van onze bloedverwanten; waarom we meer verantwoordelijkheid hebben voor onze eigen kinderen dan voor andere kinderen. De enige reden die nog wel eens wordt gegeven in de ethische literatuur, zegt Hauerwas, is dat kinderen rechten hebben.<sup>130</sup>

Hauerwas vindt dat de Amerikaanse opvattingen over het gezin veel lijken op die van keizer Augustus. Keizer Augustus bekritiseerde degenen die met zijn dochter sliepen, omdat ze niet voldeden aan de verplichting van het stichten van een gezin. Maar tegelijkertijd had hij wetten en regels gecreëerd die de rol van het gezin ondermijnden. Op een zelfde manier is de Amerikaanse maatschappij doordrenkt van politieke keuzes die het gezin bedreigen en tegelijkertijd houden Amerikanen het gezin hoog. Een ambivalente houding ten aanzien van het gezin is dus niet nieuw.<sup>131</sup>

Het is wel nieuw dat het gezin tegenwoordig is gebaseerd op zoiets kwetsbaars als het gevoel van liefde, haalt Hauerwas Robert Nisbet<sup>132</sup> aan. Zelfs als we veronderstellen dat men vroeger als huwelijkspartners ook gepassioneerde liefde kende, is het gezin toch een samenlevingsverband geweest dat geworteld was in biologie. De primaire functie van het gezin was zorgen voor nageslacht. Er werd ook vaak binnen de eigen clan of stam getrouwd. Het huwelijk was er ook om families te verbinden, wat het gezin een krachtig instituut maakte. Het was dan niet enkel gebaseerd op affectie. Het betekende veel meer dan alleen een relatie tussen twee personen die officieel bevestigd was. Nisbet beargumenteert dat niet de seksuele revolutie heeft gezorgd voor zwakkere familiebanden, maar het verlies van politieke en sociale functies van het gezin.<sup>133</sup>

### *Verandering*

Eerder speelde het gezin een significante rol op sociaal, economisch én politiek gebied. Vroeger was het gezin groot en patriarchaal. Een huishouden bestond uit de grootfamilie: ouders, kinderen, neven en nichten, ooms en tantes, opa's en oma's in een huishouden. (En vaak ook knechten en dienstmeisjes.) Nu is het gezin vervangen door het kerngezin (enkel

---

<sup>130</sup> Hauerwas, 'Moral meaning', 432-433; Hauerwas merkt niets op over de idee dat zorgen voor bloedverwanten hetzelfde is als zorgen voor het doorgeven van je DNA, zoals de evolutietheorie beredeneert.

<sup>131</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 433.

<sup>132</sup> Socioloog. Hauerwas heeft geen gewoonte de mensen die hij aanhaalt even te introduceren.

<sup>133</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 433-434.



ouders en kinderen). Deze nieuwe gezinsvorm heeft de educatieve, beschermende en economische functies die het brede gezin vroeger had verloren. Dat het gezin nu sociaal en politiek weinig meer voorstelt, maakt het ironisch dat er zoveel nadruk op het gezin wordt gelegd. Het gezin is nu de plek die is gespecialiseerd in emotie. In een wereld waarin we continu vreemden ontmoeten, hopen we dat het gezin de plek is waar we relaties hebben die we niet gekozen hebben.<sup>134</sup>

Vroeger waren familiebanden bepalend voor het leven. Na de industrialisatie is het kerngezin een soort veilige plek geworden in een wereld waarin prestatiedruk de overhand heeft. Het gezin wordt volgens Edward Shorter<sup>135</sup>, die door Hauerwas wordt aangehaald, niet gekenmerkt door het feit dat een groep mensen in een huis woont, maar dat hun emotionele welzijn wordt beschermd voor invloed van buitenaf. Sommigen beweren echter dat het kerngezin al bestond voor de industriële revolutie. Of dit wel of niet het geval is, vindt Hauerwas irrelevant. Maar dat het gezin de plek is van onze voornaamste loyaliteit, liefde en intimiteit, vindt hij opvallend. Tegelijkertijd is het ontstaan van het kerngezin kenmerkend voor een tijd waarin steeds meer vrijheid als hoogste ideaal wordt beschouwd. Daarmee verschilt een samenleving met kerngezinnen als kleinste wooneenheid erg van een feodale maatschappij en van een samenleving die is onderverdeeld in stammen.<sup>136</sup>

### *Smith's filosofische analyse*

De recente ontwikkelingen rondom de maatschappelijke positie van het gezin zijn voorspeld door de filosoof Adam Smith. Hij was een voorstander van individuele vrijheid. Hauerwas gaat in zijn artikel 'The Radical Hope' uitvoerig in op Smith's boek *The Theory of Moral Sentiments*, gepubliceerd in 1759. De voorspellingen van Smith zijn uitgekomen, vindt Hauerwas. Smith stelde het volgende. In de eerste plaats, individuen zijn het beste af als ze voor zichzelf kunnen zorgen. In de tweede plaats, ons persoonlijk geluk wordt sterk beïnvloed door het welzijn van ons gezin. We zijn van nature geneigd om sympathieker te zijn ten aanzien van onze kinderen dan van onze ouders. Er wordt geredeneerd dat de natuur daar aanleiding toe geeft, omdat er hoop is voor een kind. Het zwakke dat een kind uitstraalt, roept onze affectie op. Van een oude man is echter weinig meer te hopen. In de derde plaats observeerde deze filosoof dat de familiebanden zwakker werden naarmate de staat individuen veiligheid en zekerheid wist te bieden. Individuele daden van barmhartigheid van een naaste zijn niet nodig in een samenleving waarin alles zo geregeld is dat de armen het kunnen overleven zonder clan en zonder respect voor stamhoofden. Door middel van vrije

---

<sup>134</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 510; 'Moral Meaning', 433.

<sup>135</sup> Psycholoog.

<sup>136</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 433.

uitwisseling, wordt ieder individu voorzien in behoeften. Het gezin wordt ook meer en meer verstaan als een voorbeeld van een handelsrelatie. Het verzwakken van de relaties binnen het gezin maakt mensen opener en sympathieker ten opzichte van vreemden.<sup>137</sup>

Het gevolg is wat we in de Amerikaanse samenleving inderdaad waarnemen. Ieder individu wordt door het systeem van de vrije markt voorzien in zijn of haar behoeften. De samenleving wordt voornamelijk gestuurd door sociale wetgeving. De armsten in ons land hoeven geen ontzag meer te hebben voor een een hoofd van een clan of andere gezaghebbende familieleden. In plaats daarvan hebben we in het dagelijks leven veel omgang met vreemden. Smith wilde dat de zwakker wordende familiebanden werden vervangen door genegenheid tussen vreemden. Barmhartigheid is geen noodzaak meer in een samenleving die voorziet in de noden van individuen door maatregelen van de staat. Barmhartigheid kan op basis van vrije wil nog plaatsvinden, het is geen morele plicht meer.<sup>138</sup> Kortom: de samenleving bestaat voornamelijk uit zelfstandige individuen die handelsrelaties met elkaar hebben. Hierbij worden ook de affectieve banden tussen familieleden als handelsrelaties beschouwd; er wordt affectie uitgewisseld.

### *Conservatieve ideeën*

Voorstanders van het kapitalisme die toch vasthouden aan de waarde van het gezin, noemt Hauerwas 'conservatieven'. Ze vinden dat het gezin beschermd moet worden ook al wordt de rol van het gezin economisch gezien marginaal. Een opvallend verschijnsel, vindt Hauerwas. Het probleem is echter dat nog steeds elke relatie als handelsrelatie wordt gedefinieerd. Ook 'conservatieven' zien de familie enkel als een plek waar we affectie leren, oftewel 'sympathie' in de woorden van Adam Smith.<sup>139</sup> Deze conservatievelingen zijn in hun opvattingen onbedoeld heel modern, waardoor het gezin voor hen feitelijk geen andere betekenis heeft dan voor hen die zichzelf als minder conservatief beschouwen.

### *Eenzinkendschip redden*

Pogingen om het gezin te versterken, helpen niet, omdat ze evengoed uitgaan van de theorie van Smith, waarin sympathie de hoofdrol speelt. Het gezin is niet te redden door de staat te laten ingrijpen. Dat het gezin steeds marginaler wordt, komt juist omdat de staat al zoveel te zeggen heeft. Het gezin willen redden door interventie van de staat of sociale hulpverleners, is volgens Hauerwas hetzelfde als iemand van een ziekte willen redden door hem te infecteren

---

<sup>137</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 507-508.

<sup>138</sup> Hauerwas, *Robuuste kerk*, 194.

<sup>139</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 509-510.

met de kwaal.<sup>140</sup> Openbaar onderwijs, uitgevonden om kinderen te helpen, leidt ertoe dat ouders zich incompetent voelen om kinderen op te voeden. Ouders vandaag de dag hoeven niet alles zelf te doen, maar ze moeten de hulp van alle professionals die betrokken zijn bij hun kinderen, coördineren.<sup>141</sup> Dit lijkt Hauerwas een kwalijke ontwikkeling te vinden.

Vroeger had een gezin ook een economische, politieke en sociale betekenis. Om het gezin in deze tijd niet te beperken tot het hebben van niet-zelf-gekozen-relaties, zal het gezin ook een plek moeten zijn waar tradities worden overgedragen. Maar de praktijk is dat in het gezin doorgaans niet wordt gewerkt aan het iets doorgeven aan de kinderen, bijvoorbeeld in de vorm van het overdragen van een familiebedrijf. In plaats daarvan wordt kinderen geleerd dat ze zelf mogen kiezen hoe ze hun leven vormgeven, als ze groot zijn. Het sterkst komt dit tot uitdrukking wanneer ouders hun kinderen opvoeden om zelf een religie te kiezen die bij ze past. Je eigen opvattingen aan je kinderen opleggen, wordt dan als verkeerd beschouwd. Het zou hun autonomie schaden.<sup>142</sup> Individuele vrijheid wordt als het hoogste goed beschouwd. Het individu zoekt vervolgens betekenis in interpersoonlijke relaties. Het gezin wordt dan gezien als een vertrouwde en veilige plek te midden van een harde wereld. In dit plaatje wordt ervan uitgegaan dat er een sterke scheiding is tussen publiek en persoonlijk. Het huidige verstaan van de betekenis van het gezin is dan een uitdrukking van de grote waarde die door de moderne maatschappij wordt gehecht aan het privéleven. Hauerwas baseert zich op Christopher Lasch als hij beargumenteert dat door deze ontwikkeling de verhouding tussen ouders en kinderen ook is veranderd. Ouders onthouden zich van enig beroep op autoriteit omdat de verhouding met hun kinderen een verhouding is die de verhoudingen in de maatschappij weerspiegelt; het is een verhouding geworden tussen vriendelijke vreemden. Op die manier worden verhoudingen binnen het gezin een machtsspel tussen zogenaamd onafhankelijke individuen, waarbij de rede geldt als hoogste gezag. De ouders proberen de vriend van het kind te worden, maar zijn op die manier juist manipulatief. Het veronderstelt dat elke vorm van iets over hebben voor de ander volkomen vrijwillig moet zijn. Door kinderen als gelijken te behandelen en ze niets op te leggen, vindt Hauerwas dat we ze psychologisch beschadigen. De *peergroup* neemt dan de rol van het gezin over.<sup>143</sup>

### *Toewijding aan een gezin als keuze*

Het stichten van het gezin is in de huidige maatschappij een vrijwillige keuze. En een vreemde keuze. Hauerwas legt uit dat er mensen zijn die vinden dat we onszelf kunnen trainen om van

---

<sup>140</sup> Hauerwas, *Robuuste kerk*, 194; 'Radical Hope', 509.

<sup>141</sup> Hauerwas, 'Radical Hope,' 509; Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 195.

<sup>142</sup> Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 196; 'Radical Hope', 511.

<sup>143</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 434.

ons vreemde verlangen naar het krijgen van kinderen af te komen. Het verlangen naar kinderen is schijnbaar sterker dan onze ratio. Men ziet toewijding aan een gezin als een kwestie van smaak. De enige verklaring voor toewijding aan een gezin –zelfs als het huwelijk dreigt stuk te gaan – die we kunnen geven, is dat het nu eenmaal ons eigen vreemde verlangen is om dat te doen.<sup>144</sup> Net zoals sommigen mensen zich toewijden aan het sparen voor een mooie auto, is het slechts een kwestie van voorkeur om te investeren in een gezin.<sup>145</sup> Wanneer Hauerwas in zijn colleges over het huwelijk en gezin aan zijn studenten vraagt waarom iemand kinderen zou krijgen, krijgt hij antwoorden als “kinderen zijn leuk”, of “ze zijn een uitdrukking van de liefde van het echtpaar.” Maar dit noemt Hauerwas een fragiele basis voor het krijgen van en grootbrengen van kinderen. De antwoorden van de studenten illustreren dat we voor onszelf niet helder hebben waarom we ons toewijden aan het hebben van kinderen en dat we niet weten wat het betekent om een ouder te zijn.<sup>146</sup>

### *De praktijk van abortus*

Een praktijk die bevestigt dat ouderschap een arbitraire keuze is, is de praktijk van abortus. In de Amerikaanse cultuur gebeurt abortus aan de lopende band. Waarom? Abortus is het doden van je kinderen, stelt Hauerwas. Dat is niet een kwestie van: ‘ik ben er niet klaar voor om dit kind te hebben’, maar ‘ik heb niets om door te geven aan de toekomstige generatie.’<sup>147</sup> Hauerwas noemt het een uitdaging om de gewoonte van het krijgen van kinderen in stand te houden, wanneer ouderen geen rol meer spelen in de samenleving. Hoe we met ouderen en hoe we met kinderen omgaan houdt verband met elkaar.<sup>148</sup> Wanneer we denken dat we geen oude mensen nodig hebben, komt dat omdat we denken dat we geen wijsheid nodig hebben. Wijsheid, zegt Hauerwas, komt met het maken van fouten en die erkennen als fouten. Oude mensen zijn tegenwoordig bang anderen tot last te zijn. Hauerwas stelt dat we elkaar tot last moeten willen zijn. We zijn elkaar als mensen nu eenmaal tot last en het ontkennen ervan is niets anders dan een leugen leven. Gebrek aan interactie tussen de generaties is in zijn woorden *a deep failure*. Het is het afbreken van traditie.<sup>149</sup> De angst die mensen drijft tot

---

<sup>144</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 502.

<sup>145</sup> Hauerwas, ‘Moral Meaning’, 435.

<sup>146</sup> Hauerwas, ‘Moral Meaning’, 433.

<sup>147</sup> Het is opmerkelijk dat Hauerwas zich hier niet baseert op individuele gevallen, maar hij probeert te achterhalen welke onderliggende motieven ervoor zorgen dat een samenleving in staat is abortus te praktiseren. Het ‘ik’ in deze zin hoeft niet het persoonlijk motief te zijn van degene die de abortus overweegt, hoewel gebrek aan financiële mogelijkheden, gebrek aan toekomstperspectief en gebrek aan moed om de ouderrol op zich te nemen ook zijn te verstaan in de zin van ‘ik heb niets om door te geven.’ In dat kader zou abortus kunnen worden begrepen als een praktijk van wanhoop in tegenstelling tot het krijgen van kinderen als een praktijk van hoop.

<sup>148</sup> Hoe dit precies verband houdt volgens Hauerwas, zou een thema voor vervolgonderzoek kunnen zijn.

<sup>149</sup> Brock, *Beginnings*, 98-99.

abortus, de angst om kinderen te krijgen, laat zien dat we niet graag erkennen dat generaties van elkaar afhankelijk zijn en evenmin dat we deel uitmaken van een groter geheel.

### *Handicaps willen voorkomen*

Vaak wordt als argument voor abortus aangevoerd dat men erger wil voorkomen. Hauerwas haalt een *commercial* aan waarin ouders droevig kijken naar de baby in de wieg. Hun kind is gehandicapt. Het filmpje spoort mensen aan om te voorkomen dat hun kind later niet naar school kan en later geen eigen bestaan kan opbouwen omdat het gehandicapt geboren wordt. De moeder in het filmpje adviseert handicaps te voorkomen door gebruik te maken van goede zorg tijdens de zwangerschap en je vroeg in de zwangerschap te laten testen. Veel koppels zullen volgens Hauerwas inderdaad gebruikmaken van goede prenatale zorg. Maar is dit de manier om handicaps te elimineren? Voorkomen dat iemand wordt geboren die een handicap heeft, lijkt tot de mogelijkheden te behoren, maar voorkomen dat iemand gedurende zijn leven een handicap oploopt is lastiger. Het is gewoon geworden in de Amerikaanse maatschappij dat kinderen met ernstige handicaps niet meer in leven worden gehouden na de geboorte. Want er is niets erger, zo redeneert men, dan gehandicapt geboren zijn en een leven vol lijden tegemoet gaan.<sup>150</sup> Veel kinderen zijn gehandicapt door omstandigheden. Een handicap voorkomen door prenatale zorg - zou dat voor christenen betekenen dat je je genetisch laat checken voor je trouwt? Dan nog zouden we geen handicaps kunnen uitsluiten.

### *Abortus: verantwoordelijkheid van de vrouw?*

Wettelijk gezien is in de Amerikaanse samenleving de vrouw verantwoordelijk voor de keuze van abortus. In de praktijk wordt zowel onder christenen als onder ongelovigen er vaak van uitgegaan dat de zorg voor de kinderen geheel op de schouders van de vrouw rust. Hierdoor kiezen veel vrouwen voor abortus: ze zijn bang dat ze niet kunnen voorzien in de financiële en lichamelijke behoeften van het kind. En ze ervaren angst dat het hun relaties drastisch zal beïnvloeden. De vooronderstelling is dat vrouwen verantwoordelijk zijn voor zichzelf en voor de kinderen die ze draagt en baart.<sup>151</sup> Een vooronderstelling die Hauerwas, zoals in zijn reactie (paragraaf 4.2.1) zal blijken, aan de kaak stelt.

### *Generaties*

Hauerwas merkt op dat er in onderzoeksrapporten over het gezin geen aandacht is voor de relatie tussen ouders en oudere kinderen. In een samenleving waar ouderen het vooruitzicht hebben dat ze hun verantwoordelijkheden volbracht hebben wanneer ze de

---

<sup>150</sup> Hauerwas, 'Should Suffering Be', 556-559.

<sup>151</sup> Hauerwas, 'Abortion', 605.

pensioengerechtigde leeftijd bereikt hebben, wordt ervan uitgegaan dat oudere kinderen hun ouders niet meer nodig hebben. De oudere ouders verhuizen naar een zonnig oord, om hun tijd te vullen met recreatie, terwijl ze naar Hauerwas' idee eigenlijk de verantwoordelijkheid hebben om hun (levens)wijsheid met hun kinderen te delen. Als oudere ouders geen morele taak meer hebben, dan hebben jongere ouders dat evenmin. Kinderen welkom heten in deze wereld is onvoldoende, als we niet bereid zijn ze in te leiden in datgene wat goed is aan het leven. Ouders die hun kinderen geen religieuze overtuigingen willen opleggen, falen daarin. Het is verkeerd om kinderen zo op te voeden dat ze zelf maar moeten weten wat ze met hun leven doen in moreel opzicht.<sup>152</sup>

#### 4.1.2 In de kerk

De kerk zou er heel anders uit moeten zien dan de seculiere samenleving. De kerk lijkt zich in de praktijk nog van de samenleving te onderscheiden als het gaat om gezinsvorming. Wellicht slaat ze zelfs iets door daarin, wanneer het gezin het een en al van het christendom dreigt te worden.

#### *Verheerlijking*

Zelfs het christendom in Amerika maakt zich er schuldig aan het gezin te verheerlijken. Het gezin verheerlijken vindt Hauerwas afgoderij, juist als het gezin wordt gezien als hét kenmerk van het christelijk geloof.<sup>153</sup>

#### *Traditie*

De in de maatschappij gesignaleerde vreemde verlangens om zich toe te wijden aan huwelijk en gezin zijn gebaseerd op eeuwenlange christelijke nadruk op het gezin. Maar de kerk is vergeten waarom ze dit zo benadrukte en verdedigt deze toewijding nu onder de noemer van 'natuurlijk', terwijl het in de geschiedenis werd gezien als een praktijk die hoorde bij het leven tussen de tijden. Het christelijk huwelijk onderscheidt zich van een huwelijk volgens wereldse maatstaven,<sup>154</sup> zoals hieronder zal blijken.

#### 4.2 Hauerwas' alternatief

Voor Hauerwas is hoe het gezin wordt vormgegeven dé bepalende indicator van het karakter en de mentaliteit van een politieke samenleving. Elke samenleving is een politieke samenleving, naar Hauerwas' overtuiging, maar het wordt vaak vergeten dat dit zo is. 'Politiek'

---

<sup>152</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 434.

<sup>153</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 511; Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 196.

<sup>154</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 502.

heeft dan te maken met de manier waarop de samenleving is geordend qua machtsstructuur en autoriteit en met welke overtuigingen aan een samenleving ten grondslag liggen. Bij een christelijke politieke samenleving is God de hoogste autoriteit, maar God stelt ook leiders aan over zijn volk. God heeft het gezin binnen de christelijke samenleving, binnen de kerk, de rol gegeven om tradities door te geven.

De narratieve natuur van het gezin is cruciaal als morele tradities en gewoonten van een samenleving moeten worden bewaard en moeten groeien. Vragen als ‘wat is gerechtigheid?’ zijn secundair ten opzichte van de vraag naar de betekenis van het gezin, omdat het ieders dagelijks leven raakt hoe we met het gezin omgaan. Gerechtigheid, daarentegen, is een abstract begrip. We moeten, zegt Hauerwas, aanmoedigen tot deugden als hoop en geduld om in staat te zijn het christelijk verstaan van kinderen krijgen en grootbrengen te begrijpen. Hij heeft in dezelfde gedachtetrant essays geschreven over seks en abortus,<sup>155</sup> om uit te werken wat de politieke betekenis van het gezin is, dat wil zeggen hoe de vormgeving van het gezin de politieke overtuigingen van een samenleving toont. Het is dus geen private zaak hoe men met het (eigen) gezin omgaat en hoe men tegen (het bestaan van) het gezin aankijkt.<sup>156</sup>

Voor een christen is een gezin geen ideaal maar ook niet geheel betekenisloos. Hoewel er redenen zijn om het bestaan van het gezin te verdedigen, wordt loyaliteit aan het gezin ook bedreigd door het christelijk geloof.

#### 4.2.1 Als reactie op de samenleving

De hierboven geschetste ontwikkelingen rondom het gezin zijn eigenlijk allemaal het gevolg van liberalisme, waartegen Hauerwas zich verzet.

##### *Tegen liberalisme*

Het is niet zo dat binnen de seculiere samenleving geen morele visie op het gezin is. Onze voorvaders, stelt Hauerwas, waren ervan overtuigd dat vrijheid van het individu overeenstemde met het steunen van het gezin. Maar door toewijding aan het gezin als een keuze te zien, zijn we niet meer in staat ons te committeren aan een of meerdere bepaalde personen die we onze ‘familie’ noemen. Wat we nodig hebben is een nieuwe taal om uit te drukken wat we bedoelen met ‘gezin’. Als we voor anderen willen leren zorgen, moeten we eerst leren zorgen voor degenen met wie we verbonden zijn door geboorte. We zijn verbonden met mensen die we niet hebben gekozen. We kiezen niet om deel te zijn van een familie. Het is een gegeven. Ook als we onze familie niet mogen, is het toch onze familie. Deel

---

<sup>155</sup> Hierover kunt u meer lezen in het volgende hoofdstuk.

<sup>156</sup> Hauerwas, *Community*, 5.



zijn van een familie leert ons wat het betekent om historische wezens te zijn. Het leert ons wat het betekent 'om opgescheept te zitten met' [*be stuck with*]. We hebben het gezin nodig om grip te krijgen op de tijd (niet in de zin van 'controle hebben over', maar in de zin van 'betekenis verlenen aan'). Een afwijzing van het krijgen van kinderen is een vorm van wanhoop die onze zelfhaat<sup>157</sup> maskeert. Onze<sup>158</sup> samenleving heeft een groeiend wantrouwen in ons omgaan met de toekomst.<sup>159</sup>

Het volgende citaat is de kern van Hauerwas' reactie op de houding van de samenleving ten aanzien van het gezin:

we must recover the moral importance of our unwillingness to have children. [...] the most significant thing any of us ever has the opportunity to do is to have children. A child represents our willingness to go on in the face of difficulties, suffering, and in our case, the ambiguity of modern life and is thus our claim that we have something worthwhile to pass on. The refusal to have children can be the ultimate act of despair that often masks the deepest kind of self-hate and disgust. The fear and rejection of parenthood, the tendency to view the family as nothing more than companionable marriage, and the understanding of marriage as one of a series of nonbinding commitments, are but indications that our society has a growing distrust of our ability to deal with the future.<sup>160</sup>

### *Morele claims: intimiteit*

De relaties binnen het gezin zijn uniek ten opzichte van andere relaties. Hoewel de ontwikkelingen in onze westerse samenleving ertoe hebben geleid dat we geen claims meer op elkaar durven leggen, pleit Hauerwas ervoor om dit toch te doen. Een kind claimt, zij het zonder woorden, de liefde en zorg van de ouders; dit is ook een morele claim. Op dezelfde manier is de claim van de vader om gezag uit te oefenen een moreel beroep. Gezag is niet gebaseerd op ongelijkheid, maar het verdwijnt ook niet als er sprake is van gelijkheid. Het is gebaseerd op het erkennen van het wederzijdse recht om de ander te claimen. Dat kinderen in

---

<sup>157</sup> Dit roept mogelijk vragen op. Als er niets is om voor te leven of voor te sterven, zijn we niet in staat om (onszelf) lief te hebben. Niets hebben om door te geven en niets hebben om voor te leven is eigenlijk hetzelfde. Wanneer je niets hebt om door te geven en niets hebt om voor te leven, is dat een vorm van afwijzen van het (eigen) leven. Het leven heeft dan geen zin. Zoals eerder gezegd leidt persoonlijke vrijheid als hoogste ideaal op die manier vaak tot depressie.

<sup>158</sup> Hauerwas bedoelt de Amerikaanse samenleving, maar in de Nederlandse samenleving is de praktijk van abortus niet minder ongewoon.

<sup>159</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 435.

<sup>160</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 435.



deze tijd permissief worden opgevoed omdat we bang zijn onze waarden aan onze kinderen op te leggen, is volgens Hauerwas een manier om kinderen psychologisch te beschadigen. We creëren een manier van leven waarbij niemand iets voor een ander over hoeft te hebben. De permissieve opvoedingsstijl zorgt ervoor dat leeftijdsgenoten meer gezag over elkaar hebben dan ouders over kinderen. Hoewel intimiteit binnen het gezin het streven is, wordt het tegenovergestelde bereikt. Intimiteit vraagt namelijk ook dat we in staat zijn een unieke claim op de ander te leggen. Door de relatie tussen echtgenoot en echtgenote en de relatie tussen ouders en kinderen onpersoonlijk te maken, lopen we ware intimiteit uit de weg.<sup>161</sup>

#### 4.2.2 Als reactie op de kerk

Het gezin is in de christelijke bezinning op moraal geen belangrijk thema vanwege de idee dat het gezin de hoeksteen is van de samenleving, vindt Hauerwas, maar de kerk ziet het gezin als een instituut die generaties verbindt, in plaats van slechts als een interpersoonlijke samenwerking [*association*] tussen individuen.<sup>162</sup>

#### *Christendom als vijand*

Het christendom is volgens Hauerwas de voornaamste vijand van het gezin. Dat het christendom ambivalent staat tegenover huwelijk en gezin heeft te maken met de overtuiging dat we leven in het einde der tijden. De kerk is bevrijd van de noodzaak van het huwelijk. Het is voor christenen even goed om single te zijn. Dit heeft niets te maken met een negatieve houding tegenover seks. Singles herinneren de kerk eraan dat ze leeft door hoop, niet door biologie. Bovendien is het christendom een bedreiging voor het gezin, omdat de kerk ervan overtuigd is dat zij het ware gezin is.<sup>163</sup> De kerk verwacht dat haar leden loyaler zullen zijn naar haar dan naar bloedverwanten, wanneer bloedverwanten verwachtingen hebben die tegen de moraal van de kerk in gaan.

#### *Gezin als onderdeel van de kerk*

Hoewel de kerkelijke gemeenschap erg belangrijk is voor Hauerwas, is zij niet overheersend ten opzichte van het gezin. Dit wordt geïllustreerd door het volgende citaat:

---

<sup>161</sup> Hauerwas, 'Moral Meaning', 434; Hauerwas deed dit inzicht op bij Ferdinand Mount.

<sup>162</sup> Hauerwas, *Community*, 5

<sup>163</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 127-129. Hauerwas noemt als voorbeeld het meisje dat tegen de verwachtingen van haar ouders ingaat door missionaris te worden.

Extraordinary moral commitments are involved in a community that encourages us to form particular attachments that are morally legitimated to override concern for the general welfare of the community. Christians have legitimated such commitments because they believe that the “good” that constitutes the church is served only by our learning to love and serve our neighbors as we find them in our mates and children.<sup>164</sup>

Hoewel Hauerwas het niet expliciet maakt, zou je hieruit kunnen concluderen dat de kerk de gezinnen aanmoedigt om in de eerste plaats de christelijke liefde te beoefenen binnen het gezin. Immers, een mens is beperkt en een universele liefde is geen liefde die op een concrete persoon gericht is. Dat is juist wel wat de opdracht is; specifieke mensen liefhebben, met al hun beperkingen en onhebbelijkheden. Dat begint in het gezin. Een ander gedeelte dat onderbouwt dat Hauerwas er zo over denkt, is te vinden in *After Christendom?*, waar hij schrijft dat christenen het risico kunnen nemen om een gezin te stichten waarin onverdeelde liefde wordt gevraagd omdat er ondersteunende gemeenschappen bestaan die de status van het gezin relativeren. Het gezin is er niet omwille van zichzelf, want dan zou het gezin een quasi-kerk worden. Het gezin zou dan te grote offers vragen. De kerk is voor het gezin bepalender dan de staat, waardoor het gezin in staat is een kritische manier van leven te zijn ten aanzien van de maatschappij.<sup>165</sup>

### *Specifieke liefde*

Reinhold<sup>166</sup> Niebuhr<sup>167</sup> was ervoor om zoveel mogelijk mensen lief te hebben door te streven naar gerechtigheid. Hauerwas vindt dit een dwaling. Onze liefde strekt zich uit naar het specifieke, zoals God voorliefde heeft voor Israël en Zijn kerk. Deze liefde van God, die niet om het algemene gaat, maar om het particuliere, stelt christenen in staat om open te staan voor de vreemde, die soms tot ons komt in de vorm van eigen kinderen.<sup>168</sup>

### *Kinderen*

Waarom willen we eigenlijk kinderen, vraagt Hauerwas zich af. En waarom zijn we zo toegewijd aan de kinderen die we krijgen?<sup>169</sup> Het krijgen van kinderen is voor Hauerwas een erg belangrijke en betekenisvolle praktijk, wat overigens niet betekent dat hij de roeping van

---

<sup>164</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 498-499.

<sup>165</sup> Hauerwas, *After christendom?*, 127.

<sup>166</sup> In de tekst waarin Hauerwas dit zegt is niet duidelijk welke Niebuhr hij bedoelt. Reinhold heeft een boek geschreven dat *Love and Justice* heet, wat doet vermoeden dat Hauerwas deze Niebuhr bedoelt.

<sup>167</sup> Een van de theologen die door Hauerwas sterk wordt bekritiseerd.

<sup>168</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 93-98.

<sup>169</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’ 502; ‘Why Gays Are’, 520.

vrouwen wil beperken tot het krijgen en verzorgen van kinderen.<sup>170</sup> Het huwelijk is er de uitdrukking van, samen met voortplanting, dat de kerk begrijpt dat het een lange en zware strijd kan zijn waar we als christenen onderdeel van zijn. Ouders stellen hun vertrouwen niet op hun kinderen, maar hun kinderen zijn wel een teken van hun hoop dat God de wereld niet in de steek heeft gelaten, ook al lijkt daar zoveel bewijs van te zijn. Christenen stellen hun vertrouwen op God en zijn daarom in staat om nieuw leven op de wereld te zetten, ook al zullen ze er niet zeker van zijn dat de kinderen zullen delen in de missie die ze zelf hebben. Ook kinderen moeten bekeerd worden om volgers van het Koninkrijk te zijn. Kinderen zijn Gods goede schepping. De schepping is niet te begrijpen zonder een eschatologische verwachting. Christenen kunnen vreugdevol kinderen krijgen en verzorgen omdat hun bestaan eschatologisch bepaald wordt. Zonder de verwachting van een eschatologische toekomst is het krijgen van kinderen een onbegrijpelijke bezigheid.<sup>171</sup>

In dit licht is zowel het huwelijk als het gezin een van de belangrijkste instellingen in het kader van de missie van de kerk om getuige en voorsmaak te zijn van Gods Koninkrijk, omdat het huwelijk en gezin tekenen zijn van trouw aan en hoop op Gods komend Koninkrijk.<sup>172</sup>

Bij de geboorte van zijn eerste kleinkind, schrijft Hauerwas in het artikel *The Radical Hope in the Annunciation: Why Both Single and Married Christians Welcome Children* (2001) dat christenen het gezin niet moeten idealiseren. Kinderen zijn geen middel om huiselijk geluk te creëren. Christelijke huwelijken en gezinnen moeten worden begrepen in het kader van hun bijdrage aan de morele groei en ontwikkeling van de kerk.<sup>173</sup> Het bestaan van het gezin krijgt haar geloofwaardigheid in het kader van de opdracht van de kerk aan de ouders om kinderen groot te brengen in het geloof.<sup>174</sup>

### *Ouders*

Ouders zijn geroepen om hun kinderen te dienen door ze als geschenk en niet als bezit te behandelen. Hauerwas noemt ouderschap een ambt van de kerk; de ouders zorgen voor de hun toevertrouwde kinderen namens de gemeenschap. Dus niet het streven naar geluk van de ouders middels het krijgen van kinderen is het motief om voor kinderen te zorgen, of het idee dat kinderen ‘van ons’ zijn omdat ze uit ons lijf voortkomen, maar de opdracht van en de verantwoording ten overstaan van de kerk om hen die uit ons lijf voortkomen goed te

---

<sup>170</sup> Wells, *Transforming*, 70.

<sup>171</sup> Wells, *Transforming*, xi.

<sup>172</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 499.

<sup>173</sup> Hauerwas, ‘Radical Hope’, 505. Dit kan alleen worden begrepen in relatie tot de praktijk van single-zijn, omdat die twee praktijken allebei een aspect van de eschatologische verwachting tot uitdrukking brengen.

<sup>174</sup> Hauerwas, ‘Radical Hope’, 515.

verzorgen. Voor Hauerwas zijn alle christenen ouders. De kerk houdt de ouders verantwoordelijk voor het kinderen grootbrengen in het geloof. Er is geen grotere verantwoordelijkheid dan dat.<sup>175</sup> Dat deze taak voornamelijk aan biologische ouders wordt toevertrouwd, heeft ermee te maken dat we ‘verankerd’ zijn in de natuur en dat het een manifestatie is van de toewijding van de kerk aan exclusieve verbintenissen.<sup>176</sup>

### *Geduld*

We worden aan elkaar gegeven. Dat het onvermijdelijk is met elkaar te leven, leert ons geduld. Het krijgen van kinderen is voor christenen een praktijk die is gerelateerd aan het hebben van geduld. Kinderen zullen meestal ons als ouders en volwassenen, overleven. Het zijn die gebruiken die langer voortbestaan dan wij zelf voortbestaan (zoals de liturgie) die ons leren wat geduld is. Het zijn gebruiken die tijd kosten. God geeft ons de tijd om met onze kinderen activiteiten te ondernemen, om ze te onderwijzen door onze daden en om ze verhalen te vertellen. Activiteiten overleven ons als we ons inzetten om ze over te dragen aan onze kinderen.<sup>177</sup>

Hauerwas liet zien dat abortus een praktijk is die aan het licht stelt dat we niets hebben om door te geven aan een volgende generatie. Hieronder volgt hoe hij denkt dat de christelijke gemeenschap zich moet gedragen ten aanzien van deze kwestie.

### *Een christelijk antwoord op abortus*

Christenen zouden bekend moeten staan om hun gastvrijheid tegenover de vreemdeling. Deze gastvrijheid geldt niet minder voor het kind dat wordt geboren uit een onverwachte zwangerschap of dat gehandicapt wordt geboren.<sup>178</sup> Wanneer echter de opvoeding en zorg voor een kind volledig de verantwoordelijkheid is van de moeder, wordt ook abortus een kwestie die alleen de vrouw aangaat. Maar mannen hebben de verantwoordelijkheid om voor hun nageslacht te zorgen.<sup>179</sup> Wanneer ze die verantwoordelijkheid niet nemen, komt er te veel te rusten op de schouders van vrouwen alleen. Als het evangelie vrouwen en kinderen voortrekt, waarvan Hauerwas overtuigd is, dan is het een zaak, een verantwoordelijkheid van de hele gemeenschap om voor de onaanzienlijksten te zorgen. Abortus gaat niet over de vraag of het recht van de vrouw om te kiezen of het recht van de foetus om te leven zwaarder

---

<sup>175</sup> Hauerwas, ‘Radical Hope’, 515.

<sup>176</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 499.

<sup>177</sup> Hauerwas, ‘Practicing Patience’, 365.

<sup>178</sup> Wells, *Transforming*, 129.

<sup>179</sup> Hauerwas, ‘Abortion’, 617.

weegt. De vraag is wie verantwoordelijk is voor de opvoeding van de kinderen. Het idee dat enkel de vrouw die het kind draagt daar verantwoordelijk voor is, is verkeerd.<sup>180</sup>

Hauerwas zegt over abortus dat het niet gaat om *pro-choice* of *pro-life*, maar hij legt een verbinding met de woorden van Maria als zij te horen krijgt van de engel dat ze een zoon zal baren. Maria zegt (in Hauerwas woorden): ‘zo geschiedde.’ Dit laat zien wat Hauerwas bedoelt met casuïstiek<sup>181</sup> en wat verhalen doen met het denken over moraal. Er is geen bepaald criterium voor hoe we onze ervaring en Bijbelse verhalen<sup>182</sup> verbinden. Een moraal komt niet tot stand aan de hand van principes, maar komt voort uit een gemeenschappelijke praktijk.<sup>183</sup> De woorden ‘zo geschiedde’ doen evenwel denken aan Hauerwas’ nadruk op het uit handen geven van de controle over het (eigen) leven.

Het is erg onchristelijk, stelt Hauerwas, om je bezig te houden met de vraag wanneer het leven begint om aan de hand daarvan over abortus te praten. Eerder zou je als christen ernaar moeten verlangen dat er nieuw leven is begonnen, omdat je gelooft dat nieuw leven de gemeenschap verrijkt<sup>184</sup> en dat God zich verheugt in het nieuwe leven.<sup>185</sup>

Het is onmogelijk om de samenleving als geheel aansprakelijk te houden voor de praktijk van abortus, aangezien de samenleving geen redenen heeft om met abortus te stoppen. Maar onder christenen mag ze niet voorkomen, omdat er een gemeenschap is die degenen die vanwege de omstandigheden wellicht een abortus zouden overwegen, omringt en bijstaat. De praktijk van abortus is dus een moreel beroep op de christelijke gemeente: In hoeverre staan zij die sterk zijn klaar voor hen die zwak zijn?

Het afwijzen van abortus hangt samen met het open staan voor alle kinderen, dus ook voor kinderen met een handicap of beperking.

#### 4.2.3 Gerelateerde thema's uit Hauerwas theologie

De hier genoemde relevante subthema's hebben vooral betrekking op kinderen.

---

<sup>180</sup> Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 204-205.

<sup>181</sup> Casuïstiek is voor Hauerwas dé manier om ethiek te beoefenen. Het thema is te omvattend om dat hier voldoende uit te werken.

<sup>182</sup> Hoewel Hauerwas zelf de term ‘verhalen’ zou gebruiken, impliceert dat niet dat Hauerwas er van uit gaat dat de Bijbelse verhalen geen geschiedenissen zijn. Voor Hauerwas is het woord geschiedenis in de betekenis van het reconstrueren van feiten geen geschikte term om de waarheid van de Schrift tot uitdrukking te brengen.

<sup>183</sup> Brock, *Beginnings*, 136.

<sup>184</sup> Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 214.

<sup>185</sup> Hauerwas, *After Christendom?*, 131.

### *Basis voor ethiek*

Voor Hauerwas begint ethische reflectie, nadenken over de moraal, in de gemeenschap van de kerk. De basis voor ethische reflectie is niet rationaliteit. Veel mensen die sinds de Verlichting worden uitgesloten in de bezinning op ethische vraagstukken, zijn voor de kerk juist richtinggevend. Daarbij kan worden gedacht aan de mentaal gehandicapten, kleine kinderen en mentaal zieken.<sup>186</sup>

### *Christelijke opvoeding*

Hauerwas stelt de vraag hoe we onze kinderen leren om moreel te zijn. Hij pleit ervoor om te beginnen met ze te leren hoe je basketbal speelt en ze te leren lezen. Het heeft geen zin om kinderen regels aan te leren. Je moet ze leren om hun leven ergens aan te wijden. Hoe kun je ze dan het beste het geloof overdragen? Door ze het christelijk geloof uit te leggen terwijl je leeft. Denk bijvoorbeeld aan een uitspraak als: “Wij christenen trouwen voor het hele leven” en ze daarbij een verhaal vertellen van christenen die inderdaad voor het hele leven getrouwd waren. Moraliteit heeft immers altijd een context nodig, alleen *do's* en *don'ts* zijn onvoldoende. *Do's* en *don'ts* worden alleen maar begrepen binnen de context van het hele leven. Een manier van leven is namelijk meer dan wat je wel en wat je niet moet doen. Voor een gezin, zegt Hauerwas, is niets belangrijker dan samen aanbidden. Christenen moeten dus ook naar de kerk gaan. Kinderen meenemen naar de kerk helpt ze begrijpen dat het belangrijk is. Ook wanneer ze geen zin hebben om naar de kerk of twijfels hebben over het naar de kerk gaan, biedt de gezamenlijke kerkgang hen perspectief en houvast. Door gezamenlijke praktijken als de liturgie wordt het christelijke leven geleerd. Op die manier wordt geleerd dat een christen leeft om God te verheerlijken. Christelijk leven.<sup>187</sup>

### *Christelijk onderwijs*

Christenen moeten willen dat hun onderwijs indoctrinatie is. Christenen leren hun kinderen niet om gelukkig te zijn en zelfvervulling te zoeken, want dat zou hun leven ruïneren, vindt Hauerwas. Ouders moeten tegen hun kinderen zeggen: “Je moet niet willen dat je gelukkig bent in dit leven, maar je moet je toewijden aan iets dat de moeite waard is.” We leven in een harde en wrede wereld. Mensen moorden elkaar uit. Als we onze kinderen onderwijzen om gelukkig en vervuld te zijn, sturen we ze de afgrond in, meent Hauerwas. Het is verschrikkelijk als je voor jezelf moet leven; dat is wat het evangelie ons bekendmaakt. God stelt christenen in staat om (leven) te geven door ze deel te laten zijn van een gemeenschap en dat geeft

---

<sup>186</sup> Wells, *Transforming*, 128.

<sup>187</sup> Hauerwas, ‘Christianity’, 529-530.

werkelijke vreugde, wat overigens iets anders is dan plezier of geluk. Dat laatste is te oppervlakkig.<sup>188</sup>

### *De doop*

Vaak klinkt er bij de doop een belofte om het ten doop gehouden kind te onderwijzen. Kort noem ik hier de doop omdat in veel kerken de kinderdoop praktijk is. Hauerwas noemt het dopen van kinderen een praktijk die christenen leert hoe ze sterven. Hij geeft daar geen andere toelichting bij dan wat hij vertelt over een vrouw en moeder die van de een op de andere dag dood neerviel. Haar sterven vormde de gemeenschap waar Hauerwas deel van uitmaakte en het maakte het mogelijk om over de dood te spreken.<sup>189</sup>

Doop en eucharistie horen bij de kern van het christelijk geloof. Door die ritën leven christenen uit wie ze zijn. Ze horen tot het getuigenis van de kerk, want de kerk – zegt Hauerwas – is een sociale ethiek. De doop is ook een gebed, waardoor God ruimte krijgt om in ons leven te handelen, op een manier die we van te voren niet voor mogelijk hadden gehouden.<sup>190</sup>

### *Overgave, want gegeven*

Dat God de Schepper is van al het nieuwe leven en niet de mens, maakt het mogelijk om ook open te staan voor nieuw leven wanneer het nieuwe leven niet komt op het moment van de planning van de ouders (of moeder). Het is onderdeel van het ‘uit handen geven’, het leven ‘zonder controle’ om nieuw leven te ontvangen op het moment dat God dat nieuwe leven geeft. Het is open staan voor de verrassing.

Bovendien is de belijdenis dat we niet ons eigen eigendom zijn bepalend voor het dagelijks leven. We zijn geroepen om de ander te dienen, of we nu getrouwd zijn of single. Het feit dat we verbonden zijn aan mensen die we niet gekozen hebben, of dat nu onze biologische ouders zijn of anderen, herinnert ons eraan dat onze levens worden bepaald door het narratief<sup>191</sup> van schepping en verlossing en dat is niet onze eigen creatie.<sup>192</sup>

---

<sup>188</sup> Hauerwas, ‘Christianity’, 530.

<sup>189</sup> Brock, *Beginnings*, 97.

<sup>190</sup> Zie Hauerwas, *Een Robuuste Kerk*, 117-118.

<sup>191</sup> Het woord ‘verhaal’ zou te veel de indruk kunnen geven dat het over een verzonnen verhaal gaat. Het woord ‘narratief’ brengt meer tot uitdrukking dat het moreel vormend is.

<sup>192</sup> Hauerwas, *After Christendom?*, 129.

### 4.3 Evaluatie

Hauerwas' voornaamste en sterkste kritiekpunt is dat het gezin vaak als doel in zichzelf wordt beschouwd en dat het gezin te veel op zichzelf is gericht. Hoe tegen het gezin wordt aangekeken, hangt samen met veel andere ontwikkelingen in de maatschappij. Dat met het gezin vandaag de dag het kerngezin wordt bedoeld, is een recent verschijnsel. Is het tij van liberalisme en individualisme te keren? Sterk is Hauerwas' opvatting dat het gezin een samenlevingsverband is dat generaties met elkaar verbindt; daarmee is als vanzelf het gezin geen doel in zichzelf. Dat impliceert dat het volgen van Jezus geen aangelegenheid is van het individu, maar van het gezin en van de gemeente, van een gemeenschap, als geheel.

Het idee dat niet enkel de moeder van het kind verantwoordelijkheid draagt voor het kind dat ze baart, stelt veel aspecten rondom het krijgen en opvoeden van kinderen in een ander perspectief. Inderdaad wordt daarmee noch abortus noch de geboorte van een nieuw leven een kwestie van enkel de vrouw die een kind verwacht, maar van de hele gemeenschap. Dat in Nederland abortus veel voorkomt, stelt op deze manier de samenleving als geheel onder kritiek. Schijnbaar wordt in een samenleving waar emancipatie hoog op de agenda staat, vergeten hoe zij vrouwen als fysiek zwakkeren<sup>193</sup> te hulp kan komen.

De kerk heeft zich anders te verhouden ten opzichte van abortus dan een samenleving die seksuele vrijheid als ideaal hanteert. Maar hoe ziet een gemeenschap die open staat voor kinderen eruit? Is het een gemeenschap die moeder en kind zoveel mogelijk ondersteunt? Hoe heeft dat een plaats in het kerkelijk leven? Hauerwas heeft in zijn artikel 'Abortion'<sup>194</sup> een voorbeeld gegeven van een gemeenschap die aan deze roeping beantwoordt.

Het lijkt erop dat Hauerwas ervoor pleit om het geschenk van kinderen te zien als een mogelijkheid om naar je naaste om te zien, als een manier waarop het leven een invulling krijgt die ons afleidt van onszelf. Hoewel kinderen krijgen geen doel in zichzelf is, kan het ontvangen van nieuw leven een mogelijkheid zijn voor de ouders en de gemeenschap om zich uit te strekken naar anderen en zo te worden verlost van de zelfabsorptie waar veel mensen, ook christenen, onder lijden. Dan is de conclusie: kinderen krijg je niet voor jezelf. Het nieuwe leven dat ontstaat is een beroep op de hele gemeenschap, terwijl het nu in de praktijk wordt gezien als enkel de verantwoordelijkheid van ouders – althans in de eerste plaats. Des te meer

---

<sup>193</sup> Doorgaans zijn zwangere vrouwen en pas bevallen vrouwen (of ook vrouwen in het algemeen) fysiek zwakker dan mannen. Dit zou een aanleiding moeten zijn om ze extra in bescherming te nemen. Vgl. 1 Petr. 3,7.

<sup>194</sup> Hauerwas, 'Abortion,' 620-621. Christenen moeten bereid zijn de vrouwen die abortus overwegen bij zich in huis te nemen (als dat nodig is). Ook moeten christenen bereid zijn om de kinderen die niet door de ouders verzorgd kunnen worden groot te brengen en op te voeden.



wordt het als de verantwoordelijkheid van ouders gezien omdat ze doorgaans zelf de ‘aanleiding’ van het nieuwe leven zijn. De financiële zorg en morele opvoeding liggen voor een groot deel op hun schouders. In de praktijk wordt pas naar kinderen van anderen gekeken, als het er op lijkt dat ze tekortkomen. Dat laatste is niet altijd zichtbaar. Het wordt in de hedendaagse kerkelijke cultuur als onverantwoord gezien als een echtpaar meer kinderen krijgt dan zij financieel en emotioneel kunnen dragen, zo blijkt uit een artikel uit het Reformatorisch Dagblad.<sup>195</sup> Maar dan wordt het nieuwe leven voornamelijk als last beschouwd. Vanuit Hauerwas’ theologie is het aannemelijker te vertrouwen op Gods voorzienigheid bij het ontvangen van nieuw leven. Hoewel Hauerwas niet uitsluit dat mensen plannen maken. Wellicht vallen daar ook plannen rondom gezinsvorming onder, die – zo God het wil – een andere wending kunnen krijgen. Wanneer ouders meer kinderen krijgen dan zij financieel of emotioneel kunnen dragen, is dat een moreel beroep op de gemeenschap om dat ouderpaar bij te staan.

Hauerwas’ theologie opent de mogelijkheid om bij elkaars leven betrokken te zijn (en bij het leven van elkaars kinderen) op een manier die de gemeenschap zou kunnen versterken. Hierbij is wel opnieuw de vraag hoe dit in een individualistische cultuur er praktisch uit zou kunnen zien. Vanuit Hauerwas’ theologie is te stellen dat nieuw leven gevierd mag worden. Nieuw leven brengt vaak ook zorg met zich mee. Dan mag van de gemeente toch meer betrokkenheid verwacht worden dan slechts aanwezigheid bij de doopdienst? Hoe dit concrete vormen krijgt, is vanuit Hauerwas’ overwegingen niet duidelijk. Hoe kan een gemeente meer gemeenschap zijn? In de kerken in Nederland heeft ieder zijn eigen leven, zo lijkt het. Werk, gezin, kerk, school; het lijken in de praktijk allemaal losse onderdelen van het leven te zijn. Hoe is de kerk een volk in plaats van een verzameling individuen? Het zal van plaats tot plaats verschillen in hoeverre de plaatselijke kerk een gemeenschap kan worden genoemd. Vaak speelt de grote van de plaatselijke kerk daar een rol in.

De kerk hoeft geen taken van de familie over te nemen waar de familie onderling elkaar kan ondersteunen. Maar een familie kan in deze tijd ook niet geheel op zichzelf zijn aangewezen. Dit thema vraagt meer doordenking dan hier ruimte voor is. De Bijbel spreekt over het ondersteunen van de wees en de weduwe; het is de opdracht van de kerk om voor hen te zorgen die geen familie meer hebben. Daar valt ook de vreemdeling onder; diegene die geen familie in de buurt heeft.

---

<sup>195</sup> Hollander, Linda den. (2019, 31 december). Ouders als rentmeesters van het gezin. Geraadpleegd van <https://www.rd.nl/vandaag/economie/ouders-als-rentmeesters-van-het-gezin-1.1620887>

Hauerwas' opmerkingen over het gezin laten niets zien van zijn visie op de rolverdeling van man en vrouw. De visie op het gezin hangt sterk samen met de visie die er in de kerk is over de plaats en roeping van vrouwen. Is zij als zij kinderen heeft in de eerste plaats thuis geroepen of is haar roeping thuis een van de vele opdrachten die ze hier op aarde heeft? Hoe tegen vrouwen wordt aangekeken hangt ook samen met het gebruik van anticonceptie. Is de vruchtbaarheid van de vrouw iets goeds, dan worden er waarschijnlijk meer kinderen geboren, dan wanneer de vruchtbaarheid van de vrouw als iets hinderlijks en onhandigs wordt ervaren. Deze thematiek hangt weer samen met hoe men de Bijbel leest. Is het bijvoorbeeld zomaar dat Jezus enkel mannen als discipelen riep? En dat Paulus, Titus, Timotheüs en andere voorgangers mannen waren? Hauerwas is niet tegen vrouw in het ambt, zijn eigen vrouw preekt ook. Maar als thema brengt hij het niet uitgebreid ter sprake.

Kortom: Hauerwas' visie op het gezin laat veel vragen die vandaag de dag spelen onbeantwoord. Zijn kritische opmerking dat we moeten weten waarom we kinderen krijgen werkt wel verhelderend. Het zou voor de hand liggen daarbij het gebruik van anticonceptie te bespreken. Maar daar laat Hauerwas zich niet over uit. Wie tegen het gebruik van anticonceptie is, kan verwachten dat er kinderen geboren zullen worden.

#### **4.4 Samenvatting en conclusie**

De westerse samenleving, zowel in Amerika als in Nederland, wordt gekenmerkt door individualistische tendensen die zo sterk zijn dat het gezin min of meer aan de zijlijn staat van het leven van ieder individu. Het gezin zoals het vandaag de dag is vormgegeven, bevestigt de individualistische tendens in de maatschappij. Het gezin is de enige gemeenschap waar banden vooralsnog van langduriger aard lijken te zijn dan die met de voetbalclub, school of de kerk. Hoewel bij het breken van relaties tussen ouders en onderling en tussen ouders en kinderen ook dat geen vanzelfsprekendheid is. Het gezin neemt volgens Hauerwas een plaats in binnen de kerkelijke gemeenschap. Laatstgenoemde verdient dan de meeste loyaliteit in zijn ogen. Hij ziet het openstaan voor kinderen als het openstaan voor de vreemdeling en voor de verrassing. Je zou er nog aan toe kunnen voegen: het is een manier van afhankelijk zijn. Bijna niets doet ons meer onze afhankelijkheid beseffen dan het krijgen van kinderen. Het krijgen van kinderen komt overeen met Hauerwas' ideaal van het leven zonder controle. Kinderen krijgen brengt

een roeping met zich mee: een opdracht om ze ook het evangelie te vertellen en ze aan te sporen mee te gaan op de Weg, mee te doen aan het avontuur<sup>196</sup> van het Koninkrijk van God. Christenen hoeven er niet naar te streven het gezin te beschouwen als levensdoel, maar ze mogen het wel omarmen als een van God gegeven levensinvulling. Want kinderen (en ouders) heb je voor het hele leven. Het huwelijk als de context voor het krijgen van kinderen geeft sociale verbanden een zekere vastigheid en structuur, een zekere orde. Ook een huwelijk is door God bedoeld als levenslange verbintenis.

Liefde van ouders voor kinderen wordt gedragen door de liefde die Christus ons getoond heeft. Daardoor kunnen ouders zich toewijden aan de opvoeding van en zorg voor hun kinderen, zonder in afgoderij te vervallen. Bovendien staat deze roeping en taak in eschatologisch licht. Christenen hoeven niet de wereld te redden of te verbeteren, want dat doet Christus. Daarom hebben christenen de tijd om zich toe te wijden aan specifieke van God gegeven personen, terwijl ze beantwoorden aan de opdracht om ook op die manier, binnen het gezin, het evangelie door te geven.

---

<sup>196</sup> Waardoor ze beseffen dat hun leven meer is dan zij zelf. De term avontuur drukt uit dat een mens niet weet wat er komt, dat er onderweg moeilijke dingen zullen zijn, maar dat God middels de omstandigheden ons karakter vormt overeenkomstig de roeping van het Koninkrijk.

## 5 Seksualiteit

De titel *Sex in Public: How Adventurous Christians Are Doing It* geeft meteen aan hoe Hauerwas over seksualiteit denkt: seksualiteit verbinden aan het huwelijk is helemaal niet saai of ouderwets, maar plaatst de gelovige in een avontuur dat groter is dan hijzelf. Dit hoofdstuk put veel uit genoemd artikel, maar bespreekt ook een gedeelte uit een van Hauerwas' preken uit *Unleashing the Scriptures* en andere teksten van Hauerwas om de vraag te beantwoorden hoe Hauerwas aankijkt tegen seksualiteit. In de evaluatie en in het volgende hoofdstuk wordt onder andere uitgewerkt wat dit kan betekenen voor de kerk in Nederland in de individualistische cultuur waarin ze zich bevindt.

### 5.1 Huidige visies

De afgelopen halve eeuw heeft zich een grote verandering voorgedaan ten aanzien van de houding tegenover seksualiteit. De seksuele revolutie en technische en medische ontwikkelingen (denk bijvoorbeeld aan IVF en anticonceptie) hebben ervoor gezorgd dat seksualiteit en kinderen krijgen twee aparte thema's zijn geworden.

#### 5.1.1 In de samenleving

Hauerwas richt zich met zijn kritiek tegen de ontwikkelingen die hij waarneemt in de samenleving waar hij deel van uitmaakt.

##### *Vrijheid en keuzestress*

De cultuur waarin Hauerwas zich bevindt, ziet geen aanleiding om seks te associëren met kinderen of met het huwelijk. Je kunt seksuele gemeenschap elke betekenis verlenen die je maar wilt. Nu er anticonceptie beschikbaar is, is er zelfs geen biologische noodzaak om seks, huwelijk en kinderen aan elkaar te verbinden.<sup>197</sup> Daardoor is 'seksuele vrijheid' meer mogelijk dan daarvoor.

Seksuele vrijheid zorgt ervoor dat je constant keuzes moet maken of je wel of niet trouw zult zijn. Als voorbeeld heeft Hauerwas een verhaal van een vriend die veel reist met het vliegtuig en daardoor als vreemdeling op veel plekken komt. Dit biedt hem in principe de vrijheid om een seksuele relatie met iemand aan te gaan, zonder dat zijn vrouw daar weet van heeft.<sup>198</sup> Zo wordt hij als het ware steeds opnieuw voor de keus gesteld of hij trouw zal zijn aan zijn vrouw of niet.

---

<sup>197</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 130.

<sup>198</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 129.

### *Homoseksualiteit*

In het artikel *Why Gays (As a Group) Are Morally Superior to Christians (As a Group)* uit 1993 staat uitzonderlijk weinig over de praktijk van homoseksualiteit. Wel zegt Hauerwas in dat artikel dat er in de cultuur een tendens is naar seriële monogamie. Er is onduidelijkheid over seksualiteit in de cultuur. Waarom we seks hebben en waarom we wel seks hebben met de een en niet met de ander, is onduidelijk. (En, zoals in vorig hoofdstuk bleek, is onduidelijk waarom we kinderen krijgen). Een 'nee' tegenover homoseksualiteit geeft de kerk een gevoel ergens voor te staan.<sup>199</sup>

### *Conservatieve visie: natuurlijk*

Conservatieven hebben volgens Hauerwas gelijk als het gaat om de stelling dat het idee van een integer persoon creëren geen duidelijk criterium is voor het ontwikkelen van een seksuele moraal. Maar als conservatieven enkel benadrukken dat seksuele gemeenschap wordt gekarakteriseerd door het doel van eenheid en voorplanting, is dat te kort door de bocht. Seksuele moraal kan niet worden gescheiden van de sociale structuren binnen een gemeenschap, als men wil begrijpen hoe seksuele praktijken bijdragen aan het goede voor de hele christelijke gemeenschap.<sup>200</sup>

Vaak wordt er vanuit conservatieve hoek een beroep gedaan op de zogenaamde natuurlijke wet. Maar men kan op dezelfde gronden redeneren in de richting van vrij seksueel verkeer om ieder mens seksueel tot bloei te laten komen. Seks wordt dan geabstraheerd van het instituut waarmee het verbonden is. Het idee dat een seksuele moraal te maken heeft met het huwelijk, stelt Hauerwas, is een politieke claim, omdat de seksuele moraal onderdeel uitmaakt van de politieke overtuigingen van een samenleving. Hoe men zich binnen de christelijke gemeenschap seksueel gedraagt is van betekenis voor de hele gemeenschap. In de hedendaagse cultuur is het vreemd om te stellen dat seks een publieke en politieke aangelegenheid is. Er wordt geleerd dat seks een aangelegenheid is van twee mensen die vrijwillig toestemmen. Er wordt verondersteld dat je kan doen wat je wilt zolang je de ander geen kwaad doet, maar ook dat is een politieke claim.<sup>201</sup> De politieke overtuiging dat je moet kunnen doen wat je wilt heet ook wel liberalisme.

### *Realisme*

De huidige moraal lijkt te worden ingevuld door realisme en romantiek. Ze lijken elkaars tegengestelden, maar er zijn opvallend veel gemeenschappelijke vooronderstellingen. Realisme

---

<sup>199</sup> Hauerwas, 'Why Gays', 520

<sup>200</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 483.

<sup>201</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 483-484.

wordt door Hauerwas beschouwd als een uitgedunde versie van de romanticische ideeën. Zowel in de romantiek als in het realisme wordt ervan uitgegaan dat seks een privézaak is. Het is pas een publieke aangelegenheid als er consequenties aan verbonden zijn, zoals tienerzwangerschappen, die de publieke agenda door de war gooien. Hauerwas analyseert realisme en romanticisme.<sup>202</sup>

Realisme benadrukt dat seksualiteit en het huwelijk geen publieke rol spelen. Realisme wil seks niet mooier maken dan het is. Voor het realisme is het simpelweg te laat om het nog over seksueel gedrag te hebben. Het is nu eenmaal zo, stelt het realisme, dat een op de zoveel meisjes onder de twintig dit jaar zwanger wordt. Realisme ziet deze situatie als een feit: de jeugd is seksueel actief. De vraag die het realisme stelt is enkel: hoe kunnen we de consequenties daarvan beperken?

### *Het open huwelijk*

Het voorstel van een open huwelijk, voorgesteld door de O'Neills, is de perfecte illustratie van het gedachtegoed van de romantiek. Open huwelijken worden niet meer gekenmerkt door de rolverdeling van man en vrouw. Maar wat goed is om te doen wordt bepaald door wat goed voelt. In een open huwelijk heeft elk de vrijheid om op zijn eigen manier geluk na te jagen. De tijd die men samen doorbrengt, is bedoeld om belangstelling te tonen voor elkaars persoonlijke en individuele bezigheden. Vertrouwen zou de basis zijn voor een dergelijk huwelijk. Een vertrouwen dat zo open is dat het geen afhankelijkheid en voorspelbaarheid nodig heeft. Het vertrouwen dat de partner bereid is open en eerlijk te zijn. Het vertrouwen dat niets wat je doet onder kritiek gesteld zal worden. Er is vrijheid om verantwoordelijkheid te nemen voor het ik, waarbij geen grenzen worden gesteld. Overspel, volgens de O'Neills, mag niet worden uitgesloten. Een buitenechtelijke seksuele ervaring kan betekenisvol en belonend zijn voor een open huwelijk. Het gevaar is wel dat hier te vroeg aan wordt deelgenomen, stellen de O'Neills. Je moet er wel klaar voor zijn.<sup>203</sup>

Een open huwelijk vraagt volgens Hauerwas (die zich hierin baseert op de filosoof Russell) dat we elke vorm van jaloezie uitroeien. Wat voor een persoon moet iemand zijn als hij deel wil nemen aan een open huwelijk? De ideale huwelijkskandidaat blijkt iemand te zijn die handelt in eigenbelang, merkt Hauerwas op. De voornaamste vraag voor Hauerwas is immers niet wat we moeten doen, maar wie we moeten zijn. Afhankelijkheid wordt door de O'Neills als een kinderlijke eigenschap afgeschilderd. Jaloezie is enkel hinderlijk. Maar ironisch genoeg, stelt

---

<sup>202</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 484.

<sup>203</sup> Hauerwas, 'Sex in Public,' 486-487.

Hauerwas, ondermijnt dit idee van een open huwelijk precies die intimiteit die de romantiek voorstaat. Het is niet mogelijk een intieme relatie te onderhouden, als we niet bereid zijn ons geheel aan de ander over te geven, in alle kwetsbaarheid, en met de mogelijkheid dat de ander ons zeer doet. Jaloezie is nodig om elkaar lief te hebben, meent Hauerwas.<sup>204</sup>

### 5.1.2 In de kerk

Er is vandaag de dag veel verwarring op het gebied van de seksuele moraal. Sturing is nodig. We zijn als christenen niet in staat uit te leggen waarom we een huwelijk aangaan en daarin seksueel trouw zijn. Het lijkt onduidelijk hoe seksuele trouw zich verhoudt tot het geheel van onze christelijke overtuiging. Om daar meer helderheid over te kunnen geven, is het nodig dat het hele christelijke leven goed doordacht wordt en niet slechts de seksuele moraal.<sup>205</sup> In dit hoofdstuk en in deze paragraaf zullen we ons echter min of meer tot de bezinning op de seksuele moraal beperken.

#### *Abstracte criteria*

Uitleg geven aan de betekenis van seksualiteit is nodig, vindt Hauerwas. Maar daar voldoen christenen niet aan als ze seksualiteit uitleggen als middel om tot persoonlijke vervulling te komen. Als seksualiteit goed is wanneer het verenigend en procreatief is, is dit veel te vaag. Deze beschrijving hebben katholieken gegeven in de studie *Human Sexuality* (1977). Maar deze criteria, dat seks een uitdrukking moet zijn van de creatieve persoon en een ontdekking moet zijn van het zelf, moet leiden tot groei en integratie, zijn te abstract. Sommigen suggereren dat ook buitenechtelijke relaties aan deze criteria beantwoorden, mits er sprake is van wederzijdse toestemming. Dat anticonceptie daarbij niet wordt afgewezen, ligt voor de hand. Overtuigend bewijs dat elke seksuele eenheid moet worden bewaard voor het huwelijk ontbreekt dan. Men zou met seks moeten experimenteren om erachter te komen of buitenechtelijke relaties aan de genoemde criteria kunnen voldoen. Want onderzoeksdata over wat een buitenechtelijke relatie die door de huwelijkspartner wordt ondersteund of aangemoedigd, op de lange termijn met het huwelijk doet, ontbreken. Er is dan ook geen bewijs dat seksuele gemeenschap tot het huwelijk moet worden beperkt, stelt het rapport. Wel wordt gesteld dat incidentele seks, menselijke seksualiteit van betekenis berooft, namelijk van de betekenis als uitdrukking van intimiteit en liefde. De seksuele daad wordt dan gescheiden van de intrapersonlijke betekenis. Hoewel het mooi klinkt om te streven naar integratie, groei en intimiteit, wordt ook in het

---

<sup>204</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 488.

<sup>205</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 482-483.

rapport *Human Sexuality* seks gezien zoals het in de romantiek wordt gezien: het doel is persoonlijke vervulling.<sup>206</sup>

### *Te veel nadruk op seks*

Hauerwas merkt op dat het in de kerk te veel gaat over seks. Alsof homoseksualiteit en het hebben van seksuele relaties het enige is dat er toe doet. Het lijkt verkeerd, zegt Hauerwas, om zoveel nadruk op seks te leggen als de wereld in staat is zichzelf op te blazen. Seks, in een wereld vol oorlog, moet minder hoog op de agenda, toch?<sup>207</sup> In de preek *Lust for Peace* werkt Hauerwas verder uit hoe seks en oorlog met elkaar samen hangen. (Dit komt uitgebreider ter sprake in het vervolg van dit hoofdstuk). Bovendien merkt Hauerwas op dat er in de kerk veel meer oog is voor lust als zonde, dan voor hebzucht. Maar lust, stelt hij, is een vorm van hebzucht. Lust en hebzucht gaan ervan uit dat je nooit genoeg hebt, omdat je geen zekerheid hebt.<sup>208</sup>

### *Bemoei je er niet mee*

Hauerwas vertelt een verhaal over een tiener die naar het huis ging van degene die zijn mentor was, een man van een jaar of twintig die hem catechisatie gaf. De tiener kwam een keer bij het huis van de mentor en kwam er achter dat de man van wie hij onderwijs kreeg, sliep met zijn vriendin. De eerste reactie was dat het de tiener niets aanging wat hij deed. Maar volgens Hauerwas is een religie die je niet vertelt wat je met je potten, pannen en genitaliën moet doen, niet interessant. (De potten en pannen hebben te maken met hoe we met ons geld omgaan).<sup>209</sup>

### *Huwelijk*

De kerk heeft volgens Hauerwas altijd gesteld dat het huwelijk voorafgaat aan liefde. We hebben een structuur nodig die ons door de pijn en vreugde van de liefde heen bewaart. Echte liefde is specifiek gericht op een persoon die je kent en langdurig van aard. De keerzijde van die liefde is jaloezie. Dat seksualiteit tot het huwelijk wordt beperkt, is omdat het huwelijk de context voor seksueel gedrag is, waar we het vertrouwen hebben dat de ander ons volledig kent zonder ons te kwetsen. We zijn ontzettend kwetsbaar als we naakt zijn en de liefde willen bedrijven.<sup>210</sup> Met andere woorden: seks buiten het huwelijk kan onmogelijk de betekenis van liefde hebben, aangezien het huwelijk aan de liefde voorafgaat.

---

<sup>206</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 491-492.

<sup>207</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 126.

<sup>208</sup> Hauerwas, *Working with words*, 129.

<sup>209</sup> Hauerwas, 'Christianity', 531.

<sup>210</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 489.



## 5.2 Hauerwas' alternatief

Hauerwas staat erom bekend dat hij de seksuele moraal als een publieke (*political*) aangelegenheid ziet. Wat je met je genitaliën doet, doet ertoe, ook voor de sociale gemeenschap waarin je staat.

### 5.2.1 Als reactie op de samenleving

Hoewel Hauerwas er niet op uit is om de samenleving te reformeren, heeft hij wel een mening over de seksuele moraal van de seculiere samenleving. Hieronder zal blijken dat ook daarin zijn passie voor geweldloosheid een plek heeft.

#### *Kwetsbaarheid*

In reactie op de O'Neills die het open huwelijk voorstaan, stelt Hauerwas het volgende. Je seksueel geven, maakt kwetsbaar.<sup>211</sup> Intimiteit komt juist tot bloei, wanneer er bescherming en exclusiviteit is. Anders wordt ook onze kwetsbaarheid openbaar. Een verbintenis kan alleen tot stand komen als aan een relatie een bepaalde betekenis wordt toegekend. Een persoonlijke band kan dus niet tot stand komen, wanneer we seks hebben met iedereen.

#### *Het publieke karakter van seksualiteit*

Het huwelijk als instituut laat zien dat seksualiteit een publiek karakter heeft. De instelling van het huwelijk heeft oog voor het publieke karakter van seksueel gedrag en van de seksuele moraal. De klassieke opvatting houdt volgens Hauerwas in dat seksualiteit enkel plaats zou moeten vinden binnen het kader van een publiek erkende instelling. Hauerwas gaat nog een stap verder als hij stelt dat elke seksuele moraal een moraal is die onderdeel uitmaakt van een groter geheel van opvattingen over hoe de wereld in elkaar zit en hoe je zou moeten leven. Elke seksuele moraal heeft betrekking op de gehele samenleving. Dus ook de opvatting dat ieder op seksueel gebied moet doen wat goed is in eigen oog, zolang het niemand schaadt, is een opvatting die consequenties heeft voor sociale structuren in de samenleving. William Everett heeft beargumenteerd dat seksueel gedrag wordt gevormd door de instellingen die mensen daaromheen hebben gecreëerd. Een seksuele moraal hangt samen met hoe familiebanden, economische, politieke en sociale relaties zijn georganiseerd.<sup>212</sup> Hauerwas gaat in zijn ethische reflectie uit van bredere verbanden, niet van enkel de daad of overtuiging van het individu. Dit geldt ook voor zaken als seksuele gemeenschap; de betekenis daarvan hangt samen met hoe een samenleving, hoe de kerk, daar tegenaan kijkt en ermee om gaat.<sup>213</sup>

---

<sup>211</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 484-485; 488.

<sup>212</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 494.

<sup>213</sup> Wells, *Transforming*, 27.

### *Seksuele moraal en de dood*

Kinderen, seks en het huwelijk van elkaar loskoppelen is in Hauerwas' woorden een uitdrukking van onze zelfhaat. Een dergelijke seksuele moraal mist alle vertrouwen dat er iets is om door te geven aan volgende generaties.<sup>214</sup> In plaats van seksuele vrijheid te zien als een bevrijding van het onderdrukkend verleden, beschrijft Hauerwas het als een toegeven aan de dood. Als we geen nageslacht willen, dan is het niet gek dat we als samenleving in staat zijn wapens te ontwikkelen die de hele wereld kunnen vernietigen. Het leven wordt saai als de toekomst er niet meer toe doet. Seks voor het plezier kan even leuk zijn, maar op de lange termijn wordt dit lastiger. Een seksuele moraal die het nieuwe leven afwijst, is een uiting van woede en geweld die de grond is voor oorlog. Dit lijkt wat scherp gesteld, zegt Hauerwas zelf. Maar als seks niets anders is dan een spel,<sup>215</sup> dan spelen we met onze eigen dood. Dan wordt seksuele gemeenschap een daad die het leven ontkent, in plaats van een levengevende en levensbevestigende daad, omdat seks als louter spel niet open staat voor nieuw leven. Hauerwas stelt dus een verband tussen de seksuele moraal en de dood. Hauerwas is blij dat God lust heeft gemaakt, omdat daarin nog hoop is voor de toekomst en voor vrede. Christenen, zegt Hauerwas, zijn mensen met lust die weten dat ze in een wereld vol problemen zijn, maar worden gedragen door de hoop dat de dood niet alle macht heeft.<sup>216</sup>

#### **5.2.2 Als reactie op de kerk**

Seksualiteit is lang onbespreekbaar geweest in de kerk, maar onder jongeren verdwijnt dit taboe. Als de kerk zich er niet over uitspreekt, doet de samenleving dat wel. Hauerwas wil positief spreken over seksualiteit. Seksualiteit binnen het huwelijk is een teken van hoop. Seksualiteit is onderdeel van Gods goede schepping

### *Je lichaam is niet van jezelf*

In de kerk heerst niet de liberale overtuiging dat we van onszelf zijn en daarom met ons lichaam kunnen doen wat we willen. Ons lichaam is niet van onszelf, zeker niet als we lid zijn van de kerk door de doop. We hebben de plicht elkaar te vertellen wat we met ons lichaam doen. Dat een religie je vertelt wat je moet doen met je geslachtsdelen en met je potten en pannen, maakt het juist interessant. Omdat je geslachtsdelen niet je eigendom zijn, kan de kerk

---

<sup>214</sup> Wat overblijft als toekomstperspectief is de dood, onze eigen dood.

<sup>215</sup> Hauerwas bedoelt waarschijnlijk los van het huwelijk, maar daar is hij niet expliciet over. Hij heeft het over een moraal die seksueel gedrag ziet als spel.

<sup>216</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 131-133.

je vertellen wat je er wel en niet mee moet doen. Overspel plaatst je dan buiten de kerkelijke gemeenschap.<sup>217</sup>

### *Lust*

Lust heeft voor christenen een levengevende mogelijkheid die vorm krijgt in het huwelijk. Dan is lust een manifestatie van het vertrouwen van de kracht van Gods vredig Koninkrijk. De lust die in Mattheüs 5,27-28 wordt afgewezen, zegt Hauerwas, is lust die het leven afwijst. Lust wordt door de kerk gezien als equivalent van overspel. Maar het geheime van overspel is het vernietigende eraan; het verwoest gemeenschap. De gemeenschap van de nieuwe tijd is niet per se tegennatuurlijk, maar de nieuwe gemeenschap maakt natuurlijk leven mogelijk. Het is natuurlijk dat een kind zijn hand kan steken in het nest van een adder. Het is natuurlijk dat we een worden met iemand anders om zo in staat te zijn nieuw leven te ontvangen. Het is natuurlijk dat dergelijk leven de basis is van een gemeenschap die niet alleen vermoorden vermijdt, maar ook vraagt dat we verzoend worden met degenen die ons boos maken. Lust binnen het huwelijk, openstaan voor het krijgen van kinderen, is de belichaming van de vrede die de gemeenschap van de nieuwe tijd, het Koninkrijk van God, voorstaat.<sup>218</sup>

### *Kuis gedrag*

We moeten weten wanneer en hoe (oftewel: waarom) we seks hebben met iemand, omdat seksueel gedrag geen private zaak is, maar publieke consequenties heeft. Hoe men op seksueel vlak met elkaar omgaat heeft betekenis voor de manier van leven van een gemeenschap. Zo is de praktijk van trouw een praktijk van alle gemeenteleden, als het goed is. Seksuele trouw is niet slechts een praktijk van getrouwde mensen, het hoort ook bij het leven van de single die zich van seksueel gedrag onthoudt. Hiermee wordt kuisheid en trouw geleerd. Onthouding van seksueel gedrag als single, en seks beperken tot je eigen echtgeno(o)t(e), leert de christen wat voor rol hij of zij heeft binnen de christelijke gemeenschap en tot wat voor leven hij of zij is geroepen. Kuis zijn is geen staat, maar een deugd van trouw, waar iedereen binnen de christelijke gemeenschap toe geroepen is. De roeping tot het avontuur van het Koninkrijk is belangrijker en hoger dan het hebben van seks. Christenen streven er niet naar om elkaar seksueel te bezitten.<sup>219</sup> Hoewel Hauerwas het niet met zoveel woorden zegt in zijn artikel *Sex in Public*, lijkt hij toch te suggereren dat seks(ueel gedrag) onvermijdelijk te maken heeft met macht. Iets dat vaak vergeten wordt.

---

<sup>217</sup> Hauerwas, *Robuuste Kerk*, 208.

<sup>218</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 133.

<sup>219</sup> Hauerwas, 'Sex in Public,' 503.

### *Bemoei je er wel mee*

Als iemand een affaire heeft en hij of zij is getrouwd, dan moet een ander tegen diegene zeggen dat hij of zij ontrouw is en de dader moet worden teruggeroepen van zijn overspel. Christenen moeten dus op die manier van elkaar geoordeeld worden. Hauerwas baseert op Mattheüs 18 dat christenen elkaar moeten confronteren. De waarheid over wat goed en fout is in de maatschappij moet uitgesproken worden. Dat zal niet iedereen blij maken, maar het is wel nodig en goed.<sup>220</sup>

### *Overspel*

Wat we met onze genitaliën doen, lijkt van ondergeschikt belang. Maar Hauerwas merkt op dat in Mattheüs 5 het in hetzelfde rijtje genoemd wordt als vermoorden.<sup>221</sup> Overspel kijkt niet naar de lange termijn. Het is niet in staat om generaties lang stand te houden. Het is een daad zonder hoop. Het verlangt geen kinderen, want de daad zelf vraagt erom dat er niets anders tot stand komt dan de daad zelf. Niet elke daad van overspel hoeft liefdeloos en egoïstisch te zijn, wordt er gezegd. Maar dat is niet het probleem, zegt het evangelie in Hauerwas' woorden. Overspel als zodanig kan niet verder kijken dan het eigen leven.<sup>222</sup> Dat is het probleem.<sup>223</sup>

### *Seks is goed*

Theologen moeten goede dingen over seks zeggen, vindt Hauerwas. God heeft ons als seksuele wezens geschapen. Het zou manicheïsch zijn om de seksuele kant van ons leven te negeren. Christenen weten dat seks mooi kan zijn, maar ze hebben nagelaten goed over seks te spreken.<sup>224</sup>

### *Moraal van de kerk*

De christelijke seksuele moraal is geen moraal voor alle mensen, maar alleen voor degenen die deel hebben aan de missie van de kerk.<sup>225</sup>

De seksuele moraal van de kerk hangt sterk samen met hoe de kerk eruitziet. Als de verbondenheid met de kerk vrijblijvend is, is het onmogelijk om een passende seksuele moraal te ontwikkelen die tot uitdrukking brengt dat seksualiteit een publieke aangelegenheid is voor de christelijke gemeenschap. Een seksuele moraal is, zoals gezegd, een uitdrukking van een politieke moraal. De belangrijkste politieke taak van de kerk is de overtuiging die ze uitdraagt

---

<sup>220</sup> Hauerwas, 'Christianity', 532.

<sup>221</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 126.

<sup>222</sup> Hauerwas, *Unleashing*, 129.

<sup>223</sup> De vraag is in hoeverre egoïsme en 'niet verder kijken dan het eigen leven' van elkaar verschillen.

<sup>224</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 482.

<sup>225</sup> Hauerwas, 'Sex in Public', 483.

omtrent de betekenis van single-zijn en gezin zijn.<sup>226</sup> Met ‘politiek’ wordt hier niet zozeer bedoeld dat ze relaties heeft met het politieke bestuur van het land, maar meer dat ze zichtbaar op een bepaalde manier wordt geregeerd. Ze is een alternatieve samenleving, waardoor geweldadige Machtstructuren in de samenleving aan het licht worden gebracht. Haar bestaan, haar manier van leven, is haar missie.

De seksuele moraal van de kerk houdt alleen stand als ze wordt overgedragen aan haar volgende generatie.

### *Seksuele opvoeding: de betekenis van seksualiteit uitleggen*

Wat is er mis met wat rommelen voordat je trouwt? Een directe vraag. Een vraag die ons eraan herinnert dat onze pogingen om een genuanceerd beeld van seksualiteit te geven onze kinderen om de tuin leidt. Dat betekent niet dat elke seksuele moraal moet worden geschreven vanuit het perspectief van de adolescent, maar een moraal die erin faalt om hun seksuele gedrag te sturen en te begrijpen, is onvoldoende. De beste test voor een seksuele ethiek is of we in staat zijn het uit te leggen aan onze kinderen.<sup>227</sup>

Onze kinderen (kinderen van christelijke ouders) moeten zien dat het huwelijk, het krijgen van kinderen en de bijbehorende seksuele moraal van essentieel belang zijn voor de politieke taak van de gemeenschap. Dit kan het opvoeden in en beheersen van seksueel gedrag net zo interessant maken als het plezier dat seksualiteit kan geven.<sup>228</sup> De kerk heeft altijd geleerd dat het huwelijk het kader is voor seksueel gedrag.

### *Het huwelijk*

De praktijk van het huwelijk bepaalt hoe we als christenen tegen seksualiteit aan kijken en hoe we er over denken. Seksueel gedrag van de gemeenteleden is een zaak van de hele gemeente. Hoe de kerk omgaat met seksueel gedrag is onderdeel van wat de kerk is.<sup>229</sup> Een mens kan niet zelf bepalen wat de betekenis is van de seksuele daad. Christelijk gezien kan je seksualiteit en het krijgen van kinderen niet scheiden. Het krijgen van kinderen is een natuurlijk proces dat hoort bij seksuele gemeenschap. In onze cultuur heerst de gedachte dat het biologisch bepaald is dat onze kinderen van ons zijn. We verwachten dat het kind ons gelijk zal zijn. Dat kinderen uit ons lijf voortkomen, laat zien dat ze de lichamelijke uitdrukking zijn van de eenheid van het huwelijk en dat is een groot geschenk. Maar dat kinderen uit je eigen lijf voortkomen is vanuit christelijk oogpunt geen noodzakelijke voorwaarde om verantwoordelijk te zijn voor

---

<sup>226</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 496-497.

<sup>227</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 490-491.

<sup>228</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 491; 503

<sup>229</sup> Hauerwas, ‘Sex in Public’, 496.

kinderen.<sup>230</sup> Hauerwas lijkt te suggereren dat wat ons verantwoordelijk maakt voor onze kinderen is dat God ze aan ons heeft toevertrouwd, niet dat we ze zelf hebben verwekt of gebaard. Daarmee bedoelt Hauerwas dat ook adoptiekinderen zijn toevertrouwd, of pleegkinderen. Zijn suggestie is dus bedoeld om de liefde tot kinderen breder te trekken dan enkel tot kinderen die biologisch gezien aan ons verwant zijn.

### 5.2.3 Gerelateerde thema's uit Hauerwas' theologie

#### *Zijn gaat voor doen*

De hierboven geschetste situatie van een man die veel reist en daarom de vrijheid heeft om een seksuele relatie te beginnen, zonder zijn vrouw daarover in te lichten (5.1.1 *keuzestress en vrijheid*), komt in een ander licht te staan wanneer niet het maken van keuzes in seksuele vrijheid het uitgangspunt is voor de moraal, maar de vraag 'wie ben ik?' De vriend van Hauerwas beging geen overspel, omdat hij zijn vrouw niet zou kunnen uitleggen waarom hij laat was. Hij wilde niet liegen want hij wilde niet een leven beginnen dat van hem zou vragen om te liegen. Een seksuele relatie met een ander beginnen en erover liegen, zou veranderen wie hij was. Het voelde niet als een keus toen hij de stewardess weigerde, de keuze was al gemaakt vanwege wie hij was ten opzichte van zijn familie. Hij ontdekte dat hij de gewoonte van trouw had ontwikkeld. Veel van onze keuzes zien er zo uit, zegt Hauerwas. We noemen het keuzes, maar eigenlijk zijn ze een bevestiging van wie we zijn geworden.<sup>231</sup>

### 5.3 Evaluatie

Wanneer Hauerwas ervan overtuigd is dat er te veel nadruk ligt op seks in de kerk, is het misschien verkeerd om een groot deel van een scriptie eraan te wijden. Maar het feit dat het in de westerse cultuur steeds een *hot item* is, maakt het noodzakelijk dit thema bespreekbaar te maken. Hauerwas is er niet op tegen om het over seks te hebben, maar stelt wel dat het thema verband houdt met andere themata. Hauerwas' overtuiging dat er te veel nadruk ligt op seks hangt waarschijnlijk samen met zijn opvatting dat christen en single-zijn heel goed samen kan gaan. Wanneer het in de kerk te veel over seks gaat, kan dat de indruk wekken dat de singles niet meedoen. Maar het tegendeel is waar; geen seksuele omgang hebben belichaamt ook een levensovertuiging. In plaats van het motto 'een ieder moet doen wat hij wil', is de kerk degene die andere verwachtingen heeft van haar leden als het gaat om seksueel gedrag. Ze belijdt

---

<sup>230</sup> Hauerwas, 'Radical Hope', 514-517.

<sup>231</sup> Hauerwas, *Peaceable Kingdom*, 129-130.

immers dat het lichaam niet het eigendom is van de mens zelf. Maar hoe worden mensen op dit gebied voldoende toegerust, zonder dat het thema andere belangrijke christelijke onderwerpen gaat overheersen? Juist door seksualiteit als thema in relatie te brengen tot andere thema's als het krijgen van kinderen, de betekenis van het hebben (of beter: "zijn") van een lichaam, het aangaan van vriendschappen, de betekenis van macht, scheppingsorde (een term die Hauerwas zelf niet zal gebruiken) en dergelijke. Hauerwas stelt zelfs dat onze houding ten aanzien van seksualiteit te maken heeft met hoe we denken over oorlog en geweld. Seksualiteit is geen thema op zichzelf maar staat in verband met hoe mensen met elkaar omgaan en met hetgeen ze belijden qua geloof. Seksualiteit staat traditioneel gezien gauw in het verdachte hoekje, maar het hoort ook tot Gods goede schepping en daarover mag gesproken worden en vanuit die overtuiging mag geleefd worden. De overtuiging dat het krijgen van kinderen en de eenheid van man en vrouw horen bij de seksuele gemeenschap, is een thema dat vaak slechts op de achtergrond speelt als er – ook in de kerk – over seksualiteit wordt gesproken. Desalniettemin lijkt ook de Bijbel weet te hebben van een romantische vorm van liefde, zoals wordt verwoord in Hooglied. Maar Spreuken moedigt daarbij wel aan om deze liefde enkel te zoeken bij de eigen echtgenote.<sup>232</sup>

Het is sterk dat Hauerwas laat zien dat seksuele moraal en identiteit met elkaar te maken hebben. Gedrag staat niet los van de persoon die het doet en niet los van de gemeenschap waarbinnen de persoon zich bevindt.

Verfrissend is hoe Hauerwas aan het licht brengt dat overspel een daad is die niet verder kijkt dan het hier en nu. Dat het een daad is die de dood omarmt in plaats van het leven, hoewel veel mensen dat niet zo zullen ervaren.

## 5.4 Samenvatting en conclusie

Hauerwas pleit ervoor te zien dat 'seksualiteit' gerelateerd is aan andere thema's en dat seksueel gedrag van betekenis is voor de bredere gemeenschap en niet enkel voor degenen die de liefde bedrijven. Alleen al het feit dat seksuele gemeenschap kan leiden tot nieuw leven, ondersteunt de gedachte dat seks een bredere betekenis heeft dan een spel tussen een man en een vrouw. De komst van anticonceptie heeft de kijk op seks sterk veranderd en ook de omgang ermee. Hauerwas moedigt aan om in een samenleving waar seksuele vrijheid de norm is, als kerk positief te spreken over seks en uit te leggen waarom het huwelijk het kader voor seks is. De kerk schrijft haar leden voor hoe zij zich seksueel hebben te gedragen en zal zich ook inzetten om hen daaraan te houden. De kerk, anders dan het liberalisme, heeft niet de

---

<sup>232</sup> Spreuken 5,18-19.

overtuiging dat een ieder op dat gebied moet doen wat hij of zij wil. De moraal van seksuele vrijheid (van het liberalisme), zegt Hauerwas, leidt tot de dood, omdat ze niet verder kan kijken dan het moment en het ik. Seksualiteit heeft volgens de kerk een levengevende bedoeling en betekenis. Seksuele ontrouw is daarmee in strijd. Betekenisvolle seksuele relaties dienen in de kerk gebaseerd te zijn op vertrouwen dat is vastgelegd in het huwelijk, waarin niet alleen het bed, maar ook financiën en eventuele kinderen onderdeel zijn van de eenheid van man en vrouw.



## 6 Evaluatie

Dit hoofdstuk vormt een evaluatie van Hauerwas' theologie rondom seksualiteit, huwelijk en gezin. Dat het niet tot de evaluatie in de hoofdstukken wordt beperkt, heeft de bedoeling de samenhang van de themata hier sterker inzichtelijk te maken. In dit hoofdstuk wordt in het bijzonder gekeken in hoeverre zijn opvattingen coherent of inconsistent zijn. Ook wordt nagegaan wat zijn opvattingen kunnen betekenen voor de praktijk.

### 6.1 Huwelijk

Hauerwas' leven en zijn visie op het huwelijk lijken van elkaar te verschillen. Zijn eerste huwelijk lijkt wel sterk samen te hangen met zijn visie op het huwelijk als levenslange verbintenis, maar een tweede huwelijk – kan dat wel in overeenstemming zijn met de levenslange trouw die Hauerwas voorstaat? Een vraag die opkomt is of het huwelijk toch niet de pijn van het alleen-zijn verzacht, ook al zou Hauerwas het idealer vinden dat de kerkelijke gemeenschap voldoende is om niet alleen te zijn. Als single-zijn een eerste vorm van leven is voor de christen, was er voor Hauerwas geen noodzaak om opnieuw te trouwen. Schijnbaar zijn er andere redenen die de mens er toch toe nodigen om het huwelijk (opnieuw) aan te gaan. Hoewel voor het huwelijk meer nodig is dan romantische liefde, speelt in de praktijk romantische liefde maar al te vaak een grote rol bij het aangaan van een huwelijk, althans in de westerse samenleving. Is het echt een probleem wanneer romantische liefde min of meer leidend is bij het aangaan van het huwelijk? Wel als om de keerzijde ervan – gebrek aan romantische liefde – het huwelijk wordt verbroken. Aan Hauerwas' theologie van het huwelijk is te waarderen dat lijden er ook een plaats in heeft. In die zin is zijn visie op het huwelijk geen onhaalbaar ideaal, maar een beschrijving van een concrete praktijk. Een praktijk die vraagt om verbondenheid met de gemeenschap van de kerk, zodat de huwelijkspartners niet enkel op elkaar zijn aangewezen maar worden ondersteund door een gemeenschap. Het huwelijk is dan de context waarbinnen kinderen welkom worden geheten namens de gemeente van Christus.

### 6.2 Gezin

Waarom zijn we verantwoordelijk voor de kinderen die uit ons lijf voortkomen? Deze vraag wordt bijna nooit gesteld, omdat het antwoord – zo lijkt het - evident is. Wie heeft er ooit aan getwijfeld dat we verantwoordelijkheid hebben voor de kinderen die uit ons voortkomen? Hauerwas suggereert met het stellen van deze vraag dat biologische afkomst er niet toe doet, maar dat strijdt met zijn voornemen om het leven als contingent te aanvaarden. Of hij stelde deze vraag enkel om dat juist nog eens te benadrukken; dat het krijgen van kinderen een

manier is om de controle over het leven te verliezen en bepaald te zijn door datgene wat je niet gekozen hebt. De wil van Hauerwas om controle over het leven uit handen te geven aan God, heeft ook consequenties voor de omgang met wetenschap en techniek ten aanzien van gezinsvorming. Zo is Hauerwas geen voorstander van IVF en laat hij zich niet uit over het gebruik van anticonceptie. Wel staat Hauerwas open voor het maken van plannen, zolang het geen poging is om het leven onder controle te hebben. In dat opzicht is er enige ruimte voor gezinsplanning, zij het dat het leven anders kan gaan dan gepland.

Wanneer het leven ontvangen in de moederschoot en in het gezin, werkelijk een geschenk is, sluit dat geen menselijke verantwoordelijkheid uit, maar in. Tegelijkertijd is het ontvangen van kinderen geen verantwoordelijkheid van de enkeling maar van de bredere gemeenschap. In Hauerwas' theologie heeft de kerk daar een centrale rol in. De kerk is in de seculiere samenleving onderscheiden van de wereld als ze het opneemt voor het gezin als de plaats waar kinderen worden grootgebracht, verzorgd en opgevoed. De kerk heeft kinderen en het huwelijk nooit als twee aparte zaken beschouwd. Het huwelijk en het gezin zijn instellingen die de kerk laten zien dat de verwachting van het Koninkrijk veel geduld vraagt. Het is te beperkt om te stellen dat het gezin enkel de kerk dient, maar haar betekenis staat zeker niet los van de missie van de kerk. "Wie een kind ontvangt in Mijn naam, die ontvangt Mij." Het krijgen van kinderen is binnen het huwelijk een manier om te beantwoorden aan de roeping om trouw te zijn aan het Koninkrijk dat het leven verwelkomt. Open staan voor kinderen is open staan voor verrassingen. Kinderen zijn geen product waarvan je van tevoren weet hoe het is, hoe het werkt en hoe het in elkaar zit. De zelfovergave en toewijding die kinderen van de ouders en van de gemeente vragen, zijn ook een mogelijkheid voor morele groei (zonder daarmee te stellen dat kinderen krijgen enkel dat doel dient). Omzien naar kinderen is omzien naar de naaste die God ons toevertrouwt. Bovendien stelt het ons in staat te zien dat het leven meer is dan ons eigen leven en te zien dat we contingente wezens zijn, verbonden met de generaties boven ons en de generaties die zullen volgen.

### 6.3 Seksualiteit

Seksualiteit is voor Hauerwas fundamenteel voor het begin van het nieuwe leven. Maar gaat hij bij het altijd open staan voor nieuw leven niet te ver? Valt hij dan niet in dezelfde valkuil als de conservatieven, die hij zo scherp bekritiseert? Altijd openstaan voor nieuw leven heeft in de meeste gevallen een groot gezin tot gevolg, waarbij de verantwoordelijkheid voor de kinderen grotendeels op de schouders van de ouders rust. Zijn ouders verplicht om, zo de Heere het geeft, veel kinderen te krijgen? Hauerwas heeft ook gezegd dat het mogelijk is om plannen te

maken, zonder de illusie te hebben alles onder controle te hebben. In dat opzicht is ook in Hauerwas' theologie ruimte om binnen het huwelijk op seksueel gebied op een verantwoorde manier met elkaar om te gaan.

Sterk is de opvatting dat seksueel gedrag heel de gemeenschap aangaat. Ook in de Schrift moedigt Paulus aan om diegene die zich op dit vlak niet weet te gedragen, van de gemeente af te snijden.

De relatie tussen seksueel gedrag en macht wordt vaak uit het oog verloren bij romantische opvattingen rondom seksualiteit. Het is sterk dat Hauerwas dit verband aan de orde stelt. Ook in de christelijke gemeenschap is het gevaar van machtsmisbruik op seksueel gebied aanwezig. Bezinning hierop is nodig. De aanwijzingen die Hauerwas hierover geeft, lijken ontoereikend. Hij gaat meer in op het verband tussen de seksuele moraal en de opvattingen over oorlog, dan op het verschijnsel van seksueel misbruik.

De christelijk gemeente is een unieke gemeenschap als het gaat om de seksuele moraal. Seksuele trouw binnen het huwelijk is geen vanzelfsprekendheid meer. Daarom is het des te meer nodig dat de gemeente hierin om een echtpaar heen staat. Het lastige is wel dat het leven veel is gefragmenteerd: op het werk ontmoeten we andere mensen dan thuis en op straat ontmoeten we andere mensen dan in de kerk. Wie is er dan van op de hoogte wanneer er sprake is van overspel? Veel gebeurt in het verborgene en dan is alleen de Heere er van op de hoogte.

Hauerwas weet redenen aan te dragen om seksualiteit binnen het huwelijk te houden: intimiteit bestaat niet wanneer we ons niet beperken tot een persoon. Met deze stelling komt ook aan het licht dat contingentie niet onwenselijk is, maar een mogelijkheid is tot groei en bloei. Bovendien wordt het persoonlijke aspect van seksuele omgang belicht, wanneer het lichamelijke de naam 'Gods goede schepping' draagt.

Het huwelijk als criterium voor seksualiteit is een duidelijk criterium. Het is anders dan de overtuiging dat je moet doen wat goed voelt, want die overtuiging wortelt enkel in het moment van genotsbeleving. Het huwelijk daarentegen, zoals Hauerwas verwoordt, kijkt naar de lange termijn. Het huwelijk als kader sluit echter niet uit dat ook huwelijkspartners elkaar pijn kunnen doen. Daarom is het goed als de huwelijkspartners niet enkel op elkaar zijn aangewezen, maar worden omringd door familie, vrienden en de kerkelijke gemeente.

Lust wordt door Hauerwas als goed beschouwd, maar hij vergeet daarbij dat zelfs binnen het huwelijk lust en macht dicht tegen elkaar aan kunnen liggen. Of zou hij dit binnen het huwelijk geen probleem vinden? Hauerwas heeft zich hierover niet zo duidelijk uitgesproken; over de verhouding tussen man en vrouw binnen het huwelijk. Hauerwas heeft binnen zijn huwelijk celibatair geleefd, hetgeen de Bijbel afraadt (1 Kor. 7,5). Het lastige is dat dit zulke intieme informatie betreft, dat niet duidelijk is hoe een gemeente hier op een positieve manier betrokken had kunnen zijn. Had de kerkelijke gemeente zijn vrouw moeten aanmoedigen het bed weer met hem te delen? Had Hauerwas de informatie die hij deelt in *Beginnings* over zijn huwelijk, eerder met medechristenen moeten delen? Of zou dit juist de intimiteit die het huwelijk zou moeten sieren doden? Als zijn vrouw bovendien niets van de kerk moest hebben, zou het dan niet meer kwaad dan goed stichten als de kerkelijke gemeente zich daarin wilde mengen?

#### 6.4 Conclusie

Hauerwas' theologie rondom huwelijk, gezin en seksualiteit is een sterk tegengeluid tegen het liberalisme en individualisme. Het probleem is echter dat het lastig is het alternatief dat Hauerwas voorstaat concreet handen en voeten te geven, als de binding aan de kerk losser is dan aan het gezin. De kerkelijke flexibiliteit is het tegenovergestelde van trouw. Daardoor is tucht minder heftig in praktijk dan in het verleden, waardoor meer aan het eigen geweten wordt overgelaten dan idealiter het geval zou zijn.

Verrijkend is Hauerwas' inzicht over de verhouding van de getrouwden en de singles in de kerk; ondanks het verschil in levensstijl, jagen zij toch hetzelfde na. Namelijk, het liefhebben van God en de naaste, het verwachten van Zijn Koninkrijk.

## 7 Conclusie

De hoofdvraag luidde: Kunnen Hauerwas' ideeën over huwelijk, gezin en seksualiteit bijdragen aan de bezinning van de kerk over huwelijk, gezin en seksualiteit tegen de achtergrond van de ervaren druk op christelijke gezinnen in een sterk individualistische cultuur? Zo ja, hoe?

Hauerwas weet als geen ander aan de kaak te stellen hoe iemands opvattingen een geheel vormen. Dit komt ook tot uitdrukking in hoe iemand denkt over huwelijk, gezin en seksualiteit. Als individuele vrijheid het hoogste ideaal is, hebben huwelijk, gezin en seksualiteit een andere betekenis dan in het licht van Gods Koninkrijk. Hauerwas stelt dat huwelijk, gezin en seksualiteit betekenis hebben in het kader van het dienstbaar zijn in Gods Koninkrijk.

Het huwelijk is er niet omwille van zichzelf, maar het is een levengevende instelling; een geschenk van God aan de kerk – stelt Hauerwas – waarbinnen nieuw leven tot stand kan komen. Hauerwas onderscheidt zich door te stellen dat het huwelijk dé instelling is waarbinnen je kinderen verwacht. Hoe dit zich precies verhoudt tot de algemene verantwoordelijkheid van de hele kerk voor alle kinderen die binnen de gemeenschap geboren worden, blijft onhelder. Mogelijk ligt er een antwoord in het verlengde van de verantwoordelijkheid om elkaar aan te spreken op het gedrag en in de gastvrije houding van gemeenteleden naar kinderen toe.

De wil om seksualiteit tot het huwelijk te beperken wordt door Hauerwas gezien als een overtuiging over de sociale orde van de kerkelijke gemeenschap en niet als een louter persoonlijke overtuiging. Bovendien dient seksuele trouw de missie van de kerk. Seksuele trouw en seksuele onthouding komen zo te staan in het kader van het gaan in de voetsporen van Jezus, die de initiator is van Gods Koninkrijk. Door seksualiteit als iets goeds te beschouwen, wordt het lichaam als Gods goede schepping aangenomen en genoten. De eschatologische verwachting van het Koninkrijk maakt dat het huwelijk en het gezin geen noodzaak zijn. De een is wel geroepen tot het huwelijk en het ontvangen en grootbrengen van kinderen en de ander niet. Het ene is niet meer en het andere niet minder. In Gods Koninkrijk gaat het om het liefhebben van de naaste, wat gestalte kan hebben binnen het gezin, maar ook in de kerk of daarbuiten, wat allemaal als getuigenis kan dienen ten overstaan van de wereld. Het wel of niet aangaan van het huwelijk staat in het kader van het avontuur dat Hauerwas Gods Koninkrijk noemt, de verrassing die het leven is. Wanneer het huwelijk en seksualiteit als bij elkaar horend worden gezien, wordt leven bevestigd in plaats van ontkend of zelfs gedood. De betekenis van de seksuele daad staat niet op zichzelf, maar de betekenis ervan wordt ontleend aan de kaders die het heeft. Hauerwas keert zich met zijn opvattingen over het

huwelijk tegen de romantische idealen over het huwelijk, maar ook tegen het idee dat het er niet toe doet met wie men het bed deelt.

Het huwelijk, het gezin en seksualiteit zijn thema's die iedereen aangaan, omdat ze uitdrukken welke overtuigingen we hebben over het leven. Het huwelijk, het gezin en het single-zijn drukken uit dat we ons committeren aan anderen, vanuit de liefde die God in Zijn Zoon heeft getoond. Het huwelijk en gezin zijn praktijken die bevestigen dat we contingente en daarmee beperkte wezens zijn. Het stelt ons in staat ons toe te wijden aan het leven dat meer is dan wij zelf zijn.

## Samenvatting

Dit onderzoek is bedoeld voor de visievorming op huwelijk, gezin en seksualiteit in de kerk in Nederland. Hauerwas biedt verrassend waardevolle perspectieven, maar vanuit de Schrift kan er meer over de onderwerpen gezegd worden. Hij keert zich sterk tegen het liberalisme. Hoewel in de samenleving individuele vrijheid het hoogste ideaal is, is de kerk geroepen om in liefde met de naaste te leven. Deze liefde kan ook gestalte krijgen binnen het huwelijk en gezin. Hauerwas' pacifisme raakt ook deze thematiek. Hij ziet de trouw aan huwelijkspartner en kinderen als het beantwoorden aan de roeping om te leven als burger van het Koninkrijk van God. Niet iedereen is geroepen om te trouwen. Het leven van de single is ook van grote betekenis voor het Koninkrijk van God. Voorop staat dat de christen bereid is alle (ingebeelde) controle over het eigen leven uit handen te geven aan Jezus Christus. Wandelen overeenkomstig Gods roeping houdt in dat we als christenen ons karakter door Hem laten vormen. Dit impliceert dat we erkennen dat we contingente wezens zijn, dat ons leven voor een groot deel wordt bepaald door factoren die buiten onze invloed staan. Mensen houden aan hun trouwbelofte is onderdeel van de 'politiek' van de kerk. De seculiere samenleving promoot een open huwelijk waarbij seks met derden niet is uitgesloten. Het huwelijk als instelling heeft dan weinig met kinderen te maken. Binnen de kerk is dat anders, omdat het huwelijk daar de basis is voor liefde. Het huwelijk is er dan tot dienst van anderen (met name de kinderen) en niet omwille van het (getrouwde) individu. Hauerwas noemt het huwelijk een geschenk van God aan de kerk, maar daarmee doet hij tekort aan het feit dat het eerste huwelijk bij de schepping is gegeven. Het is jammer dat Hauerwas weinig zegt over de man-vrouwverhouding binnen het huwelijk. Het is te waarderen dat hij aan het licht brengt dat seksuele trouw een belangrijk thema is voor de hele gemeenschap en niet enkel voor de getrouwde.

Hauerwas merkt op dat in de Amerikaanse samenleving een ambivalente houding is ten opzichte van het gezin. Enerzijds wordt het gezin verheerlijkt, anderzijds heeft het gezin een marginale positie in het maatschappelijke leven. Het gezin wordt als privé beschouwd, wat volgens Hauerwas een onmogelijkheid is. De kerkelijke gemeenschap is geroepen het op te nemen voor de zwakkeren, nl. vrouwen en kinderen. Dat doet ze door de mannen en vaders te stimuleren trouw voor hun gezin te zorgen. Ouders zijn door de kerk geroepen om hun kinderen groot te brengen in het geloof. Het gezin is dé plek waar traditie wordt overgedragen. Abortus is een praktijk van wanhoop en angst voor de toekomst. Wie zijn eigen kinderen vermoordt zegt daarmee dat hij niets heeft om door te geven. De kerk gelooft dat toewijding aan het gezin het algemeen goede dient, omdat onze echtgen(o)t(e) en kinderen onze naasten zijn. Kinderen die zorg nodig hebben dragen bij aan de morele groei van de kerk. God geeft de tijd om kinderen activiteiten te leren die ons eigen leven overstijgen, zoals samen aanbidden. Het gezin is een instelling die generaties aan elkaar verbindt.

## 8 Literatuur

Brock, Brian, & Hauerwas, Stanley, *Beginnings: Interrogating Hauerwas* (Londen e.a.: Bloomsbury, 2017).

Hauerwas, Stanley, *After Christendom?: How the Church is to Behave If Freedom, Justice, and a Christian Nation Are Bad Ideas* (Nashville: Abingdon Press, 1991)

Hauerwas, Stanley, 'Abortion, Theologically Understood' (1991) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 603-622.

Hauerwas, Stanley, 'Christianity: It's Not a Religion: It's an Adventure' (1991) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 522-535.

Hauerwas, Stanley, *A Community of Character: Toward a Constructive Christian Social Ethic* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1981).

Hauerwas, Stanley, *Hannah's Child: A Theologian's Memoir* (Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2010).

Hauerwas, Stanley, 'The Moral Meaning of the Family', *Commonweal Magazine* 1 (1980), 432-436.

Hauerwas, Stanley, 'The Servant Community: Christian Social Ethics' (1983) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (ed.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 372-391.

Hauerwas, Stanley, 'Should Suffering Be Eliminated? What the Retarded have to Teach Us' (1984) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 556-576.



Hauerwas, Stanley, 'Should War Be Eliminated? A Thought Experiment (1984) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 392-425.

Hauerwas, Stanley, 'The Radical Hope in the Annunciation: Why Both Single and Married Christians Welcome Children' (1998) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 505-521.

Hauerwas, Stanley, 'Sex in Public: How Adventurous Christians Are Doing It' (1978) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 481-504.

Hauerwas, Stanley, *The Peaceable Kingdom: A Primer in Christian Ethics* (Londen: Notre Dame Press, 1983).

Hauerwas, Stanley, *Unleashing the Scripture: Freeing the Bible from Captivity to America* (Nashville: Abingdon Press, 1993).

Hauerwas, Stanley, 'Why Gays (as a Group) Are Morally Superior to Christians (as a Group) (1993) in Berkman, John, en Cartwright, Michael, (eds.), *Hauerwas Reader* (Durham en Londen: Duke University Press, 2001), 519-521.

Hauerwas, Stanley, *Working with Words: On Learning to Speak Christian* (Eugene: Cascade Books, 2011).

Jonker, Esther, Paul, Herman en Wallet, Bart (eds.), *Een Robuuste Kerk: De christelijke gemeente in een postchristelijke samenleving* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2010)

Paul, Hermand en Wallet, Bart 'Een alternatieve morele gemeenschap', *Wapenveld* 1 (2008), 19-25.

Siker, Jeffrey S., *Scripture and Ethics: Twentieth-Century Portraits* (New York & Oxford: Oxford University Press, 1997).

Wells, Samuel, *Transforming Fate into Destiny* (Carlisle: Paternoster Press, 1998).